Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

99.94 Fanøe Inger Wermuth Jensen Fra Fanø til Endelave

INGER WERMUTH JENSEN

Fra Fanø til Endelave.

Beretning om nogle Bogense-borgere ca. 1630-1867.

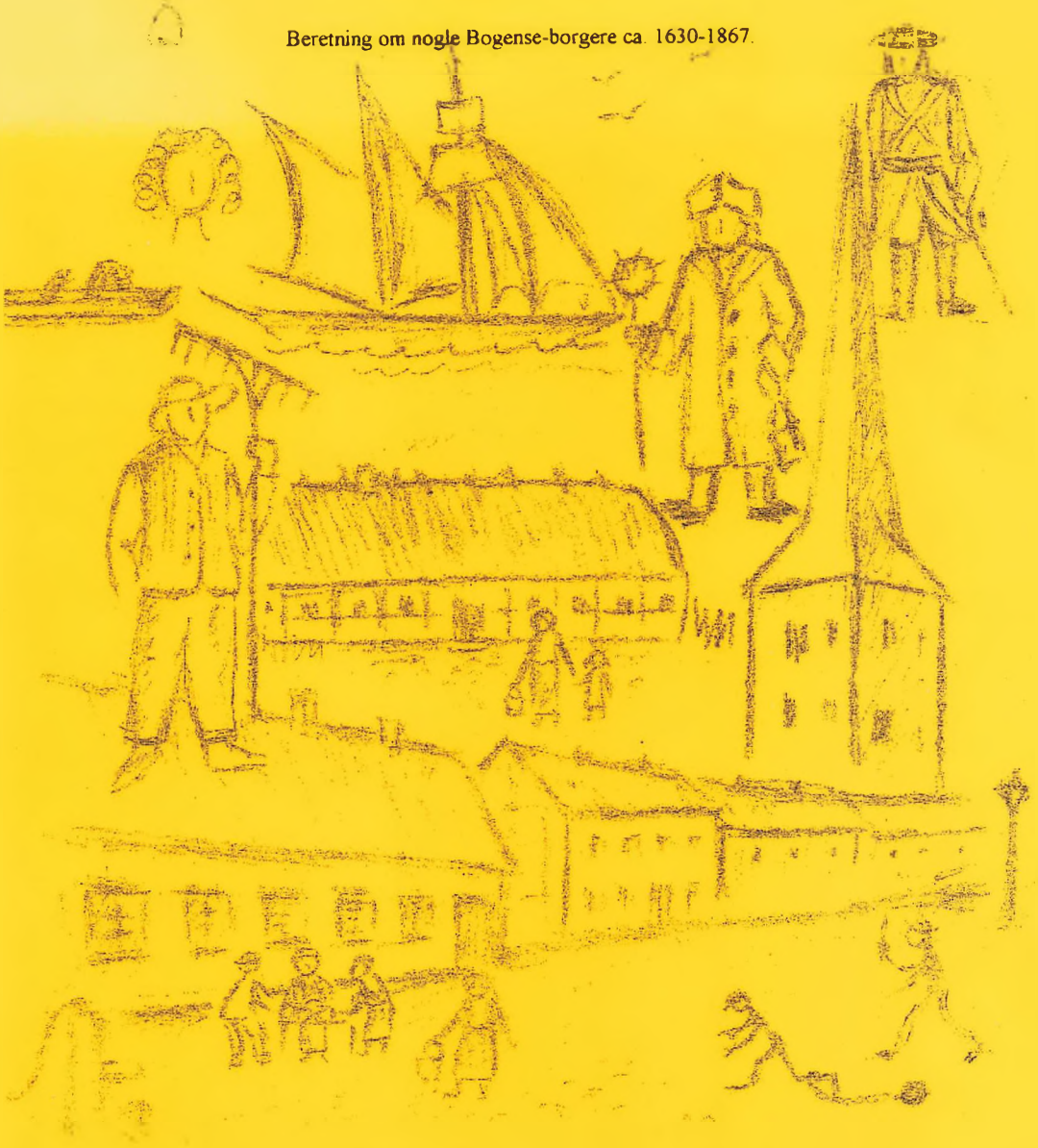

INGER WERMUTH JENSEN

Fra Fanø til Endelave.

Beretning om nogle Bogense-borgere ca. 1630-1867.

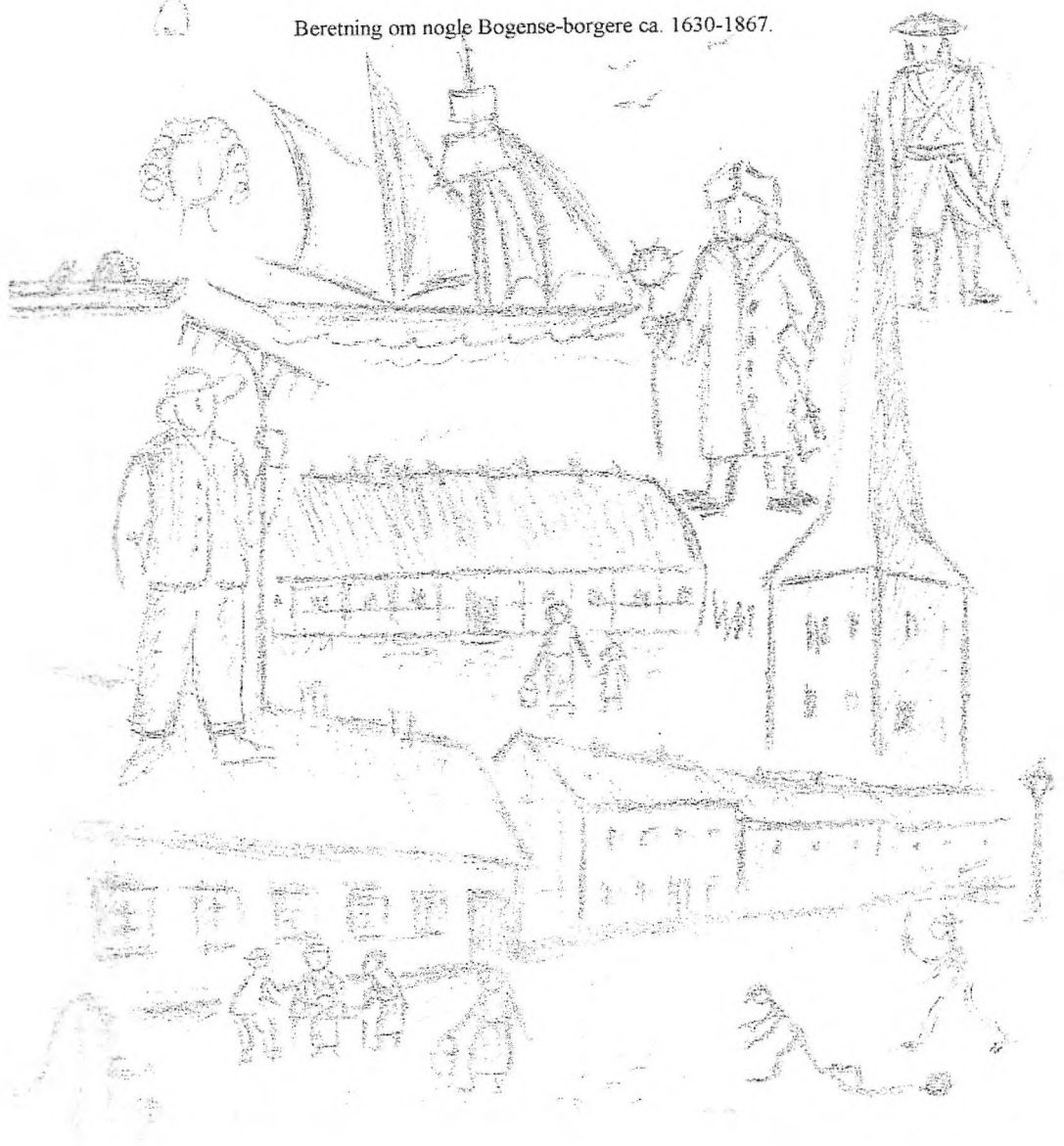

INDHOLD:

Forord 2
Politiske forhold 5
Gamle Jørgen Fanøe (ane1624) 7
Om småskibsfarten (færgemænd) 8
Jørgen Jørgensen Fanøe og Kirsten Jørgensdatter (ane 812-813) 10
Jep Pedersen og Anne Nielsdatter (ane 810-811 og 394-395) 14
Christen Jørgensen Fanøe og Maren Mortensdatter (ane 406-407) 17
Peder Hansen og Maren Ibsdatter (ane 404-405 og 196-197) 23
Hans Pedersen og Dorthe Christensdatter (Fanøe?) (ane 202-203) 24
Henrich Loue og Anne Marg. Hansdatter (ane 100-101) 27
Jeppe Pedesen og Malene Hellesdatter (ane 98-99) 28
Johan Heinrich Wermuth og Cathrine Annesdatter (ane 96-97) 32
Andreas Johansen Wermuth og Anne Marie Jeppesdatter (ane 48-49) 35
Hans Henrik Laub og Margrethe Jørgensdatter (ane 50-51) 38
Gottlieb Ditzel Wermuth og Ane Marg. Hansdatter Laub (ane 24-25) 42
Niels Christian Wermuth og Ingeborg Rasmusdatter Ruus (ane 12-13) 47
Kilder 53
Bilag 1 54
Bilag 2 60
Bilag 3 62
Bilag4 63
Bilag5 64

FORORD

Kom i hu de galme dage,
betragter årene fra slægt til slægt.
(5. Mos. 32.7)

I denne bog vil jeg forsøge at give et indblik i, hvordan livet formede sig for mine forfædre i Bogense i et spand af godt et par hundrede år, nemlig fra 1630, hvor tip[6] oldefar, gamle **Jørgen Fanøe** for første gang nævnes i tingbogen i Bogense og til 1867, hvor oldefar **Niels Christian Wermuth** rejste fra Fyn og slog sig ned på Endelave.

Jeg var over en lang periode på Rigsarkivet næsten hver uge, og Evald, min mand, bragte mig til Hedehusene og hentede mig der igen hver gang, jeg var af sted. Men alligevel er der gået lang tid med at få bogen færdiggjort, dels fordi Evald blev syg og døde under forløbet, og jeg flyttede fra gården ind til Hedehusene, og dernæst fordi jeg skiftede computer undervejs, og jeg ikke (endnu!) har lært den nye helt at kende. Derfor har jeg nogle gange måttet vente på, at svigersøn Lau har haft tid til at komme og hjælpe mig, hvilket jeg herved takker ham meget for.

Også tidligere kontordame på skolen, hvor jeg var ansat, Birgit Larsen, har været mig behjælpelig, da jeg kom på internettet. Tak, Birgit!

Og tak tik Lars, min søn, der installerede internettet for mig og har stået mig bi undervejs, når jeg fik problemer - og så måtte jeg også vente på ham, til han fik tid..

Ligeledes takker jeg svigerinde Ruth for tegningen af forsiden og tegneren Birthe Cori for tegning s. 12. ..

Jeg nævnte i begyndelsen Jørgen Fanøe. Der er imidlertid et spørgsmål, som ikke umiddelbart kan besvares: er jeg i slægt med ham?

Det er nemlig sådan, at hans oldebarn Dorthe Christensdatter ikke kan bevises et hundrede procent at være datter af hans sønnesøn Christen Jørgensen Fanøe. Der er fakta, der taler både for og imod slægtskabet, men det vigtigste argument for, at hun hører til familien er, at der ikke er andre ved navn Dorthe Christensdatter, der er født i en længere årrække både før og efter den i kirkebogen opgivne dato for hendes fødsel.

Jeg hælder selv til, at hun og hendes efterkommere hører til slægten; men hvis andre har en anden opfattelse, må de jo se bort fra Fanøe-slægten. Men læs om dem alligevel - de var nogle interessante personer.

Hedehusene oktober 2009.

Inger Wermuth Jensen

Indledning.

Da flere af forfædrene i Bogense allerede i første halvdel af 1600-tallet bærer navnet **Fanøe**, må det formodes, at disse på et tidspunkt er indvandret fra Fanø. Derfor er det naturligt først at kaste et blik på øen Fanø, der som bekendt ligger ved Jyllands vestkyst.

Øen, der er ca. 17 km lang og 5 km bred, og hvis højeste punkt er 23 m, var overvejende dækket af hede, flyvesand og klit. Kun på den nordlige og sydlige del omkring byerne Nordby og Sønderho var der nogle flade strækninger, der kunne dyrkes, men som jævnligt var ofre for sandflugt, hvilket vil sige, at befolkningen for en stor del har været henvist til at leve af havet som fiskere.

Så længe befolkningen var henvist til fiskeriet, kom de kun på småture til Ribe og Varde for at afsætte deres fisk, hvilket skete i både, der ofte havde Ribe-borgere enten som ejere eller parthavere. På det tidspunkt var der rigeligt med fisk i havet omkring øen, og det var fortrinsvis rødspætter, der dengang kaldtes "*skuller*", man fangede. Man havde i slutningen af 1500-tallet omkring 40 fiskerbåde i Nordby og lidt flere i Sønderho, og man fiskede stort set ikke om vinteren.

Det hændte naturligvis, at der i det urolige Vesterhav skete forlis. Det siges således, at i april 1577 gik 12 skibe med hver 12 mands besætning ned, og nogle år senere, i marts 1613 forliste 5 fiskerskibe, også med 12 mand i hver.

Sørøveri var også på den tid en plage for havets folk. Således berettes, at imellem årene 1555 og 1573 fandt 153 røverier sted. Derfor var det godt at bo så højt, det lod sig gøre på øen, hvorfra der kunne holdes udkig, og hvorfra der kunne bringes bud rundt, så man kunne forsvare sig.

Der har ret tidligt været opført kirke i Nordby, antagelig i 1574 eller tiden deromkring, og Sønderho har formentlig fået sin kirke nogenlunde samtidig.

Før 1741 var det ikke tilladt Fanø-folkene at drive koffardifart; de var henvist til udelukkende at leve af fiskeri. Men ingen kunne dog forhindre dem i at søge ud som matroser, hvilket de unge mennesker har benyttet sig af fra langt tilbage i tiden. Således er det sandsynligvis gået til, at en ung mand fra Fanø har slået sig ned i Bogense og efterhånden fået sig en familie der, og navnet Fanø har hængt ved ham, eventuelt for at skelne ham fra en anden med samme for- og/eller efternavn.

Bogense er Fyns mindste købstad. I 1672 var der 438 indbyggere i byen, i 1769 var der 430; tallet stiger jævnt henimod 1850, hvor der var 1497 indbyggere. I 1755 beretter præsten, pastor Lundager, at "*Bogense By er en liden og ringe Kjøbstad*", og i Pontoppidans Aatlas fra 1767 står der bl. a.: "*Borgernes Tal er ligesom Næringen ikkun liden, og Byen er blant de Fyenske Kjøbstæder den mindste.*"

Byen liggger på et næs, og man mener, at dens navn er udledt deraf: byen på bøgenæsset. Beliggenheden på dette næs har bevirket, at den ofte har været udsat for oversvømmelser. Således meldes der om oversvømmelser i 1672, 1694, 1701 og i 1708, hvor al forbindelse med "*landet*" standsede en hel dag. 1753 meldes om "*Vandflod i Byen.*" 1764 var der nytårsdag igen oversvømmelse i Bogense og på flere steder af landets kyster. Det fortælles ligeledes, at der den 24. juni 1776 rasede "*et skrækkeligt uvejr over Bogense med lyn, torden og hagl så store som valnødder.*"

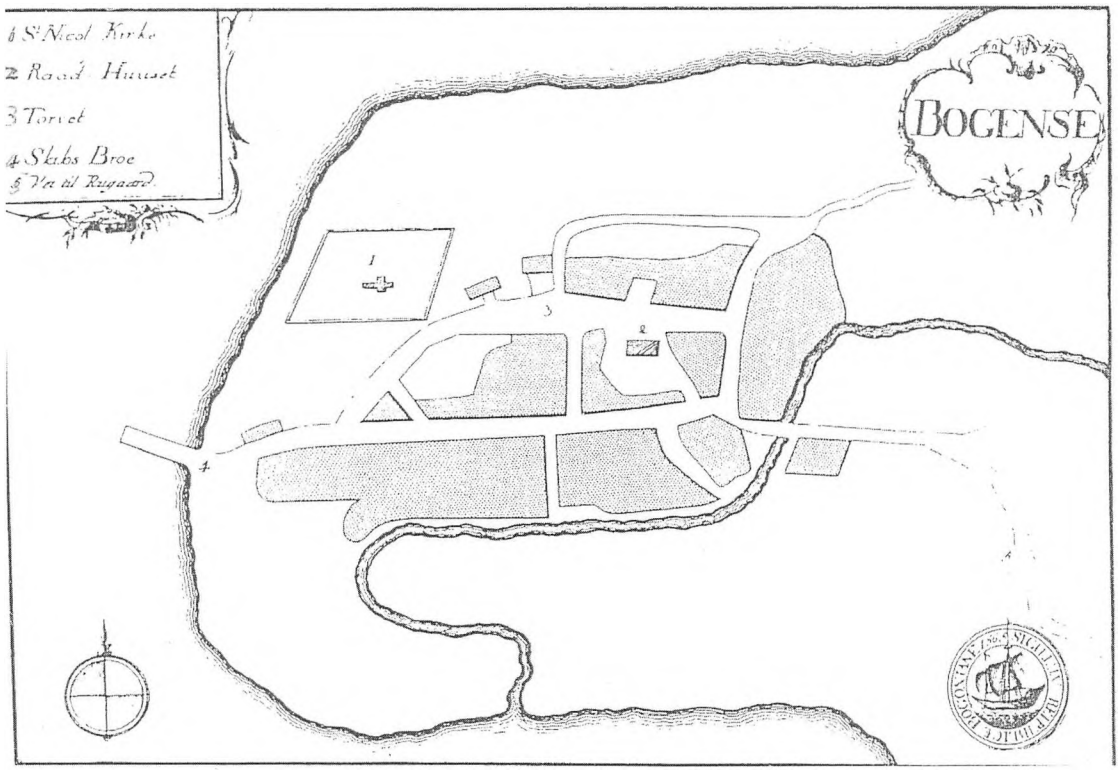

Kort over Bogense 1767.

Bybækken dannede en naturlig grænse for byen på den fjerde side af dette omtalte næs. (Se kort!) Bybækkens vand var så rent, at det kunne bruges i husholdningen og til drikkevand, og det brugtes naturligvis også i tilfælde af ildebrand. Der førte fra byens hovedgade Adelgade nogle såkaldte vandgange ned til bækken. Ad disse gik piger og koner med deres spande og krukker og hentede vand til husholdningen. Undertiden kunne det dog knibe lidt med renligheden ved bækken, der oprensedes en gang årlig. Henkasten af fejeskarn og døde dyr, afløb fra feldberederes (garveres), farveres og handskemageres værksteder samt fra møddinger måtte ikke finde sted. Overtrådtes dette, medførte det bøde.

Omkring 1789 etableredes der brønde i byen, først på torvet, senere andre steder, i alt 6 steder, hvor borgerne nu kunne hente deres vand ved en pumpe. Disse pumper havde en sådan form, at de kunne benyttes som plakatsøjler, og her mødtes man og drøftede de sidste nyheder.

Husene i Bogense var så godt som alle tækket med tegl. Allerede i september 1649 hedder det i en rådstuesamling, at *"alle stråtækte huse skal aflyses, de må snarest tækkes med tegl, hvis ejerne ikke vil straffes herfor, og sker der dem nogen skade, må de selv tilskrive sig skylden."*

Byen havde dog noget brandmateriel bestående af *"3 sprøjter, som er med tilbehør i god stand, endskønt de er små og uden hjul"*, beretter byfogden i 1789. Men borgernes egne brandredskaber er han utilfreds med, for næsten ingen har det anordnede antal læderspande, ja, ofte er man flere om én, hvilket kan få katastrofale følger i tilfælde af brand.

Gaderne var ikke i 1600-1700-tallet brolagte - det skete først engang i 1800-tallet - og de var ikke rare at færdes på. Forskellige dyr som høns, gæs, svin og hunde færdedes frit her, og alskens affald kastedes ud fra husene, så når det regnede, blev det

et ælte uden lige, som man vanskeligt kunne forcere. Det bestemtes i 1654, at husdyrerne skulle holdes borte fra gaderne, og allerede i 1648 var det blevet forbudt at lade hundene gå løse i gaderne, men det var svært at håndhæve disse påbud. Derfor var der på sommerdage en ulidelig stank i byen, og dette pløre kunne give god grobund for forskellige sygdomme. Det var dog ikke i Bogense alene, at gaderne var i sådan stand, det gjalt alle købstæderne i landet.

I Bogense påbødes det i 1656, at enhver borger hver lørdag aften skulle feje fortovet ud for sin ejendom; hvis dette forsømtes, vankede der en bøde på 4 Sk for første forsømmelse, næste gang fordobledes bøden.

Fra Bogense førte fra gammel tid to landeveje: mod øst den såkaldte Slettens Landevej, der førte ud ad Øster Port forbi byerne Krogsbølle og Norup, hvor det gamle tingsted lå, videre over Otterup til Odense. Den anden, Odense Landevej, førte ud ad Sønder Port over byerne Særslev, Søndersø og Næsbyhovedbroby til Odense. Bogense havde tre byporte: Øster Port, Sønder Port og Strandporten; den sidste var dog kun en bom over vejen tæt ved stranden.

Kirken, der ligger på byens højeste punkt tæt ved havet, er fra 1400-tallet og indviet til Sct. Nicolai, de søfarendes helgen. Tårnet vender, i modsætning til de fleste andre danske kirker, mod øst. Måske er grunden hertil, at kirken ligger så tæt ved skrænten til havet, at man har frygtet for nedstyrtning. Kysten er i nutiden blevet sikret.

Mod landsiden ligger kirken ud mod byens torv, som oprindelig gik ud i et med kirkegården, som senere er omgivet af en mur. Kirken er opført af kampesten, hvidkalket, og over tårnet rejser sig et spåntækket spir.

I 1731 slog lynet ned i tårnet, og i 1760 blev det øverste af murværket og det høje spåntækte spir kun nødtørftigt repareret, da det var en økonomisk byrde for byen at gøre det bedre.

Kirken fik sit første orgel i 1718, og i 1748 skænkede en degneenke fra Skovby det næste. Det blev indviet påskedag samme år. Bogense havde i nogle århundreder præst fælles med Skovby; dog var der her en kapellan.

Endelave er den lille ø, der ligger ca. 30 km en smule nordøst for Bogense. Hertil kom i 1868 den sidste af forfædrene, der havde boet i Bogense og omegn. Endelave blev valgt, fordi hans kone var derfra. Mere om dem kan læses i *"Der var engang.... En beretning om Wermuth-slægten på Endelave."*

Politiske forhold.

Som allerede nævnt tager denne beretning sin begyndelse omkring første halvdel af 1600-tallet.

Det var en urolig tid for Danmark, idet landet ofte var i krig. Det var Danmarks deltagelse i Trediveårskrigen 1625-29 under Christian den Fjerde; dernæst Torstensonskrigen 1643-45 og endelig Svenskekrigene 1657-60.

Trediveårskrigen 1618-48 stod mellem de lutherske nordtyskere og de papistiske sydtyskere, som den tyske kejser stod i spidsen for. Det gik på et tidspunkt ikke så godt for lutheranerne, og man bad da Christian den Fjerde om hjælp. Men han ramtes af det ene uheld efter det andet; bl. a. styrtede hans hest med ham, så han måtte ligge syg i lang tid. Det gik helt galt i slaget ved Lutter am Barenberg, hvor han blev overvundet, og nu kunne han ikke værne sine egne landegrænser.

Den kejserlige hær anført af general Wallenstein trængte ind i Danmark og besatte Jylland, hvor den hærgede i to år, plyndrede og udsugede landet. Hvor de vilde

landsknægte kom frem, røvede de alt af værdi, satte ild på gårde og huse og dræbte eller mishandlede de folk, der ikke var flygtet i tide. De, der undslap, måtte døje med kulde og sult i vinterens løb, og adskillige døde på den tid, og næsten alle overlevende var bragt til tiggerstaven. Også husdyrene gik det ud over, naturligvis.

Igen i 1643-45 blev Jylland oversvømmet af fremmede tropper; denne gang var det svenskere, anført af general Torstenson.

Sverige havde også deltaget i Trediveårskrigen på lutheranernes side. I slutningen vandt de mange sejre, og det så ud til, at Sverige skulle få stor magt og vinde land i Tyskland. Det bekymrede Christian den Fjerde, og han modarbejdede i al stilhed Sverige. Men nu besluttede Sverige, at de ville overfalde Danmark og sendte altså tropper op i Jylland.

Denne krig kom meget ubelejligt for Danmark; man var slet ikke beredt til endnu en krig, og ved dens slutning måtte Danmark afstå nogle landsdele i Norge og Skåne samt indrømme svenskerne toldfrihed i Øresund. Det var i øvrigt i denne krig, at Christian den Fjerde i slaget ved Kolberg Heide mistede sit ene øje. Han døde i 1648.

I 1657 mente den nye konge Frederik den Tredje, at det nu var tid at få de tabte landsdele tilbage, og samme år erklærede han Sverige krig. Den svenske konge Karl Gustav var i krig i Polen, men ilede straks med sin hær gennem Tyskland op i Sønderjylland. Den danske hær lå i en nyanlagt fæstning Frederiksodde, (senere kaldet Fredericia), som general Wrangel straks tog med storm, og nu var han herre over hele Jylland.

Senere drog han med sin hær den kendte march over isen ved Lillebælt videre over Fyn, igen over isen til Langeland, derfra til Lolland og Falster, hvorfra han agtede sig til København. Regeringen opgav al modstand, og der blev i 1658 sluttet fred på meget hårde vilkår for Danmark, der måtte afstå Skåne, Halland, Blekinge og Bornholm samt et par len i Norge foruden 2000 ryttere. Imidlertid fortrød Karl Gustav, at han ikke havde indtaget hele Danmark, og han brød freden og drog mod København.

Men nu besindede danskerne sig, og alle der kunne, meldte sig til tjeneste på de københavnske volde. Det endte med, at Karl Gustav indså, at enhver anstrengelse for at indtage København var forgæves, og han opgav stormen mod byen, men belejringen blev ikke hævet.

Tropper fra Polen og Brandenburg kom Danmark til hjælp og jog svenskerne bort fra Jylland. Endelig i 1660 blev der luttet fred, men Danmark blev nu et lille land, idet de de landsdele, der var afstået i 1658, fortsat skulle tilhøre Sverige.

I Bogense havde man også mærket til krigens tid, idet der til stadighed bevægede sig tropper over Fyn, og i 1657 skulle der indkvarteres 60 ryttere i byen, som hver dag skulle bespises med hver to måltider mad og 3 potter øl, ligesom der også skulle sørges for hestene. Værten fik 12 skilling for hver rytter, han husede.

Købstæderne skulle også sende bådsmænd til flåden; således sendte Bogense i 1657 fire "*af de dygtigste bådfolk*" til arbejde på Bremerholm. En anden byrde, der blev lagt på de fynske købstæder var, at de skulle forsyne den danske garnison i Frederiksodde, ca. 6000 mand, med fødevarer. Således sendte Bogense hver søndag og mandag brød bagt af 60 tønder rug, samt om mandagen tillige 60 tønder øl dertil. En del fynske skippere var glade for denne levering, som de fragtede, da de tjente godt på den.

På et tidspunkt blev det forbudt at sejle mellem Bogense og Jylland, og for at håndhæve forbudet, blev der indkvarteret soldater i byen. Disse skulle også forhindre

svensk landgang på Fyn, men de var ofte mere til ulempe end til gavn, idet de i drukkenskab røvede og plyndrede både i by og på land. Derfor blev det i september 1657 forbudt at udskænke øl til dem om aftenen, ligesom det senere blev borgerne forbudt at købe noget af ryttere og soldater.

I begyndelsen af 1659 døde borgmester Jens Madsen i Bogense. Han havde været byen en god mand, både i fredens og i krigens tid. Han efterfulgtes af Oluf Svendsen, der kun fungerede et års tid; derefter kom Hans Jørgensen. De er jævnlig nævnt, når Fanøe'rne var i retten på rådstuen.

Da krigen i 1660 var slut, længtes alle efter atter at leve under normale forhold. Mange gårde og huse var ødelagt, byens jorder for en stor del ødelagte og folk var blevet forarmede.

Det var en kort samenfatning af de historiske begivenheder, der fandt sted i den tid, denne slægtsbog tager sin begyndelse. Herefter begynder vi med den ældst kendte Fanøe i Bogense, nemlig:

GAMLE JØRGEN FANØE. (Ane 1624)

Det vides ikke, om det var gamle ***Jørgen Fanøe***, der i Bogense ernærede sig ved at være færgemand, der først kom til Bogense, eller om der har været andre af hans slægt på stedet før ham.

De første skriftlige kilder, der er benyttet til denne bog, er rådstueprotokollen, der begynder i 1625, og kirkebogen, der efter Chr. IV^{s} forordning påbegyndes i 1647.

Vi ved fra rådstueprotokollen, at en Mette Fanøe var vidne i 1632 - var det mon Jørgen Fanøes kone? - og Jørgen selv nævnes heri første gang i 1641.

Det vides imidlertid med sikkerhed, at Jørgen havde to sønner, ***Jørgen***, som senere skal omtales nærmere, og ***Christen,*** og i december 1659 blev "*Jørgen Fanøes søn begrafven i Kirkegaarden*", så der har nok været en søn mere, og muligvis også et par døtre, idet en ***Mette Fanøe*** begravedes i januar 1658. Desværre nævnte præsten på den tid ikke de afdødes alder, så det vides ikke, om det var kone eller datter. Der kan muligvis også have været en datter ***Karen Fanøe,*** da en kvinde ved dette navn er fadder til unge Jørgen Jørgensen Fanøes søn Holger i 1659.

Tilbage til Christen. Han nævnes nogle få gange i protokollerne, således i 1663, hvor han resterer kongelige skatter, og hvor han udmeldes til at være takserborger. Senere meddeles, at han er boger i henholdsvis Klakring og Fredericia. Begge disse kirkebøger er efterset for at få oplysninger om ham, men der var ingen.

I kirkebogen i Bogense nævnes han en gang som fadder i 1660 hos Michel Ibsen. Han er ikke set gift, hveken i Bogense eller Skovby.

Gamle Jørgen Fanøe har nok været en stridbar mand, for i rådstueprotokollen d. 3. September 1641 har han sammen med sønnen, den unge Jørgen Fanøe, været i strid med Jørgen Broch, og de forpligter sig til at blive forligte med hverandre, og hvis en af dem overfaldt den anden med ukvemsord eller andet, da skal han "*staa der for udj Bysens Hals Jern...*", hvilket vel gjalt for begge parter.

Halsjern

Igen i januar 1649 figurerer gamle Jørgen Fanøe i rådstueprotokollen, (sammen med sønnen Jørgen og en del andre borgere); denne gang fordi han skylder 31 Mk for noget stof, (sort baj) han havde købt af Claus Nielsen, der på sin husbonds vegne i Ribe havde leveret dette stof. De dømmes til inden "*trende Solle merche*" at betale, eller også måtte de lide "*nam*", hvilket betød, at dommeren havde ret til at bemægtige sig noget af den domfældtes løsøre, hvis kravet ikke blev opfyldt.

Kort efter, nemlig i slutningen af februar, er fader og søn igen indkaldt på rådhuset, denne gang anklages de for at skylde penge for noget frø, de havde købt af en københavnsk handelsmands udsending til Bogense. Også denne gang er der andre i samme situation. Gamle Jørgen Fanøe skylder 3 Mk, unge Jørgen 1 Mk. Imidlertid beklager alle sig over, at frøet ikke duede, for "*de fich iche synderlig effter huad de saaede*".

Dette tages der dog ikke hensyn til; de dømmes alle atter til inden tre solemærker at betale eller lide nam.

I 1654 d. 14. april er gammel og unge Jørgen Fanøe nok engang kaldt hen på rådhuset. Denne gang er det den velbyrdige fru Anne Friis til Oregård, som de åbenbart i drukkenskab har generet med bl. a. utilbørlige ord. Hun afstod dog fra proces imod dem, fordi amle. Jørgen lovede, at de aldrig mere skulle forsé sig mod deres øvrighed eller andre personer med utilbørlige ord, gerninger eller overfald.

Samme dato i et andet afsnit står der, at gamle Jørgen Fanøe lovede og tilforpligtede sig, at begge hans sønner skal være "*uschifft indtil hand ved døden afgaaer*". Hermed menes formentlig, at der ikke skal skiftes, før han er død.

Det var også ved at være på tide, at han tog denne bestemmelse, for han døde i september samme år og blev begravet d. 23. på Bogense kirkegård. Året før - d. 3. september - var hans kone, hvis navn ikke kendes, blevet begravet.

OM SMÅSKIBSFARTEN. (FÆRGEMÆND.)

Selv om oplysningerne her for en del stammer fra beretninger om skudehandelen i Nordjylland, må der formodes at være fælles træk med den småskibsfart, der foregik i Bogense. Herfra er det også oplysninger fra tingbog og rådstueprotokol, der ligger til grund for nedennævnte. Skuderne, der brugtes til farten, var ret små og som regel med en gennemsnitlig last på omkring 4 læster (1 læst = ca. 50 tdr.byg) Besætningen bestod i reglen af 3 mand. Det var ikke blot skudeejerne, der drev handelen, der fandtes flere købmænd uden skuder, og de var nødt til at lade andre fragte deres gods. Til og fra Bogense var der desuden persontransport til bl. a.

Klakring, hvilken Bogense by stod for.

Udover persontransport fragtede man også gods af forskellig art: salt, fisk, flæsk, korn og andre landbrugsvarer som malt, gryn, mel, smør, æg og ost. Ligeledes sejledes der med mursten og tømmer af forskellig art, regnet i "*tylt*". Jern er også set som fragtgods. Ind imellem medtog man også post. Måske er der også fragtet levende dyr eller huder; derom er dog i det foreliggende ikke set eksempler hverken i tingbog eller rådstueprotokol.

Kort over Danmark 1650-1700.

Man sejlede til Lubeck, København, Landskrona, Hälsingborg, Fredericia, Vejle, Middelfart og Nyborg, men oftest gik turen dog nok til Klakring eller Horsens. Flere andre byer har sikkert også været besejlet, men de er ikke set nævnt vedrørende de i det følgende personer.

En egentlig havn havde Bogense ikke i 1600 og 1700-tallet; der fandtes blot en ca. 15 m lang og ca. 2 m bred stensat dæmning, der var anlagt ud fra vejen, der førte ned til stranden. Kun fladbundede både kunne lægge til her, andre måtte ankre op et stykke ude på vandet, og herfra fragtedes godset med pramme til land.

Først omkring 1802 planlagdes en havn, der dog først kom i brug omkring 1828.

JØRGEN JØRGENSEN FANØE og KIRSTEN JØRGENSDATTER. (Ane 812 - 813)

Om ***Jørgen Jørgensen Fanøe,*** der er søn af foregående, er født i Bogense, vides ikke, men det er muligt; i hvert fald er broderen Christen født der. Det er før kirkebogens begyndelse, for der står nemlig på et tidspunkt i rådstueprotokollen, at han var "*barnefød*" i Bogense. Det samme er aldrig set om Jørgen. Et gæt er, at han er født i det første tiår af 1600-tallet.

Jørgen var gift med ***Kirsten Jørgensdatter,*** der var født i 1610, hvis man skal tage hendes alder ved død bogstaveligt.

Kirsten og Jørgen havde i hvert fald syv børn:

Anders, der er født, før kirkebogen er på begyndt i 1646.

Christen døbt d. 20/8 1647. Han skal senere omtales nærmere.

Et barn døbt 29/10 1649. Præsten skrev i en periode hverken barnets køn eller navn, blot faderen: "*Jørgen Fanøe et barn døbt....*"

Jørgen født 1651. Skipper. Var gift, konen død 1699. Han død 1742.

Maren fra 1653. Nævnes 1717 i kirkeregnskabet, stolestaderne. Senere skæbne ukendt.

Anne født 1655. Skæbne ukendt.

Holger født 1659. Skipper, gift 1. 1694 m. Anne Rasmusdatter, 2. m. Karen Willumsdatter, degnens datter fra Skovby. Ved denne lejlighed benævnes han som "*agtbare og velfornemme mand, skipper i Bogense*". Efter hans død er der et meget stort skifte på 29 sider i skifteprotokollen. Heri nævnes en søn af første ægteskab *Jesper Holgersen Fanøe*, og en datter af sidste ægteskab *Anne Marie* på kun 28 uger.

Unge Jørgens kone Kirsten er temmelig sikkert født i Bogense; hun havde en søster Dorthe, der i 1647 bar Christen til dåben.

Fra rådstueprotokol og tingbog haves mange oplysninger om unge Jørgen Fanøe og hans omgangskreds, og derfra får vi kendskab til ham og de mange sager, han var indblandet i gennem hele livet. Det er dog ikke dem alle, der er beskrevet her - det ville føre for vidt!

Unge Jørgen Fanøe var færgemand ligesom sin far. På et tidspunkt nævnes det, at unge Jørgen havde to både. Han havde også noget jord, hvor de sandsynligvis har dyrket nogle rodfrugter og urter, f. eks. var det almindeligt, at man i Bogense og omegn dyrkede gulerødder. Måske er det dette frø, der omtales i 1649, hvor far og søn skylder for noget frø, der dog var dårligt, men som de alligevel måtte betale for.

Unge Jørgen Fanøe var ligesom sin far en stor slagsbroder. Således må han allerede i 1632 i retten på grund af slagsmål med Thulle Jensen og dennes broder. De blev dog forligte og gav hinanden hånden derpå.

I 1648 er den gal igen med klammeri, denne gang oven i købet med svogeren Jørgen Nielsen, udenfor hvis hus og gadedør han en tirsdag aften før jul gik og råbte forskellige ukvemsord samt kaldte ham en tyv. I retten opstod der klammeri mellem svigerinden Dorthe Jørgensdatter og unge Jørgen Fanøe; hun kaldte ham for en skælm, og han svarede, at hun løj som en hore. Det hele endte dog med, at de blev forligte og gav hinanden hånden på, at roen igen var genoprettet.

Året efter i maj er Jørgen igen i retten. Denne gang fordi han selveste pinsedag i fuldskab har gået rundt i byen og hujet og skreget, også udenfor både borgmesterens og præstens dør. Borgmesteren lod ham straks anholde og "*hensette*", hvilket sandsynligvis skete i gabestokken, der stod på Torvet. Da Jørgen var blevet ædru, kom han for retten og havde intet at svare til sit forsvar; han "*med gredende taare bad Borgemester att hand hannom Saadan sin forseelse, for Guds schyld de denne gang*

ville efterlade."

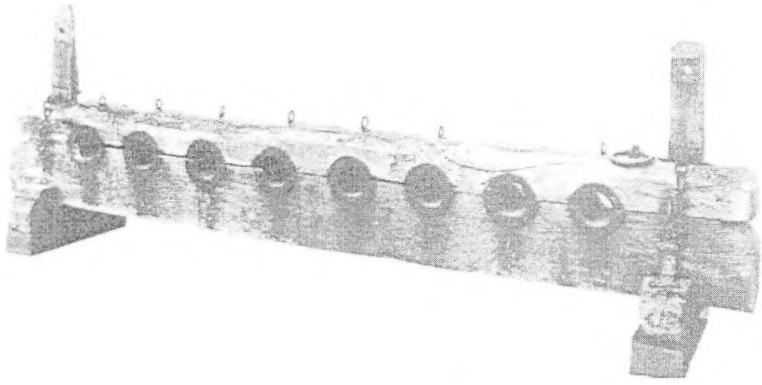

Gabestok med plads til 4 personer. Man sad på jorden med benene låst fast i hullerne på gabestkken. Et sådant instrument tillige med et halsjern har stået på torvet i Bogense.

Nu kom der fire borgere og bad for Jørgen, at han måtte komme fri, og de lovede at stå inde for, at han hverken undveg eller bortrømte eller oftere opførte sig uskikkeligt imod øvrighed og sognepræst, men skikkede sig vel herefter *"som en ærlig borger vel egner og anstaar,"* hvorpå Jørgen gav hånd på, at han ville holde sit løfte.

Det gik da også godt med at holde dette løfte i nogle år, men en skønne dag i 1665 havde han sagt ukvemsord om skipperen Jep Pedersen, men kom dog overens med denne og sagde, at *"han vidste intet andet om ham end som en ærlig mand og alt godt sagt..."*

Senere hen samme år beretter tingbogen, at Jørgen Fanøe ifølge handelsmand i Bogense Peder Frederiksens regnskabsbog var denne 16 Sldr skyldig, og at Jørgen desuden året før havde fået 10 Sldr af Peder Frederiksen, for hvilke penge han i Kolding eller i Middelfart skulle købe en fiskerbåd for ham.

Jørgen havde også købt båden, som han siden hen, uden Peders vidende eller tilladelse, selv havde brugt eller ladet andre bruge. Peder havde endog været så venlig at meddele, at han, hvis Jørgen kunne bevise, at han havde givet mere end de 10 Sldr for båden, ville betale det også.

Retten afgjorde da, at Jørgen straks skulle aflevere båden til Peder, så han selv kunne benytte den.

Ved et nyt tingmøde fremkom Jørgen Fanøe imidlertid med oplysning om, at han havde gjort forskellige rejser for Peder Frederiksen: til Lybeck, Fredericia, Middelfart og Klakring, nogle gange dog med Peders egen båd, og Jørgen fremførte, hvor mange penge han skulle have for hver rejse; Peder nedskrev dog hele tiden disse beløb, idet han henviste til sin regnskabsbog, og sådan gik sagen frem og tilbage for til sidst at slutte med at beramme et nyt møde til næste tingdag.

Imidlertid mødte der denne dag ingen vidner, og sagen henlægges endnu en uge *"til hvilken tid er given delation..."* og så er der ikke siden optegnet noget derom i tingbogen. Ordet *"delation"*, som også er set brugt i flere andre sager, og hvis betydning uden held er eftersøgt i diverse ordbøger, kan måske give nogen forklaring på, hvad der videre skulle ske med dem.

I april 1666 var Jørgen Fanøe sammen med Peder Bentesen igen indkaldt på rådhuset, denne gang fordi de højlydt og med viften med hattene, da de gik forbi borgmesterens dør, havde nægtet sende deres sønner i *"Kongelig Majestæts tjeneste"*, men selv ville gå i stedet.

De var ellers blevet forevist et brev fra kongen om bådsmænds udskrivelse, men det lod de sig ikke gå på af. De blev truet med at blive "*sat*" i rådhuset, men Peder Bentesen sagde til byfogden, at han nok ville se den, "*der ville sette Hannom J Raadhuuset, dend der satte Hannom der nedj schulle alldrig sette nogen Effter...*" og så klaskede han hænderne sammen lige ud for byfogdens næse, så denne måtte gå et par skridt baglæns.

De blev imidlertid ved med deres uforskammede snak, indtil borgmesteren viste dem døren og gentog, at de forholdt dem imod Hans Majestæts brev og deres øvrighed som et par "*letfendige gamle Suende,*" og derpå gav borgmesteren Jørgen Fanøe et slag med en kæp. Da de var kommet ud på gaden, hujede og skreg de igen så langt, det kunne høres ned ad gaden.

Det var ellers en alvorlig sag at forsé sig så groft mod kongens bud; de havde begået majestætsforbrydelse, hvilket oprindelig straffedes på livet. Så galt gik det dog ikke disse to mænd, de måtte hver bøde 40 Mk for deres forseelse.

Der er ikke angivet nogen grund til, at Peder og Jørgen ville gå i tjeneste for deres sønner. Men enden på hele historien blev, at både Peder Bentesens søn Niels og Jørgens søn Anders sammen med seks andre unge mennesker blev udskrevet til kongens tjeneste.

Anders nævnes to gange i denne sammenhæng; det er det eneste, vi ved om hans eksistens. Siden er han ikke nævnt hverken i kirkebog, tingbog eller rådstueprotokol. Måske er han omkommet i kongens tjeneste, eller også har han slået sig ned et andet sted enten her i landet eller udenlands.

Føromtalte Peder Frederiksen var handelsmand i Bogense, og han havde i efteråret 1670 givet Jørgen Fanøe 12 Sldr i kommission at købe to tønder salt for i Fredericia, hvilket Jørgen gjorde, men det blev ikke fortoldet, hvorfor det efter toldrullens bestemmelser burde konfiskeres, og Peder Frederiksen skulle ydermere selv straffes med 20 Rdr i bøde. For borgmesteren "*formeente, at da Peder friderichsen fich Saldt udj Hans Huus*" og han fornemmede, at det ikke var angivet ved tolden, burde han selv have gjort det, da han jo vidste hvor toldstedet var i byen; så havde han været fri for al tiltale. Peder undskyldte sig med, at han var i Odense sammen med en svoger. Men disse udflugter undskyldte ikke Peder, mente borgmesteren.

Der stod endnu en del om sagen, men Jørgen er ikke nævnt oftere denne dag.

Det er han derimod en tid efter, hvor det nævnes, at han førte saltet på sin båd fra Fredericia, og Peder Frederiksen holder på, at Jørgen Fanøe skal hænge på den, fordi han førte saltet til Bogense. Det ender med, at leverandøren i Fredericia henviser til *"Kgl: Mayt: Compagnij Saldt... Som Effter Kongl: Ordre frj passerer...dette till Effterretning Gud Allernaadigst befahler."* Således ser det ud til, at de begge slap!

Natten mellem lørdag den 6. og søndag den 7. april 1673 var det et slemt uvejr med storm og regn *"Med Høye flod och wande, Af Een Noroust..."* , hvilket uvejr varede til søndag middag, og i dette uvejr lå der en skude fra København, der havde lastet og var på vej fra Bogense, da uvejret begyndte. Det var så slemt, at *"dersom det Hafde gieldet, Om 1000 Lif Kunde Jngen Menische Komme dennem Till Hielp."*

De klarede sig dog ved at løbe skuden på grund, og da det blev bedre vejr, bragte de lasten i land igen.

Til denne begivenhed var indkaldt nogle vidner, alle færgemænd, bl. a Jørgen Fanøe og sønnen unge Christen Fanøe, og de bevidnede alle, at om det så havde *"gieldet"* 1000 liv, kunne intet menneske have hjulpet.

Der opstod i 1674 strid mellem færgemændene om, hvem der skulle indføre noget korn, der lå på fire skibe uden for byen. Jørgen Fanøe havde bragt ladningen fra de tre skibe ind, og borgmesteren spurgte nu om, hvem der skulle bringe ind fra det fjerde. *"Det skal jeg"* svarede Jørgen Fanøe, men borgmesteren mente, at de andre tre færgemænd også skulle føre noget ind, hvortil Jørgen svarede ved ed, at det skulle de ikke, og han ville nok se den, der skulle forhindre ham deri.

Således var der ofte strid og kontroverser mellem færgemændene, og de undså sig ikke for at genere hinanden på det groveste. Disse færgemænd var fattige, og meget tit støder man på dem i tingbog og rådstueprotokol, hvor de anklages for at skylde penge - enten told eller skat - til det offentlige eller til andre borgere i byen.

Sluttelig skal nævnes en sag fra 5. august 1674, hvor Jørgen Fanøe er kaldt i retten sammen med datteren Karen (Maren!), der en søndag aften havde ført to sække malt over bommen, hvilke sække hun angav at indeholde 12 skp; men hun beskyldes for at have mere end de angivne 12 skp i sækkene. Endvidere anklages hun for at have købt maltet på landet, hvilket var ulovligt at indføre til byen. Faderen svarede, at han ikke havde befalet hende at købe malt på landet eller andetsteds, og at det var mod hans vilje, at det var kommet ind i hans hus.

Man begærer, at dette malt skulle konfiskeres

Sagen blev begæret optaget igen efter 8 dage, men der findes ikke en dato 13/8 i rådstueprotokollen, og heller ikke i dagene deromkring ses noget om denne sag.

Jørgen Jørgensen Fanøe døde i december 1680 og blev begravet den 2. januar 1681 på Bogense kirkegård. I kirkeregnskabet anføres, at der er betalt 2 Sld for *"Sl. Jørgen Fanøes leiersted, af Klocher och Jord."*

Året efter Jørgens død solgte hans kone Kirsten Jørgensdatter og sønnen Christen på egne og medarvingers vegne en stor gammel båd med sejl og redskaber og alt tilbehør til Mathias Boldt, som på det tidspunkt benævnes at være consumptionsforvalter i Bogense.

Kirsten Jørgensdatter var enke i 15 år, så døde hun i oktober 1696, 80 år gammel, og i december samme år har sønnen Christen Fanøe betalt 1 Rd 2 Mk for jorden på kirkegården til sin moder.

JEP PEDERSEN og ANNE NIELSDATTER. (Ane 810; 394 og 811; 395)

Grunden til at **Jep Pedersen** og hans kone **Anne Nielsdatter** har to anenumre, er at der forekommer det, der kaldes "aneforskydning", d.v.s. at personer fra forskellige generationer i forhold til probanden har børn sammen; se under ane 98 Jeppe Pedersen, Se i øvrigt anetavlen.

Jep Pedersen var nogenlunde samtidig med den unge Jørgen Jørgensen Fanøe. Det er tænkeligt, at Jep har været omkring otte-ti år yngre end Jørgen, men det vides der intet konkret om.. I hvert fald fik de børn næsten samtidigt, og Jep Pedersen og Anne har i hvert fald disse:

Peder født i december 1646. Var skipper ligesom faderen. Lever 1699.

Et barn født 10. oktober 1648. Det var i den periode, hvor præsten ikke skrev navn og køn på barnet. Men det var sikkert **Margrethe;** ifølge skifte efter begge ægtefæller var der en datter ved dette navn. Hun blev gift med Thomas Jensen i Ribe.

Hans født december 1650. Nævnes ikke i nogle af skifterne.

Kirsten er fra sommeren 1653. Blev i 1688 gift med Hans Nielsen. Nævnes ikke i skifterne.

Barbara født 1655 i marts; lever i 1699, videre skæbne ukendt.

Jens født i april 1657. Nævnes ikke i skifterne.

Maren gift 1683 med Peder Hansen Torvemand. Mere om hende senere.

Her skal indskydes noget, der forekommer uforståeligt omkring navnet *Maren*: I skiftet efter Anne i 1693 og efter Jep i 1699 har de en datter *Karen,* men ved dåben skriver præsten *Maren* i kirkebogen, og *der findes ifølge kirkebogen ingen anden Jep, der omkring dette tidspunkt får en datter Karen.* Og da **Karen/Maren** i 1683 blev gift, skrev præsten også *Maren.*

Bemærk også, at unge Jørgen Fanøes datter i referatet fra retsprotokollen i 1674 (side 11) kaldes *Karen,* men også da *hun* blev døbt, skrev præsten *Maren* i kirkebogen!

Både Jep og Anne er formentlig født i Bogense eller omegn, men vi ved ikke noget om deres herkomst. Derimod vides, at Jep var færgemand og skipper, og han omtales ligesom Fanøe'rne mange gange i rådstue- og tingbogen.

I årene under svenskekrigene 1657-60 gik det hårdt ud over det nordlige Fyn. En biskop skriver således i februar 1659, at mange folk havde hørt bøsseskud og set krigsfolk i egnen. Han skriver til sidst: *"Gud formilde sig offr os for Kristi skyld."*

Da svenskerne var gjort magtesløse, og polakker og brandenburgere var hidkaldt for art hjælpe mod svenskerne, viste det sig, at disse var langt værre til at røve og plyndre, end svenskerne havde været.

I 1662 er Jep Pedersen i retten på Bogense rådhus. Teksten er ret indviklet, navnlig slutningen, men nedenstående er essensen af retsmødet:

Jep Pedersen havde Mortensdag 1657 fået en kiste af en karl, Jørgen Christensen fra Rosenholm i Jylland, for at gemme denne, hvilket skete på Jeps loft. Jep Pedersen blev dog betænkelig, idet han mente, at kisten indeholdt ting, som han siden ville komme i ulykke for at have i sit hus. Han bad da kleinsmed Peder Nielsen om at bryde den op, hvilket også skete. De så da, at der var nogle klæder, en hat og en *deign* (en kårde, stikvåben) i den. Da der opholdt sig soldater i stuen nedenunder, måtte de være forsigtige, for at disse ikke skulle høre dem..

Det skete senere, at kleinsmeden, sammen med nogle andre besøgte Jep, og alle gik op på loftet, og igen brød de kisten op; nu kom de fremmede soldater også derop, og de så, at Jep tog noget op af kisten, som han sagde en anden skulle have,

hvorpå kisten blev lukket igen, og de gik ned i Jep Pedersens stue med tingene.

Et par mænd vidnede i retten, at de efter byfogden Niels Nielsens befaling og Jørgen Christensens begæring havde været i Jep Pedersens hus for at syne kisten. De berettede, at kisten havde været brudt op

Jørgen Christensen, kistens ejermand, havde i maj 1660 skriftligt meddelt, hvad der var i kisten: 20 Rdl, en gul hærklædning med sølvknapper, som i alt havde kostet ham 25 Rdl, en grå hat, en *deign* med gehæng, et par uldne strømper, 2 hængelåse samt nogle kroge og håndklæder.

Det hele ender med, at Jep Pedersen møder frem i rettten med en skriftlig erklæring om, at han intet havde borttaget af kisten, og da der ikke var bevis derfor, og blev han frikendt i sagen.

Selv om krigen var slut, var der dog stadig minder om krigens hændelser. Således beretter rådstueprotokollen igen i 1662, at en borger *Jep Pedersen* for retten påstod, at de fremmdede tropper på flere steder i byen havde ranet gods og kostbarheder for nogle tusinde daler.

Rådstueprotokollen beretter i 1666, at Jep Pedersen i "*v-fredz tiid*" har forskånet Bogense by for brandskat-penge - 21 Rdr - som han lånte af en mand i Odense og leveret til Bogense by foruden en sølvkande til 18 Rdl, som han leverede til borgmester Jens Madsen, mens han levede, for hvilke penge han aldrig har fået så meget som en skilling i vederlag af Bogense by eller andre.

Jep Pedersen, der jo også var færgemand, fragtede blandt andet mursten, og i foråret 1671 havde han tre gange været på Rosenvold i Jylland, hvor han havde indtaget i alt fem tusinde sten, men han havde ikke angivet disse på toldstedet i Bogense, hvilket Jep selv bekender at have undladt.

Der er flere retsmøder, men slutningen på affæren er, at hans fartøj og last skal "*verre forbrut*", hvilket vil sige, at det blev konfiskeret. Desuden skal han til straf betale 20 Rdl, som dels skal gives til de fattige, dels til angiveren af ulovligheden, nemlig tolderen Søfren Hansen, der i øvrigt trues med at blive afsat fra sit embede, hvis han oftere forsømmer dette.

Jep Pedersen har på et tidspunkt fået sit fartøj igen, men ikke blevet klogere af skade, for få år senere er problemet igen det samme: sejlet med mursten, nok "*ansagt dennem Hoes Borgmesterens Søn Jørgen Hansen*", men ikke betalt told af dem, hvorfor han igen enten får lasten konfiskeret eller også betaler dens værdi til toldvæsenet.

Under den Skånske krig 1675-79 blev der udskrevet en skat, kaldet *krigsstyr*; hvilket var en ekstraskat beregnet til militære formål. Alle landets borgere, undtagen landalmuen, skulle betale denne skat, der beregnedes efter borgerens økonomiske stilling.

I 1677 nævnes flere borgere i Bogense, der skyldte denne krigsstyr, heriblandt både *Jep Pedersen* og *Jørgen Fanøe*, og det var for flere kvartaler, de var skyldige. Således skyldte Jep Pedersen 11 Mk, og man begærede, at han burde "*werre udj arrest Jndtil Hand Har betalt ...*"

Ligeså begæredes, at han straks måtte skaffe sin båd til Bogense, for med den at gøre tjeneste for kongen og øvrigheden. Det ser ud til, at båden har været borte fra byen i nogen tid, og det gentages, at han må i arrest indtil skatten er betalt, og siden må han fremskaffe båden og dermed gøre tjeneste for majestæten.

Der beskrives, hvor mange folk, der er omkommet under disse tjenester, og hvor de har været - bl. a. ved Stettin, hvor en mand kom fra dem 2 mil fra kysten og ikke siden blev set. Disse bådsmænds koner var derfor så forarmede, at de ikke kunne

betale krigsstyr for deres mænd. Herefter nævnes, at *Jørgen Fanøes* krigsstyr ikke kunne betales, *"formedelst Hans armoed"*, og særlig fordi han *"i forgangne aar"* med sine to både var i kongens tjeneste i København.

Der nævnes desuden i rådstueprotokollen, at der havde været stor indkvartering af fremmede soldater i byen, og tingbogen meddeler i juni 1682, at der var fire mænd, heriblandt Jep Pedersen, der fik bestallingsbrev på at være Bogense bys færgemænd. De andre var Hans Jespersen Roed, Jep Pedersen Bentesen og Christen Jørgensen Fanøe, hvilke fire mænd skal varetage færgeriet for byen med rejser med korn eller andre varer til bl. a. Klakring.

Der skal være en formand for dette laug for et år ad gangen, og som den første udpeges Jep Pedersen Bentesen, derefter skal det være Christen Fanøe, så Jep Pedersen og sluttelig Hans Jespersen Roed. Formanden skulle optegne *"aar dag og tiide, naar en Huer tog Reigse...og dend som staar for Reigsen."* Ligeledes skulle formanden holde regnskab med pengene; men hvis der fandtes uregelmæssighed dermed, skulle de straffes med bøde på ti Rd, hver gang der fandtes en sådan fejl.

I november 1689 solgte Jep Pedersen en *rodhave*, hvilket i vore dage vil sige en urtehave, hvilken have Jep Pedersen selv havde brugt en del, til byfogden Niels Nielsen Basse. Vi får at vide, at den lå i *"dend Synder Kirchelyche"* imellem tolderen Christian Pedersens have på den ene side og byskriveren Anders Rasmussens have på den anden side. Jep Pedersen og byfogden tog hverandre i hånden for at besegle handelen. Der står intet om prisen på haven, kun at Jep Pedersen fraskødede sig denne have til byfogden og hans arvinger til *"ævindelig Eyendombs Eye."*

På et tidspunkt er det føromtalte færgelaug ændret, nok fordi Jep er blevet for gammel til at sejle, og andre er kommet med i lauget, men *Christen Fanøe* er stadig med, og Jeps søn Peder er trådt i stedet for faderen.

Disse færgemænd lover *"at give og forære af Medynch dend gammel stachels Mand Jep Pedersen saa lenge hand lefuer"* hver årlig af deres fortjeneste *"toe March Dansche."*

Anne Nielsdatter, Jep Pedersens kone, døde og blev begravet d. 22. januar 1692, 69 år gammel ifølge kirkebogen. Først året efter d. 17. januar holdtes der registrering og skifte efter hende. Der fandtes ikke meget at registrere:

1 gammell Half Kiste skibs Kiste 1 Mk, 1 før skiffue (fyrretræsbord) 1 Mk 8 Sk, 1 gammlet halff Sengested 1 Mk, 2 gamle Benche à 6 Sk er 12 Sk; Summa 1 Sldr 4 Sk

Huset med tilliggende have blev vurderet til 30 Sldr. Derforuden havde Jep ladet bygge en tilbygning, *"et Halffag"* med stråtag, hvilket vurderedes til 3 Sldr.Der var dog en del gæld, dels til sønnen Peder, der havde bekostet begravelsen, dels til byskriveren for at udfærdige skiftebrevet; dette opgøres som følger:

Hr. Anders for Prædichen 2 dr 2 mk
Maren Pedersdatter for Jorden 4 mk
Peder Pedersen for at Bede, och grafue et graffue 4 mk
For Kisten och ald dets Behøring 3 dr 2 mk
Lin Kleder till Kisten 1 dr 2 mk
For lig Kledet at paaleche 2 mk
Stolen (kirkebænken) 2 mk
Raadhuus Klochen 8 sk
dem som bar den Sl: quinde till sit leiersted 1 td øl for 3 sldr
Anna Sun.. 4 sk

Det ses ofte i Bogense kirkebog, at man ved begravelser på den tid ringede med både kirkeklokken og rådhusklokken - og de som bar Anne Nielsdatter til graven på en kold januardag i 1692 har nok fået sig en ordentlig rus, hvis de da ellers har drukket det hele, for 1 td øl = 136 potter, der igen er ca. 131 liter!

Jep Pedersen levede nu som enkemand i syv år, formentlig som en fattig mand, men han havde, som vi husker, i hvert fald sin "pension" på de to Mk fra færgemandslauget at leve for.

Han døde i oktober 1699. Der er ingen kirkebog for begravede i årene 1697-1755, så der kan ikke ses den nøjagtige dato for begravelsen, men den 31. oktober 1699 indkaldes, ifølge tingbogen, Jeps svigersøn Thomas Jensen fra Ribe til på sin kone Margrethe Ibsdatters vegne at deltage i skiftet efter Jep. Skiftet skal ifølge denne skrivelse holdes d. 14. november, men datoen i skiftebrevet er d. 24. november, og for at gøre forvirringen værre, står i kirkeregnskabet, at Jep blev begravet d. 23. december på kirkegården! Der var betalt 1 Rd 2 Mk for begravelsen.

Vi får i skiftet at vide, at Jep har været nabo til byfogden, at huset, som han boede i, var på 5½ fag, men det var i så slet tilstand, at det kun vurderedes til 10 Sldr. Der var den ejendommelighed ved Jeps ejerskab af huset, at det *"tilforn Har til Hørt Anna Heidensdorf i Niepe"*, men hverken hun eller andre på hendes vegne har vedkendt sig det i 30 år, og da Jep har betalt skatter m.v. i denne tid, *"formentes at samme Eyendomb...Hannem Og Hans børn for Eyendomb at følge."* Det var jo en ret speciel måde at blive husejer på, men det kunne altså lade sig gøre dengang!

Jep Pedersen havde kunnet klare sig med lidt tøj:

"1 gammell forslit walmels Kiortell, 1 gammell Hat, 1 gammell forslit skiorte, 1 Par gammell Skoe, 2 gammell lerritz Boxer, 1 Par gammell graa strømper", hvilket i alt beløb sig til 1 Mk 12 Sk.

Der var en del gæld, bl. a. en obligation fra 1689 på 13 Sldr 6 Sk til tolderen Christian Pedersen, så der blev kun underskud i boet, og derfor blev foretaget udlæg i dette.

Det skal bemærkes, at føromtalte svigersøn ikke dukkede op til skiftehandlingen, i hvert fald er han hverken nævnt i skiftebrevet eller er med som underskriver.

Vi går nu et slægtled frem og skal læse om Jørgen Jørgensen Fanøes søn

CHRISTEN JØRGENSEN FANØE og MAREN MORTENSDATTER. (Ane 406 - 407)

Christen er døbt d. 20. august 1647, og **Maren** er døbt d. 16 maj 1658. Hendes forældre var **Morten Hansen og Maren**, hvilket er det eneste vi ved om dem, udover at de blev gift i januar 1656, og at Maren da var enke. Præsten har i kirkebogen ladet en plads stå åben til Marens efternavn, men det er aldrig blevet indført.

Christen og Maren er døbt ganske få dage efter fødslen. På den tid var det vigtigt, at et barn blev døbt hurtigt efter fødslen, for det første fordi det lille udøbte barn ansås for at være hedning, og for det andet frygtede man, at onde magter skulle skade barnet.

Det var almindeligt, at man neddyppede barnet helt i dåbsvandet. For at det

kunne gå hurtigt med at få afklædt barnet, lå det nøgent i en pose, det såkaldte "*kristentøj*", som var en broget, pragtfuld udstyret dragt, hvortil der hørte en hue, som pigen, der "*gik hos*" holdt, når dåben foretoges. Denne fine og i mange tilfælde kostbare dragt var det ikke hvermand beskåret at eje, men den kunne lejes enten hos præste- eller degnekonen.

Christen, der var nr. to i søskendeflokken, voksede op og fik efterhånden flere søskende, syv i alt blev det til, som før beskrevet. Alle børnene fik, efterhånden som de voksede til, forskellige pligter, de kunne f. eks. hjælpe faderen med at ordne båden, eller de kunne være med til at ordne i hus og have. Skolegang var der naturligvis også, og i Bogense var der en latinskole, men den var ikke for fattigfolk; derimod var der en såkaldt dansk skole, hvor der undervistes i katekismus og børnelærdom, d.v.s. bibelhistorie, salmevers og evt. sang - salmer, naturligvis. Derudover kunne der, mod betaling, tilbydes undervisning i læsning og regning. Der var ingen undervisningspligt, og fremmødet i skolen var da heller ikke fremragende. Borgmester Jens Madsen anker i 1654 over, at så mange børn går ledige rundt og leger, og at forældrene ikke "*holder deres børn til skole og Guds frygt og i så måde at efterkomme både Guds og kongelig majestæts befaling og bud, med mindre de sig straf vil have og forvente.*"

Da Christen er 25 år, begynder livets alvor rigtig at melde sig, idet han i april 1672 udtages som bådsmand i kongelig majestæts flåde sammen med Jep Pedersens søn Peder og seks andre "*goede*" unge mænd. De skal uden ophold møde velforsynet med klæder, og de må ikke rejse fra byen, gør de det, bliver de "*tilbørlig straffet.*"

Christen er åbenbart hurtigt kommet fra kongens tjeneste, for i 1674 beretter tingbogen om et klammeri, han og hans far havde med de andre færgemænd i byen. Det drejede sig om, at de, især Christen, med magt tog arbejdet med udførslen af korn fra de andre færgemænd.

Året efter udskrives Christen, der nu er 28 år, og seks andre unge mænd fra Bogense igen til bådsmænd, og de skal straks og uden ophør møde i København. Det kneb nu med den ene, nemlig Jep Pedersens søn Peder, der var bortrømt.

Det faldt i Jørgen Fanøes lod at sejle til København med disse seks unge mennesker, der nu skulle i kongens tjeneste. Der står om dem, at de var "*fresche Carlle, og af de døgtigste Till Baadzmend Her fantes*"

Vi går nogle år frem, og i kirkebogen står, at Christen Jørgensen Fanøe i juli *1682* får døbt en datter

Kirsten, og i januar *1683* indgår han i ægteskab med *Maren Mortensdatter.* Det er noget uforståeligt, for hvis barnet var født udenfor ægteskab, ville der stå der *uægte barn*, og det gør der ikke her. Hvad skal vi tro? Præsten har muligvis begået en fejl, for kirkebogen har de forskellige handlinger hver for sig. Næste barn er

Jørgen, født i 1684. Gift 1732 med Anne Christophersdatter. Var færgemand som sin far. Jørgen døde i slutningen af maj 1742. Herefter kommer i 1686

Dorethe eller **Dorthe,** som hun også kaldes; hende skal vi høre mere om senere.

Mette fødes i 1688; hun er i begyndelsen af maj 1742 til dåb hos broderen Jørgen - hun "*gik hos*" - derefter er hendes skæbne er ukendt.

Sidst kommer **Anna Marie**, født 1691; hun er gift to gange: 1. med Hans Jensen Soldat og 2. med Niels Jensen Wintmøller.

Da Christen i 1682 var 35 år, fik han sammen med tre andre mænd i Bogense bestallingsbrev på at være færgemand i Bogense, hvoraf vi allerede kender den ene, nemlig Jep Pedersen (ane 394.) Christen benævnes ved denne lejlighed som "*wng Carll*". Se i øvrigt om denne begivenhed under Jep Pedersen.

I begyndelsen af 1683 sælger som nævnt Christen og hans moder på egne og hans søskendes vegne faderens store gamle båd med sejl, redskaber og andet tilbehør til konsumptionsforvalter Mattias Bolt, og de tager hinanden i hånden for at besegle handelen.

Christen Fanøe var ligesom sin far og farfar en stridbar mand. Således beretter tingbogen i sommerern 1683, at han en aften ved nitiden havde skældt Jep Pedersen ud for en tyv, hvorefter Jep gik ind til ham i hans hus og tog Christen i hagen, tog en gaffel og ville slå ham dermed, samtidig med at han brugte ukvemsord mod Christen. Christen mente, at da han var i sit eget hus, burde han have fred. Det ender med, at Christen senere i retten erklærer, at han vidste intet andet om Jep, end at han var en ærlig mand, og han forpligtede sig til herefter ikke at skælde Jep Pedersen ud, og Jep forpligtede sig på sin side til, at han intet andet end godt ville have med Christen at gøre, såfremt denne opfører sig sømmeligt, som det sig bør.

I det hele taget var året 1683 et begivenhedsrigt år for Christen, idet han ofte måtte møde i retten. Her er kun medtaget et af disse møder.

I maj var der en sag, som ikke er så let at udrede, men den handler, så vidt kan skønnes, om at Christen Fanøe har taget en mand, Paul Kaarn, med sig - tilsyneladende mod dennes vilje - hvordan det så har kunnet lade sig gøre - fra København til Bogense. Der står, at Paul sagde til Christen: "*du er Aarsag at ieg iche blef paa Bremerholm for en baadzmand,*" og så bandede han og sagde videre, at hvis Christen ikke havde taget ham ind på sin båd, så var han blevet i København, hvor han skulle have ladet sig indskrive i kongens tjeneste.

Kæmneren, der var tilstede, vedgik, at han i København havde budt Paul 16 Rd for at gå i kongens tjeneste.

For sin forseelse skulle Christen Fanøe betale 10 Sldr i bøde til byen og 2 Sldr til kæmneren for hans hus' forsømmelse, medens han havde været i København i sagens anledning, hvilket skulle betales inden femten dage eller "*derfor lide nam og vurdering i bo og gods*".

I 1684, et par måneder efter at Christen og Marens tredje barn Jørgen var blevet døbt, blev Christen anklaget for at have haft flere faddere med ved dåben, end det var tilladt. Christen mødte i retten og erklærede, at han ikke kendte denne lov. Han havde indbudt en del, som han dog var uvis på, om de ville være faddere, men som alligevel indfandt sig; han mente dog, at der ikke var flere, end der burde. Der havde kun været tre personer samt konen, der bar barnet, sagde han.

Christen bad for sig: "... *han fattige vnge Mand som Søger sit Brød paa Vandet...*" om ikke for dette at spilde penge på at føre proces.

Ved næste retsmøde i sagen bekræftede Christen, at han ikke havde budt flere til faddere end forordningen tillader, og havde der været flere ved dåben end fem, var det ham ganske ubevidst, og der havde kun været tre foruden konen, der bar, som havde været ved alteret og ofre. Han blev frikendt.

Men kirkebogen beretter nu noget andet: Præsten noterede seks faddere foruden konen der bar, og i margen er tilføjet yderligere tre personer: Mons. Jeppe Brun, fru Friis og jomfru Krabbe. Det havde da været let for byfogden at få den sag udredt ved blot at henvende sig til præsten - og Christen har sikkert ikke været helt uvidende om sagens rette sammenhæng!

Ifølge Danske Lov af 15/4 1683 bestemtes det dels, at barnet skulle døbes inden otte dage, ellers kostede det 20 lod sølv i bøde, dels at kun fem personer kunne være faddere; dette omgikkes dog ofte ved ikke at medregne gudmoderen som fadder. Før den tid var antallet af faddere ikke fastlagt.

Det er ikke ret ofte, at der i tingbog og rådstuepeotokol er nævnt kvinder, men her er dog et par eksempler:

I 1685 er Christen indkaldt til tingstævne, hvor han kræves for gæld for nogle varer, som hans kone Maren *"Mortens daug Hafr vdtaget"* hos kræmmeren Jochum Jochumsen, nemlig malt, salt og mjød, hvilke penge - fire Sldr - Christen er pligtig at betale inden femten dage eller lide *"namb efter loven."*

En anden gang drejer det sig om, at Christen sammen med Maren var vidne i en sag angående en kone Anne Olufsdatter, der anklages for at have taget noget malt fra en Christen Michelsen. De havde begge set hende gå ind i hans hus og komme ud igen med noget i en pose, ligesom de i en anden sag et års tid efter er vidne mod Jep Pedersen, der har *"borttaget noget gjerdsel og stager"* fra konsumptionsbetjenten Jørgen Hind. Endelig samme år klager nogle koner, deriblandt Maren Mortensdatter, over, at en have ligge øde; ingen vil hegne den, og derfor *"lider de skade på deres sådede haver"*, og de kræver, at vedkommende straks hegner haven eller erstatter dem deres skade.

Det var dog ikke altid på grund af Christens fejl eller forsømmelser, at han var indkaldt til tinge. Således i 1684 hvor det pålægges ham at være synsmand sammen med Jep tømmermand og Niels Ibsen glarmester, hvor de finder adskillige fejl og mangler på det synede hus.

Ligeledes er Christen i lighed med sin far og Jep Pedersen jævnligt *"hjemmelsmand"* ved tingstævner. Det var således, at der holdtes ting hver tirsdag, hvilket indtil engang henimod 1700-tallet, hvor man begyndte at arbejde med skriftlige sager, skete i det fri på torvet, hvor tingstedet dannedes af en firkant af store sten, på hvilke der lå fire planker eller *"stokke"*. Ved den ene stok var der et bord, ved hvilket dommeren og skriveren sad. På de andre stokke sad de otte hjemmelsmænd, (som de kaldes i Bogense, andre steder kaldes de stokkemænd eller tingsvidner) og andre mænd af betydning. De indkaldte *"syndere"* mødte og stod foran dommeren og skriveren med hatten i hånden og forklarede deres sag. Udenfor denne kreds stod tilhørerne, som var nogle af byens borgere, også med hatten i hånden.

Når tingdagen var tilende, fjernedes stokkene og opbevaredes indendørs i ly for vind og vejr.

På torvet stod tillige i de fleste byer de remedier, der brugtes i straffeøjemed: gabestokken, kagen og halsjernet, så forbryderne straks efter domsafsigelsen kunne få deres velfortjente straf. Det vides ikke, om der har stået en kag i Bogense, men gabestok og halsjern er nævnt i protokollerne. Det var ikke forbundet med tab af æren at stå i gabestok eller halsjern, som bysvendenene tog sig af at udføre; det var det derimod at blive kagstrøget, hvilken straf bødlen eksekverede. Bogense havde ingen bøddel; skulle en sådan bruges, kom han fra Odense, hvilket skete i 1646, da rådmand Hans Mouridsens søn blev anklaget og siden henrettet for *"dyriskhed"*, bedrevet med en hoppe. Denne begivenhed har nok vakt megen opmærksomhed i byen og på egnen, for det var trods alt ikke hverdagskost med en henrettelse.

Det er nævnt, at færgemændene var fattige, og Christen Fanøe var ingen undtagelse. På et tidspunkt havde han lånt penge af konsumptionsforvalter Jørgen Hind, *"8½ Rdl...han med rede penge mig forstrakt haver efter min instændigste begæring"*, hvilke penge han *"ved ed og på tro og love"* lover at betale tilbage til Mortensdag 1685, og han overdrager i 1685 Jørgen Hind en obligation foruden at han også pantsætter sin båd til ham. Ved denne lejlighed får vi at vide, hvor stor denne båd er, nemlig 2 læster, og 1 læst er (ifølge opslagsbog) 12 tønder a' 100 kg; det vil altså sige, at båden kan laste 2400 kg eller omring 2½ ton.

Imidlertid fik Christen ikke tilbagebetalt pengene til Mortensdag 1685, og i april indkaldes han derfor til tinge, men Christen er bortrejst med sin båd, og sagen henlægges i 14 dage. Hvad der derefter skete, er ikke optegnet.

Dette var ikke den eneste obligation, der er tale om; der var også en sag med Morten Michelsen, hos hvem Christen Fanøe i 1678 havde fået en obligation lydende på 13 Rdl. Imidlertid var Morten død, og enken krævede den nu udbetalt inden 15 dage eller han måtte lide "*nam*". Christen vil inden da kontakte enken og få en ordning med hende, men ved næste tingmøde blev der afsagt dom om at betale, igen inden 15 dage, eller lide nam, hvilket betød dommerens ret til at bemægtige sig noget af domfældtes løsøre, når hans krav ikke blev opfyldt.

Nu tilbage til færgeriet. Det pålagdes i 1689 færgemændene mod betaling at bruge fattige fiskere til hjælp med ud- og indskibningen af korn og deslige til Klakring og andre steder, og året efter meddeler Christens bror Holger, at han har købt en båd, med hvilken han agter at nedsætte sig i byen for at fortjene sit brød. Men forinden vil han dog "*et par år forsøge mig andre steder,*" og i den tid må bror Christen mod betaling låne hans nye båd - og aflevere den i samme stand, som han modtog den!

Sidst på året 1692 købte Christen Fanøe på auktion af byfogden en have og et tilliggende byggested, som lå ved stranden, og som "*gammell Jørgen fanøes Huus tilforn paastoed, ved dend Nordre side Kirchens vaaninger.*"

Der var altså bedstefaderens have og stedet, hvor hans hus havde ligget, at Christen herved købte og fik skøde på - til evindelig ejendoms eje for sig og sine arvinger!

Det gik ikke altid helt som det skulle med færgeriet. Således er der både i 1691 og 1698 klage over dets forsømmelse. Der var således i oktober -98 kommet klager, både mundtlige og skriftlige, fra Flensborg, Horsens og Aarhus over, at færgemændene ikke ver tilstede, når der skulle ind- og udskibes varer. Ligeledes klagedes der over, at de rejsende med heste og vogne til og fra Klakring ikke kunne befordres, når de skulle til marked i jyske byer som Vejle, Fredericia, Horsens og Aarhus.

Ligeledes klages der over, at noget gods bestående af smør og æbler, kommet "*fra oberst Randtzav*", måtte indsættes hos Hans Hansen, fordi ingen af færgemændene var tilstede, og en anden gang, da de også var fraværende, ankom der et rådyr fra "*velfornemme Baron Potbust*" fra Tåsinge, som fru general Niels Juls svigersøn, etatsråd Holger Reedtz på Polsgård skulle have, hvorfor det måtte lægges ind til Jørgen Andersen.

Færgefolkene irettesættes, og nu "*ordineres*" Peder Ibsen til at være oldermand det første år, og han skal iagttage, at de rejsende og godset befordres uden forsømmelse. Han skal indberette til byfogden om deres arbejde. Dette oldermandsskab skal gå på omgang for et år ad gangen, og for dette arbejde skal han have for hver rejse, han tilsiger færgemændene og for hvert skib, de losser eller laster 4 Mk. Og hvis dette ikke hjælper, og de rejsende må tage en anden vej, når de skal fra Odense til Jylland, må han betale til de fattige to Rdl, som skal bruges til deres huses reparation, hvilke penge skal leveres til kæmneren Jørgen Andersen.

Ved næste tingmøde forsvarede færgefolkene sig med, at deres forsømmelse ofte skyldtes dårligt vejr, og hvad æbler og dyr angik, da var Peder Ibsen straks, da han fik besked af Jørgen Andersen, selv sejlet til Jylland med det.

Christen Fanøe og Christian Philip svarede, at det ikke kan bevises, at de har forsømt nogle rejsende, når vejret havde været dårligt, og de beder derfor om at være fri for byfogdens tiltale, hvortil byfogden svarede, at der ikke fordres andet af dem end

lydighed.

Sagen slutter i november med, at færgemændene, som er Christen Fanøe, Peder Ibsen, Hans Meier og Christian Philip, må love at de vil efterleve de regler, der er dem foreskrevet, og hvis de findes forsømmelige, da skal de give en Rdl til de fattiges boders opbyggelse, og hvis der sker anden misbrug eller de forsér imod politiordenen, da skal byfogden i hvert tilfælde vurdere sagens gang. Til slut dømmes færgemændene til at betale sagens omkostninger.

I 1701 er hidkaldet på tinge Christen Fanøe og broderen Holger, der ikke havde fæstet stolestader, og Christens hustru Maren Mortensdatter, som skylder 5 Mk. for sit stolestade i kirken. Christen og Holger samt flere andre, som ikke har fæstet et stolestade, skal enten fæste eller afstå det til andre, der gerne vil have et stolestade. Det ser ud til, at både Christen og Holger dog beholder deres stader uden fæste, og det samme gælder for Maren, hvorimod Holgers kone har fæstet sit stade d. 23 maj 1694.

Det var i alle købstæder almindeligt, at man lejede sin plads i kirken, sit stolestade, så havde man altid sin faste plads. Denne ordning blev i tidens løb til en god indtægt for kirken.

Det var nu ikke ligemeget, hvor man havde sin stol, idet pladserne øverst i kirken var de fineste og beregnet til gejstlighed og adel. Mange steder havde disse sidste dog deres egen lukkede stol, ofte med gardiner, så man kunne trække for. Derefter kom de almindelige borgere, og var man var af samme stand og nogenlunde lige velhavende, var det alderen og den ægteskabelige stand, der afgjorde, hvor man sad, nemlig de ældre før de yngre, og de gifte før de ugifte. Pladsen ved væggen var mindre fornem, men dog bedre end pladsen yderst i rækken bagved. Mændene sad i den sydlige side af kirken, kvinderne i den nordlige.

Til trods for denne faste ordning, opstod der visse steder alligevel strid om pladserne, navnlig på kvindesiden, og det var ikke ualmindeligt med håndgemæng eller ligefrem et gement slagsmål. At noget sådant er sket i Bogense kirke, er dog ikke set omtalt i hverken rådstueprotokol eller tingbog. Derimod er der i rådstueprotokollen et par gange set noget om kirketugt, således f. eks. i 1673, hvor rådmand Jens Rasmussen opfordres til "*flitig*" at formane borgerskabet og de menige indbyggere til flittigt at søge kirken og overholde de almindelige bededage, og at de ellers "*udj disse samme bededage lefuer schichelig Som det fort Gud och Øffrigheden vill verre bekiendt.*" Her har rodemesteren pligt til at have opsigt med sit rode. En rodemester var en art borgerlig ombudsmand, der havde forskellige opgaver, såsom at føre mandtal, kontrol med flytninger og lejemål samt en del andet.

Efter reformationen i 1536 indførtes særlige bods- og bededage, når alvorlige ting gjorde det påkrævet. I 1626 indførtes en ugentlig bededag i købstæderne. De ekstraordinære bededage samledes i 1686 i en årlig faste- bods og bededag: store Bededag.

Som det måske huskes, lovede færgefolkene "*af medynk*"' at betale hver to Mk til den "*stakkels gamle mand Jep Pedersen*", da han holdt op med at deltage i færgeriet. Dette løfte kneb det nok med at overholde; der er nemlig en del møder på tinget derom, begyndende i 1691, hvor der hele tiden føg med beskyldninger fra begge sider, og sagen sluttede ikke før i december 1697 med, at de måtte betale.

Herefter er der ikke mere at læse om Christen Fanøe i tingbogen, bortset fra en enkelt gang i 1704, hvor han er indkaldt som vidne på, at Siomon Hansen bødker har råbt hånlige ord imod Hans Jacob "*...paa hans Erlige Naufn har øffuet Michelsdag udj Veigle market.*"

Det må vel betyde, at Christen har holdt sig på den rigtige side af loven og

ikke generet nogen, og han var efterhånden også blevet godt op i halvtresserne, hvilket på den tid var en høj alder, så han har formentlig lagt op med færgeriet.

Christen Fanøe døde i 1719, og i kirkeregnskabet står følgende: "*1719 dend 9 Oct blef Christen fanøe begrafuet paa dend Synder Side af Kirchegaarden og derfor betalt 2 Rd, for Klocherne at Ringe 1 Rd.*"

Hans kone Maren Mortensdatter overlevede ham i 16 år, og også hun blev begravet på den søndre side af kirken, formodentlig ved hans side. Der er ingen udgift noteret til klokker.

Der blev ikke holdt noget egentligt skifte efter Christen Fanøe. I februar 1720 blev der holdt registrering og vurdering i huset, men der er ikke noteret, hvad der vurderedes og registreredes. Der var dog ikke noget at arve, og sønnen Jørgen lover at lade moderen få frit ophold hos sig, så længe hun lever samt føde og klæder, og når hun dør, skal han besørge hendes jordefærd, ligesom han også nu skal bekoste faderens begravelse, udrede hans gæld til Hr. Laurids Hiort samt skiftets bekostning. Til gengæld arver Jørgen huset på otte fag med tilliggende have, beliggende på Adelgaden.

Seng, sengeklæder og gangklæder skal hendes tre døtre Dorthea, Mette og Anna arve. Kirsten var gift med Jep Andersen Basse, og hun får intet.

Til stede ved skiftehandlingen efter Christen var foruden øvrighedspersonerne også Maren, lavværgen svigersønnen Jep Andersen Basse, børnene og Christens broder "*Welagte Skipper*" Holger Jørgensen Fanøe, der var formynder for de tre ugifte døtre.

PEDER HANSEN og MAREN IBSDATTER. (Ane 404 og 405)

Omtrent samtidig med Christen Fanøe levede der i Bogense en torvemand ved navn Peder Hansen. Han var døbt d. 9 juli 1656, søn af Hans Pedersen og en ukendt mor.

Der er ikke meget overleveret om ham udover hans vielse d. 13. april 1684 i Bogense kirke til Maren Ibsdatter, der var døbt 16. Maj 1658. Marens forældre var føromtalte Jep Pedersen og Anne Nielsdatter, ane 810 og 811 (se dem og anetavlen.)

Det vides endvidere fra kirkebogen, at dette ægtepar havde fem børn, nemlig

Anna, der døde spæd; derefter kom en ny

Anna f. 1687, hvis skæbne er ukendt.

Anne Marie f. 1690, også ukendt skæbne.

Hans f. 1694. Han skal omtales senere.

Jeppe, der også senere får en omtale.

Måske er der også en søn **Jens**, men han er i så fald født efter 1697, hvor kirkbogen har en lakune.

Fra Jeppes dåb ved vi, at Peder Hansen var torvemand, idet der her står "*Peder Hansen Torfve Mands Søn døbt...*" En enkelt notits i skøde- og pantebogen fortæller at Peder Hansen og Maren Jespersdatter d. 30/3 1706 afhændede deres "*vaaning ved Stranden...*", som var med have m.m.

Endvidere ses det i tingbogen, at Peder Hansen jævnligt var hjemmelsmand eller "*sandhedsvidne*"' i retten, ligesom han også nævnes en enkelt gang i rådstueprotokollen, hvor han omtales for at have trillet nogle tønder, vistnok med salt, ned til et skib ved havnen.

Alt i alt må det nok siges, at Peder Hansen - i modsætning til sømændene - har levet et noget mere upåagtet liv i byen.

I stolestadeprotokollen står der i 1717: "*Udi Qvinde Capellet ...N° 4. Peder Torvemands Kone uden fæste*". Peder nævnes ikke i mandssidens stolerækker, så han har måske siddet på forskellige ledige pladser i kirken.

En torvemands arbejde bestod bl.a. i at holde opsyn med handelen på torvet. Denne handel måtte ikke begynde, før torvemanden havde ringet med sin klokke og sat sin fane op, sædvanligvis kl. 10, da dette ellers iflg. Danske Lov af 1683 blev betragtet som "*forprang*", hvilket vil sige handel, inden bøndernes vogne med varer var kommet indenfor byens port. Ved en sådan handel kunne man måske opnå en fordel på andres bekostning, hvilket ikke måtte ske.

Bønderne skulle betale en afgift - porttold eller accisse ved accisseboden, - inden de kørte ind på torvet med deres fuldt belæssede vogne. En embedsmand, kaldet en "*posekigger*", stod parat med en jernstang, som han gennemrodede vognene med, inden bonden fik lov at køre ind på torvet til den stadeplads, som torvemanden anviste og indkasserede betaling for. Her anbragte man så sine varer, hver vareart for sig, så der blev indbyrdes konkurrence om priserne.

De varer, der kom ind i byen, kunne være kød, smør, ost, fisk, gryn, salt, grønsager, brød og kager, huder og skind, ja, ofte mange andre ting. Så gik da handelen livligt i nogle timer, for omkring kl. 15 skulle al handel slutte, hvilket ikke altid var så nemt, når man nu var så godt i gang! Men man kunne risikere at få bøde, hvis man ikke overholdt den fastsatte torvetid, hvilken var markeret med torvemandens fane, der var oppe, så længe torvetiden varede, samt hans ringen med klokken, også når den sluttede. Der var sædvanligvis torvedage to gange om ugen, oftest onsdag og lørdag.

Der kan ikke fortælles noget om, hvornår Peder og Maren døde, da der er lakune i kirkebogen fra 1697 til 1710, og heller ikke i kirkeregnskabet er de opført. Det hænger måske sammen med, at de er blevet begravet i "*de fattiges jord*", og der derfor ikke er betalt for hverken gravsted eller klokkeringning.

HANS PEDERSEN og DORTHE CHRISTENSDATTER (FANØE?) (Ane 202 og 203)

Hans Pedersen er søn af foregående ægtepar Hans Pedersen og Maren Ibsdatter. Han er døbt den 28. januar 1694. En af fadderne ved dåben er Holger Fanøe.

Som nævnt i forordet kan det ikke et hundrede procent bevises, at Dorthe Christensdatter er datter af Christen Jørgensen Fanøe. Derfor må det være op til den enkelte at afgøre, hvad man selv mener derom; men indtil andet er bevist, går vi videre og lader, som om der er en sammenhæng.

Dorthe er døbt d. 29. maj 1686 i Bogense kirke. Fadderne til hende er jævne folk fra deres omgangskreds: en smed, en kollega til Christen Fanøe, en tømrerkone og konsumptionsbetjentens kone samt en ukendt, der bar barnet.

Ved dåben var det de fleste steder almindeligt, at barnet var iført en smuk dåbsdragt, kaldet "*kristentøjet*". Det var en pose af fint stof, måske rester fra en fin brudekjole el. lign. med påsyede bånd og eventuelt flæser. Det var selvfølgelig ikke beskåret fattigfolk at eje et sådant klenodie, men det kunne lejes enten hos præstekonen eller degnekonen.

Dorthe kom til verden som det midterste barn i familien, og hun har sikkert,

som skik var dengang, tidligt måttet gøre nytte, hvor der nu var brug for det. Det kunne f. eks. være hjælp ved rengøring (strø rent sand på gulvet) og madlavning (hente vand ind, hjælpe med at ordne grønsager o. lign.)

Man ved fra kirkebogen, at i det år, da Dorthe og Peder blev gift, tjente hun hos farver Corin Rasmussen i Bogense. Hun var nemlig fadder sammen med bl..a. Holger Fanøes kone. Hun har sikkert i nogen tid været i tjeneste hos farveren; man skiftede ikke så ofte plads, jfr. nedenfor. Farverne var dengang velstående folk med flere tjenestefolk i deres brød.

Da Dorthe var omkring 23 år, tjente hun sammen med sine søstre Kirsten og Mette i Odense hos et ægtepar Jørgen Nielsen Widz og Woldborg Knudzdatter. Dette ægtepar levede ikke så godt med hinanden, som de burde, og derom blev de tre søstre indkaldt som vidner i retten i februar 1709.

Det var da heller ikke småting, der berettes om deres "*omgiengelse*": en dag, da Kirsten kom hjem fra byen, hørte hun, at de *"hafde tvistighed tilsammen"*, men over hvad, vidste Kirsten ikke, dog så hun, at Jørgen slog Woldborg på munden. Denne svarede, at hvis han ville leve sådan med hende, skulle han få en ulykke. Dette blev Jørgen åbenbart så forskrækket over, at han fik en ven Rasmus til at sove hos sig, hvor mange nætter vidste Kirsten ikke. Men en aften gik Woldborg ud af stuen - med et lys i den ene hånd og en kniv i den anden - ind i stuen, hvor Jørgen og Rasmus lå, og truede med kniven.

En anden dag hørte Kirsten, at Woldborg råbte til Jørgen: " *...var jeg tilfreds at Jeg saa Racheren slebte dig Neder af ottense gade vor till jeg vilde gifue 10 daller om du iche vill lefue Anderledis Med Mig"*.

Kirsten havde tjent hos ægteparret i fem år og Dorthe i to år.

Dorthe vidnede, at hun mente, at Jørgen levede kristeligt og godt, som det anstod sig en mand, men derimod levede Woldborg *"...noget uschicheligt med banden og schield og ynchet hannem med en ulyche...og hafde hørt offte...,"* at Woldborg ville give rakkeren 10 daler for at slæbe ham ned ad gaden i Odense. Endvidere havde Dorthe set, at en dag, da Jørgen sad ved skorstenen og røg en pibe tobak, kom konen tre gange med en kniv i hånden, så Jørgen måtte værge for sig.

Det var jo alt i alt skrappe sager, men både Kirsten og Dorthe vidnede, at hvad mad og drikke angik, var der ingen klager.

I året 1718 blev Dorthe og Hans Pedersen trolovede i august og viet i oktober, og i deres ægteskab kom der disse børn:

Else Marie, født i 1720. Hun var gift to gange. Død 1789.

Anne Margrethe født 1723; hende vender vi tilbage til.

Jørgen født 1726. Måske var det ham, der som tømrer nævnes død i 1755.

Fadderne til børnene var dels familie, dels bekendte. Om fadderenes antal sagde loven, at der højst måtte være fem mænd og kvinder. Denne bestemmelse omgik man, som før omtalt, ved ikke at regne gudmoderen med, så der var i realiteten næsten altid seks vidner ved dåben. Således også hos Hans Pedersen og Dorthe.

Hans Pedersen var på et tidspunkt postrider. Hvornår han har fået denne bestilling, vides ikke.

Allerede i 1624 udsendte Chr. IV forordning om at indrette et postvæsen, og i 1694 blev der oprettet en postforbindelse fra Bogense til Odense. Det begyndte med en ridende post, der afgik fra Bogense onsdag morgen og returnerede torsdag aften. Senere hen i 1800-tallet blev denne ridende post erstattet af en lukket diligence, hvor der blev én daglig tur mellem disse byer.

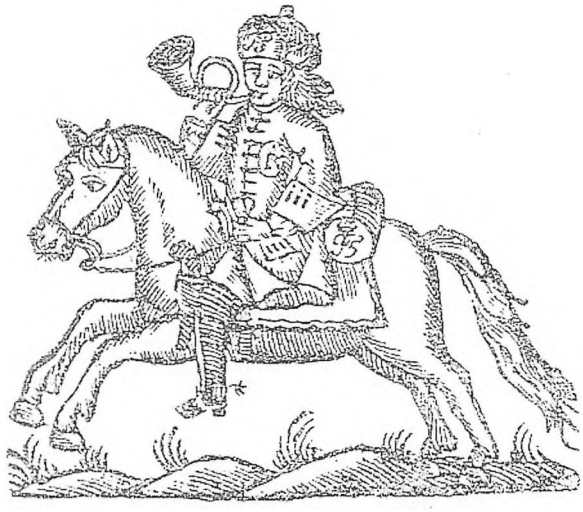

Postrytter.

Så har Hans Pedersen da redet frem og tilbage mellem Bogense og Odense med sin posttaske, iført sin røde postuniform og med posthornet ved siden samt bevæbnet med en stok, hvis der skulle dukke en røver frem af skoven, thi der var mange ugerningsmænd i skovene dengang. Han har måske redet ad den såkaldte Slettens landevej, der går gennem Vester Egense, Nr. Nærå, Krogsbølle og Otterup - eller turen har gået via Særslev og Søndersø, der var den korteste. Ad disse veje kørte også Bogenses beboere, når de havde ærinde i Odense.

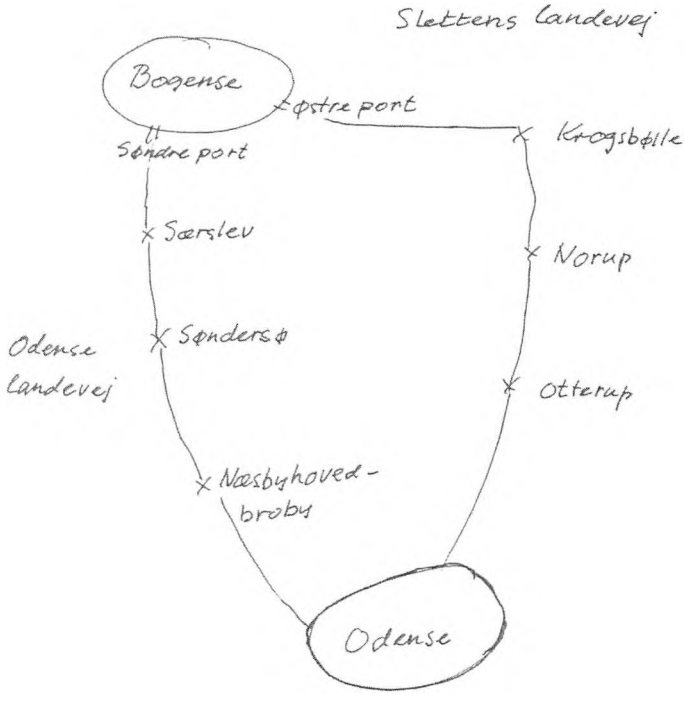

Kort over de to landeveje, der førte fra Bogense til Odense.

Det har ikke været alle og enhver, der har kunnet få en så betroet tjeneste, som det var at være budbringer af meget forskellig art, undertiden breve med fortroligt indhold. Derfor må vi gå ud fra, ar det har været særlig udsøgte folk, der kunne opnå

denne tjeneste. Hvad lønnen angik, var det sådan, at postrideren delvis fik portoen selv, og postmesteren fik det resterende.

I april 1745 blev der holdt skifte efter postmester Wederkinch, som har været Hans Pedersens foresatte. I dette skifte meddeles det, at Hans Pedersen skal have et hus af værdi 40 Rd, som Wederkinch skylder Hans Pedersen. Dette har Wederkinch egenhændigt underskrevet ved en afregning i april 1744. Huset var på fire fag med tilhørende have og gårdsplads, beliggende i St. Annagade mellem *"Enchen Maria Magdalena Christophers dotters huus paa dend østre side og Morten Hansens huus paa dend Vestre Siide."*

Hvor familien Pedersen har boet før, vides ikke, ej heller om de flytter ind i dette ovenfor omtalte hus.

Hans Pedersen og Dorthe gik jævnligt til alters, fremgår det af kirkebogen. Sidste gang, han nævnes som altergæst, er d. 31. maj 1761, og andetsteds i kirkebogen ses følgende:

"1761 d. 14 Augusti blev Hans Pedersen Post begraven i den Rdlr Jord".

Hermed menes nok, at gravstedet kostede en Rdl. Om der blev ringet med klokkerne, meddeles intet. Det ses ellers jævnligt ved andre begravelser, hvor man gav noget for jorden.. Men familien har altså ikke hørt til de allerfattigste i byen, siden der er betalt for gravstedet.

Sidste gang, Dorthe nævnes som altergæst, (altergang står i en separat afdeling i kirkebogen), er d. 27. november 1765, og da der i kirkebogen mangler begravelser fra november 1762 til november 1766, er Dorthe altså død mellem nov. 1765 og nov. 1766.

Dorthe må have været en flittig kirkegænger, for fra kirkebogsregnskabet vides, at hun i 1725 fæstede et stolestsde *"til sig self i den anden Qvindestoel fra Kaarsgangen af..."* og derfor betalte 2 Rdl. Der står ikke noget om hendes mand. I denne protokol benævnes hun som Dorthe Christensdatter Fanøe.

Efter Hans Pedersens død i 1761 findes der et skøde, hvori Dorthe *"Sl. Hans Pedersen Postes Enke"* sælger og fraskøder sig sit hus af egen fri vilje og i samtykke med sin lavværge Jens Pedersen (som sikkert er Hans Pedersens bror), og med datteren Else Marie Hansdatter *"med sin nu havende fæstemand Lorrentz Meÿer"* til sin anden datter Margrethe Hansdatter, som er *"Sl. Hendrich Lougs Enche her ibid."* Købesum 10 Rdl.

Dette hus er på seks fag med have af hendes *"iboende og tilhørende huus...paa Torvets Nordre side..."*, og hun beholder selv de tre fag med tilhørende havelod. Dorthe betinger sig, at de skal være fælles om at vedligeholde huset, der beskrives som overmaade brøstfældigt (dårlig stand). Hun udtaler, at salget sker *"til min nu tryggende underholdning og lefnets Subsistance* (hjælp el. reserve), *da ieg ikke det Mindste i min nu verrende alderdom har at leve af."*

Vi må håbe, at disse 10 Rd slog til til hendes sidste dage.

Hermed forlader vi denne familie og går videre med

HENRICH LOUE og ANNE MARGRETHE HANSDATTER. (Ane 100 og 101)

Anne Margrethe, født i marts 1723, var datter af ovennævnte ægtepar Hans Pedersen og Dorthe Christensdatter (Fanøe), og om hende ved man en hel del. Det kniber rigtig meget med Henrich Loue, hvis herkomst forgæves er eftersøgt. Han må

være kommet udensogns fra, og det eneste vi med bestemthed ved, er at han og Anne Margrethe får tre børn:

Anna i 1744. Hun må være død før konfirmationen.

Hans Henrich, der kommer i 1748. Han skal senere omtales.

Jørgen Christian, født 1751, og som heller ikke ses konfirmeret.

Som faddere til disse børn er kun én identificeret, nemlig Anne Margrethes søster Else Marie, der bar Hans Henrich.

Henrich Loue er død i perioden 1755-1759, hvor begravelser mangler anført i kirkebogen.

Efter Henrichs død gifter Anne Margrethe sig i 1763 med Peder Ibsen, som dør i 1792, og Margrethe dør selv i december 1795, *"d. 12. Kl. 11"*, står der i kirkebogen.

I 1761 køber, som ovemfor nævnt, Anne Margrethe den ene halvdel af sin moders hus på Torvet. Formentlig har mor og datter boet her side om side et par år, og Peder Ibsen er sandsynligvis flyttet ind her, da han og Anne Margrethe bliver gift.

I 1784 tilskøder Peder Ibsen et hus, beliggende på Torvets nordre side, "*...fra mig, min Hustrue...til min Kiere stifsøn Hans Henrich Loug her sammesteds....et mig tilhørrende huus...bestaaende af 3 fag med tilliggende hauge*...Det er sikkert det hus, som Anne Margrethe i sin tid købte af sin mor.

Anne Margrethe oplevede folketællingen i *1787,* og her står som følger:

Torvet 120			
Hans Henrich Loug	*40 g*[1]	*Timmermand*	
Margrethe Jørgensdatter	*45 g*[2]	*Kone*	
Jørgen Nielsen	*18 ug*	*af hendes 1, ægteskab*	
Henrich Hansen	*8 ug*	*af sidste ægteskab*	
Anna Hansdatter	*6 ug*	*do*	
Grethe Lougs	***65 E***	***Mandens Moder***	***lever af Almisse***
Bodil Jeppes	*60 E*	*Inderste*	*do*
Niels Tofts	*28 ug*	*Skipper*	

Bodil Jeppes er nedenstående Jeppe Pedersens enke. Det skal bemærkes, at Henrik Loues efternavn staves på mange forskellige måder alt efter, hvor han nævnes: Lau, Laue, Loue, Louvb, Loug, Loub, Laub, det sidste dog det almindeligste.

Det var, hvad der kunne findes om denne familie; derfor går vi videre til

JEPPE PEDERSEN og MALENE HELLESDATTER. (Ane 98 og 99)

Jeppe Pedersen er søn af Peder Hansen torvemand og Maren Ibsdatter. Han er født i maj 1697 og opkaldt efter morfaderen Jep Pedersen. Jeppes bror er føromtalte Hans Pedersen post - ane 202.

Disse brødre forekommer i anetavlen i hver deres generation, idet Hans Pedersen er tip[4] oldefar og Jeppe Pedersen er tip[3] oldefar til probanten, som her er Inger Wermuth Jensen samt hendes fætre og kusiner på mødrene side. Denne forekomst kaldes "*aneforskydning*". Derfor får de ældre generationerne før Jeppe Pedersen også to anenumre, som dog er undladt her i beskrivelsen af deres levnedsløb, men som kan ses i anetavlen.

Jeppe var gift tre gange. Første gang i 1721, da han var 23 år, med Maren

Jensdatter. Med hende fik han tre børn:

Peder i 1725. Han er død som spæd, for der fødes nok en

Peder i 1728. Om ham vides der kun, at han var 4 år, da moderen døde.

Hans født 1730; han blev iflg. kirkebogen markfoged og senere rytter.

Maren døde i januar 1732. Der er et skifte efter hende, hvor der opregnes indtægt mod udgift, og hvor denne sidste langt overstiger indtægten, der kun var sat til 1 Rdl. Derfor blev der gjort udlæg i de få ting, boet indeholdt, og Jeppe lover, at han, om Gud vil, skal gøre alt for at dække underskuddet.

Allerede i april samme år, som Maren dør, bliver Jeppe trolovet med næste kone, som er Malene Hellesdatter, om hvem der intetsomhelst vides, før hun troloves med Jeppe. De bliver viet i november 1732, og i dette ægteskab var der disse børn:

Maria Cathrine født november 1733 - det er, hvad der vides om hende.

Dorothea 1740, gift 1724 med enkemanden Claus Christensen. Død 1816.

Anne Marie 1742 død som spæd.

Anne Maria 1744.Gift 1766 m. Andreas Wermuth; hende vender vi tilbage til.

Karen, der i kirkebogen ikke er noteret født; er konfirmeret 1770, død 1782.

Da Dorothea døbes i 1740, er det Else Marie Hansdatter, der bærer barnet, og Anna Margrethe Hansdatter *gik hos*. De var Jeppes bror Hans´ døtre.

Jeppe Pedersen benævnes i kirkebogen ved 1. ægteskabs indgåelse som *Torn-Mand* d.v.s. tårnmand, altså må han have været tårnvægter. Senere kaldes han *Jeppe Pedersen Vægter*.

Vægtertjeneste med fast vægter var blevet oprettet i 1698. Hans arbejde bestod i at gå rundt i gaderne om aftenen og tænde gadelygterne, som var tranlygter med hornruder, og om morgenen skulle de slukkes igen. Når det var fuldmåne, blev lygterne ikke tændt. Det påhvilede desuden også vægteren at vedligeholde disse lygter.

Gaderne i Bogense var dårlige med grus og endnu ikke på Jeppes tid brolagte, og ofte var der alskens roderi og affald på gaden, og ofte gik der smådyr som høns, ænder, gæs og hunde og rodede i affaldet.

Vægteren bar en uniform bestående af en mørkeblå kappe med kongens navnetræk i en messingplade anbragt på brystet. Om livet havde han et læderbælte. På hovedet havde han en kabuds eller kasket, alt efter årstiden. I den ene hånd havde han en lygte, i den anden en såkaldt *morgenstjerne,* som var en stang, hvor der i den ene ende var påsat en kugle med pigge. Desuden havde han også en klokke og en fløjte med sig.

Nattevægter, der går syngende gennem gaden med sin lygte og morgenstjerne.

Vægteren gik flere gange om natten, klokken 21, 22, 24 og klokken 03, en runde gennem byens gader, og første og sidste gang skulle han yderligere ringe med rådhusklokken. Desuden skulle han hver time fra klokken 21 til klokken 05 råbe klokkeslættet og synge et vers. Klokken 22 og kl. 05 morgen lød versene således:

Om du vil tiden vide,
Husbond, Pige Dreng
da er det paa de Tide,
man føjer sig i Seng.
Befal dig Herren fri!
Vær klog og snild!
Vogt Lys og Ild!
Vor Klokk' er slagen ti.

O Jesus, Morgenstjerne,
vort Liv udi din Vold
befaler vi saa gerne,
bliv du vor Sol og Skjold!
Vor Klokk' er slagen fem.
Kom blide Sol
fra Naadens Pol!
Oplys vort Huus og Hjem!

Ja, ild! Det skulle vægteren også holde øje med, og observerede han en sådan, råbte han *"ildløs"* eller *"brand"* og peb i sin fløjte, og i rådhustårnet, hvor tårnvægteren holdt vagt og sandsynligvis også havde opdaget branden, han klemtede nu med klokken og satte en lygte ud i den retning, hvor ilden var observeret. Så måtte man håbe, at borgerne hørte råbene, fløjten, rådhusklokken eller så lygten, og så var det ud med læderspanden eller hvad man havde af forhåndenværende ting, der kunne bruges til at bære vand i. Dette hentede man naturligvis i bybækken. På Jeppes tid var der endnu ikke etableret vandpumper rundt om i byen.

Det påhvilede desuden vægteren at pågribe tyve, holde øje med slagsmål eller røveri, ja, også ind imellem hjælpe fulde folk hjem.

Hvad Jeppes løn som vægter var, vides ikke nøjagtig; men i 1784 var de købernhavnske vægteres løn ugentlig 1 Rdl 1 Mk, hvortil kom 1 Rdl 3 Mk årlig for at

vedligeholde deres håndlygter samt udlevering af ny mundering hvert 3. år.

Man skulle tro, at vægteren havde nok at se til om natten, men ikke desto mindre var det almindeligt, at vægteren havde et håndværk eller var daglejer ved siden af sin vægtertjeneste. Det vides dog ikke, om det var tilfældet med Jeppe Pedersen.

I 1767 får Jeppe skøde på et hus, der har tilhørt hans afdøde broder Hans Pedersens to døtre Margrethe og Else. Margrethe var gift med rytteren Peder Ibsen, og Else var gift med Lorentz Meÿrer. Der står: "*...siden Vores Sl. Moder Dorothea Christensdatter afgangne Hans Peder Postes enche...i Hendes levende live haver solgt og afhændet til Vores kiære Fader Broder Jeppe Pedersen...*" tre fag hus med tilhørende have. Det er det samme hus på tre fag, beliggende på Torvets nordre side, som deres mor i 1761 solgte til datteren Margrethe, dengang enke efter Henrich Loue. (Se det..) Ligesom dengang i 1761 skal de enes om at holde de fælles skillerum og arealer.

Malene Hellesdatter døde i maj 1769 og blev begravet i "*de fattiges jord*". Det er ikke lykkedes at få oplyst, hvor på kirkegården dette afsnit lå, men tænkeligt er det, at det var i den mørkeste krog af kirkegården.

Der er også skifte efter Malene, foretaget en god måneds tid efter dødsfaldet. Her får vi at vide, at deres børn var følgende: "*Sønnen Hans Ibsen Rytter, en datter Anne Marie Ibs Datter, havende til Egte Andreas Paruqvemager her i Bogense og en anden Datter ugift og tienende i Middelfart..*" - intet navn på denne datter, men det er velnok Karen, der har slået sig ned der Det skal bemærkes, at navnet Jeppe ofte bliver til Ib - eller omvendt..

Skiftet efter Malene er indsat som bilag.

Jeppes tredje vielse fandt sted d. 4. oktober 1769 - der er ingen trolovelse indskrevet i kirkebogen. Denne hustru hed Bodil Pedersdatter. Hun var da 49 år, så der kom ingen børn i dette ægteskab, der kom til at vare i 13 år.

Jeppe og Bodil har boet i det ovenfor omtalte hus, der lå på Torvets nordre side imellem Teglgaardsgyden på den østre side og Hans Hendrich Lougs hus på den anden side. Dette hus sælger Bodil et par år efter Jeppes død til naboen Hans Hendrich Loug. Dog betinger Bodil sig, at hun får "*frie huusverrelse udj min livstid udj 2' fag huus, som Hans Hendrich Loug i min hauge haver bygt*" Hans Henrich har betelt 30 Rdl til Bodil for dette hus.

Der blev holdt skifteforretning efter Jeppe 1. december 1782. Her opregnes hans børn, som er Hans Ibsen af 1' ægteskab og af 2' ægteskab Dorthe, gift med Claus Chrisrtensen og Maria gift med Andreas Parykmager. Karen nævnes ikke, så det formodes, at hun nu er død.

Det var et fattigt bohave, Jeppe efterlod sig; i alt vurderedes det til 1 Rdl 5 Mk 14 Sk. Huset lå mellem Teglgårdsgyden og nu Peder Ibsens hus. Vi husker, at Peder Ibsen blev gift med Hans Henrich Laubs enke Anna Margrethe. Huset beskrives som bestående af 3 brøstfældige fag, der vurderedes til 2 Rdl. Der var en del gæld, som langt oversteg boets fattige indtægt, heraf en panteforskrivning fra 1775 på 20 Rdl til "*Borger og Viinhandler Skou i Odense.*" Denne obligation blev udslettet i 1784, står der i protokollen. Og hvad angik salarium og skriverløn, da "*eftergav man Encken i betragtning hendes fattig omstændigheder..*" dette, og hun lover, at hun vil betale "*noget gæld*" efter sin mand .

Bodil Pedersdatter må have betalt ovennævnte gæld ud af de 30 Rdl, hun fik i indtægt for huset, der som nævnt ovenfor blev solgt til Hans Henrik Loug, og Bodil er blevet en fattig kone, der i folketællingen i 1787 beskrives som inderste (person der bor til leje hos husejer) og almisselem hos Hans Henrich Loug. Da hun dør i december

1796, 13 år efter Jeppe, har hun i sine sidste leveår været sengeliggende i den elendigste forfatning, og byens borgere har sørget for mad til hende. Af klæder ejede hun *"icke saa meget som et fnug...i kisten lå nogle gamle klude og et par gl. umage strømper."*

Der var kun meget lidt af værdi hos hende: *en gammel dyne, 2 vår, 2 gamle røde pudevår, 3 lagner, en kiste, et skab, en pyramide, 3 særke og et gl. skørt.* Auktionsforretningen over disse dele indbragte 1 Rd 2 Mk. Da graveren og en kone skulle have noget for deres medvirken ved begravelsen, blev der kun 4 Mk 9 Sk i overskud, og disse beholdt retten i salarium. Begravelsen blev bekostet af byens fattigkasse. Også Bodil blev begravet i de fattiges jord.

Efter denne beskrivelse skal vi tage en tur til Odense, hvor vi møder:

JOHAN HEINRICH WERMUTH og CATHRINE ANNESDATTER MØLLER. (Ane 96 og 97)

Om dette ægtepar er der kun disse få nedenstående konkrete oplysninger fra St. Hans garnisons kirkebog i Odense:

"1724 dend 19 octbr. hafde Johan Heinrich Wermuth Rytter under Ritm Rømers Compagnie ved Obriste Schubarths Regiment, og Cathrine Annesdaatter Müller Trolovelse.
Copulerede d. 25 Januarii 1725".

De fik følgende børn:

Anna Elisabeth født 25/4 1725, død 28/8 samme år.

Johan Christopher f. 20/1 1727; væver i Bogense, død december 1797.

Andreas f. 28/8 1731. Parykmager i Bogense. Ham vender vi tilbage til.

Nu går der nogle år, hvor familien ikke omtales i St. Hans garnisons kirkebog, men fra Bogense kirkebog ved man, at i juni 1741 er Johan Heinrich fadder ved rytteren Iver Iversens barns dåb, så han har måske boet i Odense på dette tidspunkt.

Fra denne dato vides der intet om familiens opholdssted eller om Cathrines død, før der i St. Hans garnisons kirkebog står, at han den 3/6 1744 bliver trolovet med Anne Dorthe Jacobsdatter; de bliver viet en måneds tid efter, og de får sønnen

Lars f. 25/6 1745. Der vides ikke på nuværende tidspunkt andet om ham, end at hans søn Lars Larsen Wermuth, enkemand, husmand i Hunderup, døde 71 år gammel d. 30. oktober 1842. Dennes kone Elisabeth Cathrine Wermuth født Nielsdatter døde 1835 d. 25/4 i Skovhuset i Hunderup, 78 år gl. (St. Knuds kb. Odense.)

Endelig ved vi fra vejviseren 1761 over Odense, at rytteren Johan Heinrichs enke Anne Dorthe Jacobsdatter boede til leje i nr. 536 i gaden Ramsherred. Det var det 2. sidste hus, inden gaden drejede mod nord. Til huset hørte en lille have, der mod nord stødte ud til Rosenbækken; antagelig var huset i et plan.

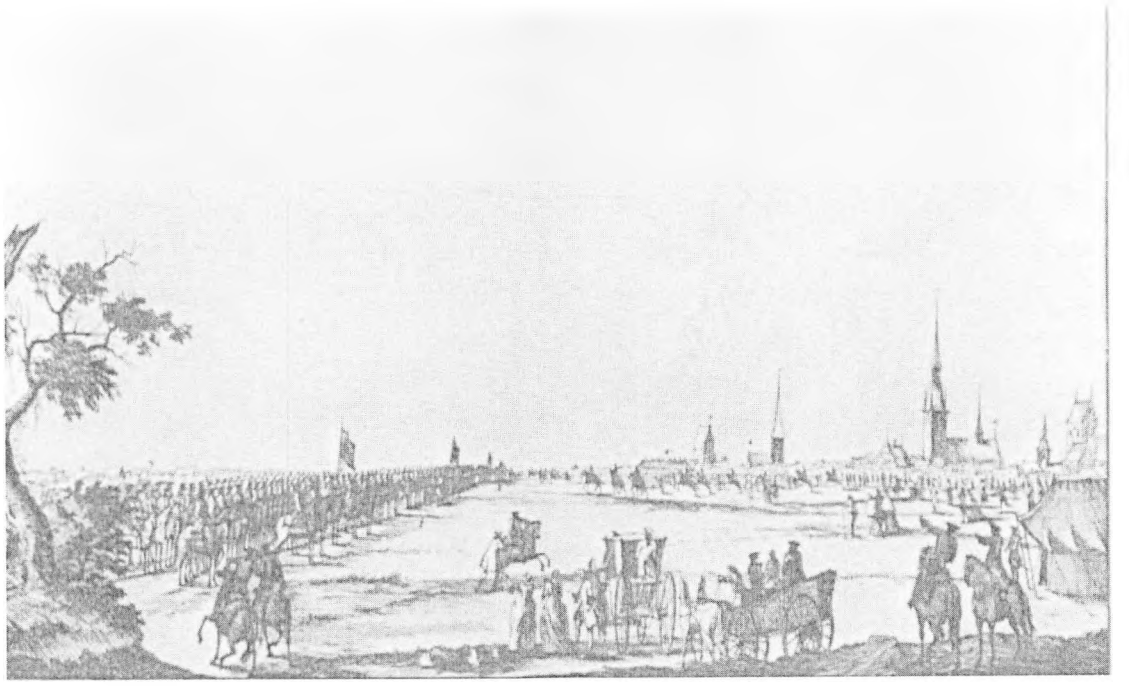

Kobberstik, der viser en soldatermønstring i generalmajor Neubergs regiment i Bogense for Frederik V under hans rejse gennem Danmark i 1749. Måske sidder Johan Heinrich Wermuth på en af de opstillede heste?

I vejviseren er anvendt oplysninger fra en skatteudskrivning i 1757 (opkrævet 1759), og her nævnes Johan Wermuths *enke*, så det må formodes, at Johan Heinrich er død mellem 1745 og 1757, hvor skatteudskrivningen fandt sted. Men spørgsmålet er: hvor døde han? Det kan tænkes, at han har været udkommanderet et eller andet sted i landet, eller måske i udlandet og er død under et sådant ophold. Spørgsmålet bliver nok aldrig opklaret.

Det er heller ikke, trods anstrengelser, fundet, hvornår Anne Dorthe er død, og der er heller intet skifte fundet efter hende i Odense skifteprotokol.

Her slutter den konkrete viden om Johan Heinrich Wermuth og hans familie, og det vil sige, at alt andet vedrørende rytteren Johan Heinrich Wermuth må man prøve at få orientering om gennem bøger og skrifter om ryttere på den tid.

Man må gå ud fra, at Johan Heinrich er født sydpå, måske i Holsten eller Slesvig, hvorfra mange lejesoldater kom. At han har været lejesoldat, er næsten sikkert, da ryttreiet på den tid for en stor del bestod af sådanne soldater.

Lejesoldater eller geworbne soldater, som de også kaldtes, var hvervede folk i modsætning til de udskrevne danske soldater, som var bønderkarle. De hvervede soldater var oftest som nævnt udlændinge, fortrinsvis fra Tyskland, Slesvig og Holsten.

Hvervningen foregik ved, at en dansk officer og nogle underofficerer opstillede deres "*hvervekontor*" på byens torv. Her kom så nysgerrige folk fra byen og så de flotte soldater i de prangende uniformer. Nogle af de unge mennesker blev interesserede, og mens de fik sig en ordentlig tår godt øl, lod de sig besnakke om, hvilke fordele og goder, de kunne få, dersom de lod sig hverve, hvilket så skete for nogles vedkommende.

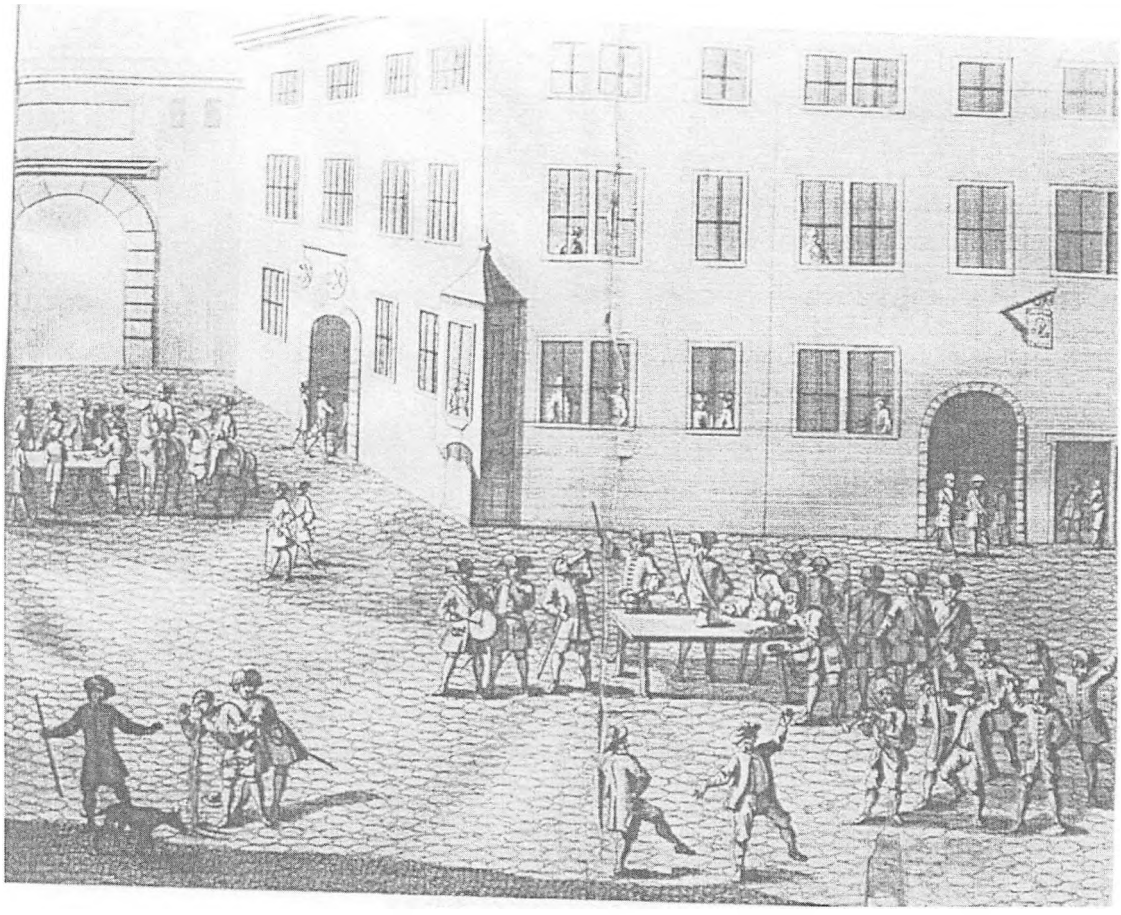

Hvervescene fra 1720-erne i Tyskland.

Hvorfor gjorde de nu det? Jo, det kunne der være flere grunde til: eventyrlyst, uvenskab med familien, evt. flygtet fra anden soldatertjeneste eller noget helt andet. De hvervede skulle dog opfylde nogle krav: helst være omkring 17-20 år, "*smukke af udseende*", have en højde på mindst 66 tommer (172,7 cm) osv. Endelig skulle de ved aftalen aflægge ed på, at de ville tjene landet i et vist antal år, sædvanligvis 8-10 år. Hvis det drejede sig om lidt ældre folk, der var gift, måtte de ikke have børn.

Sådan var vilkårene omkring 1770-erne, men der er nok ingen grund til at tro, at det har været stort anderledes en 50 års tid før, da Johan Heinrich Wermuth var ung og lod sig hverve.

At være hvervet soldat var nu ikke det rene eventyr. Ubetinget lydighed var grundlaget for disciplinen i den hvervede hær, og der skulle ikke megen forseelse til, før der vankede straf, og straffens væsentligste formål var at virke afskrækkende, hvorfor eksekveringen foregik i fuld offentlighed. Straffen afhang naturligvis af forseelsens art; den mildeste bestod i bøder eller fængsel på vand og brød. Men den oftest benyttede straf var spidsrod. Denne foregik oftest således:

Omkring 300 mand, (sidst i 1700-tallet var de maskerede), hver med en hasselkæp i hånden, var opstillet i to rækker, og mellem dem løb delinkventen, der skulle være ædru, med bar overkrop et vist antal gange, fra 8 til 12, eventuelt fordelt over et par dage eller tre, mens de opstillede soldater hver gav ham et slag over ryggen. Slog de ikke til, fik de selv et rap over ryggen af officererne, der gik bagved og holdt øje med, at alle slog til. Under handlingen spillede regimentets tamburkorps. Hvis det var ryttere, der havde forset sig, slog man med remmene fra stigbøjlerne. Denne form for straf afskaffedes først i 1836.

Straffen var så almindelig brugt, at hæren dyrkede sine egne hasselbuske til formålet.

Andre former for straf var fængsel eller henrettelse, men man henrettede helst ikke folk, som man jo derved mistede.

Vi skal nu tilbage til Bogense og her læse om Johan Heinrich Wermuth og Cathrine Annesdatters yngste søn Andreas og hans kone.

ANDREAS JOHANSEN WERMUTH og ANNE MARIA JEPPESDATTER. (Ane 48 og 49)

Andreas Johansen Wermuths ankomst til denne verden er beskrevet ovenfor, og Anne Jeppesdatter er datter af ane 98 og 99, Jep Pedersen og Magdalene Hellesdatter, født i maj 1744.

Men inden vi går videre med dem, skal der berettes følgende:

Der vides intet om Andreas' liv fra han blev født indtil år 1764 - han er nu 33 år - hvor der står i kirkebogen, at en kvinde " ***Wermuths Datter Berthe Elsebeth Margaretha Andreasdatter Wermuth***" i december dette år er til alters.

Da man dengang skulle være konfirmeret for at deltage i altergangen - og man blev først konfirmeret omkring 15-17-års alderen, hvilket vil sige, at hun var født omkring 1747 - 49. Det kan dårligt tænkes, at Andreas var blevet far til hende i en alder af 16-18 år. I stedet formodes det, at hun har været enten hans søster eller halvsøster, og har opholdt sig en tid hos ham, før han blev gift, og præsten da fejlagtigt har antaget hende som datter af Andreas og derfor skrevet forkert i kirkebogen.

Efter dette går vi videre med Andreas' og Anne Jepsdatters syv børn, som er:

Malene, f. 1768. Ej fundet død eller konfirmeret.

Dorthea Magdalene f. 1769, død året efter

Benedicte Vilhelmine f. 1771, død som to-årig.

Johan Heinrich Alexander f. 1774. Daglejer/murermester; gift 1. i Ejlby kirke med Karen Hansdatter, gift 2. i Nr. Sandager kirke med Margrethe Michelsdatter. Druknet i april 1811 sammen med en færgemand.

Christiane Benedicte f. 1776. Gift m. Anders Ipsen Dalgaard. Død 1830.

Gottlieb Ditzel f. 1779 . Ham vender vi tilbage til.

Christopher f. 1782; snedkermester, gift m. Ane Cathrine Jensdatter. Død 1825 i Kalundborg.

Andreas ernærede sig som parykmager. Hvor han har lært dette håndværk, vides ikke. Han er i hvert fald ikke registreret som udlært i Odense, og han er heller ikke medlem af Parykmagerlauget der. Det kunne måske tænkes, at han har været udenlands for at lære håndværket, eller at han har lært det af en indvandret fransk parykmager, men det vides altså ikke.

Det at bære paryk var i slutningen af 1600-tallet meget brugt blandt fornemme folk; men på Andreas' tid var moden aftagende, i hvert fald for herrer. Dog må det formodes, at han har haft herskabet på Gyldensteen som kunde, da "*hendes høÿgrevelige Naade Frue Grev-Jnde Knuth*" i 1774 bar hans søn Johan Heinrich til dåben, og "*Hans Excellence grev Knuth til Gyldensteen* " var fadder ligesom flere andre fra godset

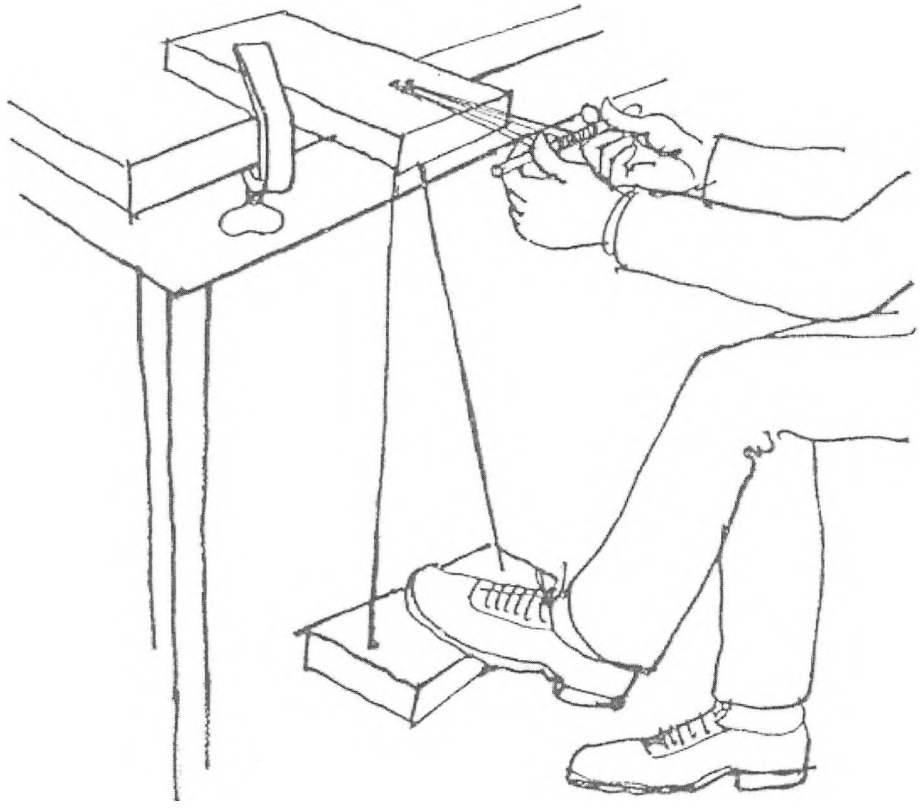

Parykmageren ved sit arbejdsbord.

I marts 1777 købte Andreas et hus af købmand Christen Jørgensen Fahnøe. Det lå i Adelgaden, var på fem fag og var 11 ¼ alen langt og lige så bredt, hvilket svarer til omkring 7x7 meter. Det var teglhængt, som forskriften lød. Til huset hørte fortov og en lille have, stødende ned mod bækken. Det var beliggende imellem Bogense kirkes hus (et udlejningshus) på den østre side og Maria Frandsdatters hus på den vestre side.

Huset kostede 34 rigsdaler, og så mange penge var Andreas ikke i stand til at betale, så han måtte låne 30 Rdl af Friderich Smed i Harritslev, mod at denne fik pant i huset samt en vindovn (kakkelovn) og et par kobberkedler. Pantebrevet sluttede med at meddele, at Andreas satte sine forbogstaver i pantebrevet, og to af byens andre håndværkere var vidner, nemlig Peder Mortensen Skrædder og Woldiderich Skomager. I margen på pantebrevet står, at det blev indfriet ved juletid 1781.

Men ak, den gode parykmager havde ikke penge til indfrielsen, så derfor må han atter låne, denne gang 50 Rdl af farver Raffenberg, og denne får ligeledes pant i huset, ovnen og kedlerne, ligesom skræderen og skomageren igen er vidner, og Andreas sætter atter sine forbogstaver under pantebrevet. Også denne gang er lånet indfriet, men datoen er ikke opgivet.

Den samme historie med, at Andreas må ud og låne penge gentager sig i 1786, hvor han har lånt 60 Rdl af ladefogden på Harritslevgård, og igen stiller han sit hus m.v. som pant på lånet, der i skøde- og panteprotokollen ses indfriet d. 11. december 1792, året efter Andreas' død.

Men også nu må enken Anne Jeppesdatter låne for at klare indfrielsen af forrige lån, og hun låner nu 80 Rdl, igen med pant i huset og føromtalte vindovn med dertil hørende jernlod og låge, som der står.

Også Anne Jeppesdatter underskriver med sine forbogstaver. Obligationen

udslettes ifølge panteprotokollen i februat 1794

Ja, parykmageren har været en trængt mand med hensyn til økonomien. Det er jo ikke sikkert, at hans forretning har været særlig stor; det var som før nævnt på slutningen med parykmoden hos de "*fine*" folk, og dem har der nok heller ikke været ret mange af i Bogense udover godsejerne på Gyldensteen og Harritslevgård og så borgmesteren og nogle af rådsherrerne, ja og måske de store gamle købmænd.

Andreas døde en af de sidste dage i februar 1791; han blev begravet d. 3. marts i de fattiges jord, står der i kirkebogen. Men allerede inden begravelsen, mens han endnu lå lig i huset, blev der den 28. februar foretaget skifte efter ham. Registreringen af indboet ventede man dog med til slutningen af marts.

Børnene nævnes ved skiftet, nemlig Johan Heinrich Alexander, der er 16 år, Christiane Benedicte på 14 år, Gottlieb Ditzel, der er 12 år og endelig Christopher på 9 år. Og Anne Marie forsikrede, at boets indtægt ikke var så stor, men hun håbede dog at kunne give "*enhver sit*", selvom hun var overbevist om, at boet var meget fattigt.

Det kom så sandelig også til at passe, da regnskabets time oprandt: der skyldtes mere, end indboet blev vurderet til.

Skiftet er indsat som bilag bag i bogen.

Godt to år efter Andreas' død giftede Anne Jepsdatter sig med soldat ved det fynske musketerregiment i Fredericia Andreas Brunselius. Han var ca. 18 år yngre end Anne. Ved folketællingen i 1801 står de, sammen med Annes datter Christiane, opført som logerende hos skrædder Peder Mortensen, boende i Adelgaden nr. 61; han *"nyder fattiges Penge, har 25 Børn."* Der var dog kun tre af de yngste hjemme på tællingsdagen.

Imidlertid er parret flyttet endnu en gang, nemlig til Adelgaden nr 40, hvor de bor hos en Niels Ambjørnsen.

Det er også her, Anne dør i december 1801. Der holdtes skifte efter hende i slutningen af januar, og her står, efter at børnene er nævnt, at *"...De vidste at Deres afdøde Moder blandt de fattiges Tal var bleven begraven og havde nydt Almisse af Fattig Cassen."*

Hendes efterladte mand havde været soldat i 24 år og manglede endnu et år ved tjenesten. Hans stedbørn havde kun rosende ord at sige om ham: han havde været en god ægtemand og stedfar, og han havde opført sig således, *"...at de stædse ville ære ham."*

Boets fattigdom taler for sig selv:	Rd	Mk	Sk
1/ Et Fyr Bord med Skab vurderet til	- *4*	-	
2/ Fyhr Kiste mahlet med Laas og Nøgel	*2*	*1*	-
3/ En gl Overdyne	*1*	*2*	-
4/ Et pr. Lagner	*1*	-	-
5/ Et pr. Hoved Pudr	-	*4*	-
6/ Et Vaar	-	*3*	-
7/ En jævn Gryde	-	*1*	*8*
8/ En The Kiedel Gl	-	*1*	*8*
9/ En gl The Potte og 2de Kopper	-	*1*	-
10/ En Stoel og en Skammel	-	*1*	-

Der skyldtes 2 Rd 5 Mk, og skifteforvalteren forlangte ikke noget for boets behandling, og enkemanden lovede at betale gæl

De er som nævnt med i folketællingen 1801; der var imidlertid også en tælling før, nemlig i *1787*, og den ser således ud:

Adelgaden N° 25		
Andreas Johansen Vermut	*52 g[1]*	*Parykmager*
Anne Jepsdatter	*44 g[1]*	*Kone*
Johan Henrich Alexander Vermut	*11*	
Christiane Andreasdatter Vermut	*9*	*Børn*
Gotlieb Dichel Vermut	*8*	
Christopher Vermut	*6*	

Det var beretningen om parykmageren og hans familie, men inden vi går videre med anerne, skal der kort berettes om hans ældre bror, *Johan Christopher Wermuth,* der også slog sig ned i Bogense.

Han var født 20/1 1727 i Odense, blev udlært som væver og giftede sig omkring 1751 med enken Maren Johansdatter, der var ca. ti år ældre og havde nogle børn fra 1. ægteskab. Maren og Christopher fik disse børn: Johan Christopher 1751, Anna Maria 1753, Andreas 1755, Christian 1757 død før 1759, Christian 1759.

Dette ægtepar var også fattige. Da Johan Christopher døde i 1797, blev han også begravet i de fattiges jord, og i skiftet står, at han var uformuende og ikke ejede så meget som en seng. Da han døde, havde parret i en del år *"været til huse"* hos sønnen Christian, der også selv var fattig og ikke havde midler til at begrave sin mor for, da hun døde i 1797, men måtte have hjælp af sine halvsøskende. Af børnene levde kun Christian og Andreas; sidstnævnte var væversvend og boede i Odense.

Trods dette familieskab ser det ikke ud til, at de har haft noget med hinanden at gøre, de har i hvert fald ikke været faddere hos hverandre.

Efter dette vil vi gå videre med anerne i Bogense og høre om et ægtepar, der levede nogenlunde samtidig med Andreas Johansen Wermuth og Anne Maria Jeppesdatter, nemlig

HANS HENRIK LAUB og MARGRETHE JØRGENSDATTER (Ane 50 og 51)

Hans Henrik er søn af ane 100 og 101, Henrik Loue og Anne Margrethe Hansdatter, født 1748, døbt d. 2. juli, båret af sin moster Else Marie Hansdatter.

Margrethe Jørgensdatters herkomst er forgæves eftersøgt, faktisk alle omkringliggende kirkebøger er gennemset, men uden resultat. Hun skulle være født omkring 1738 - 41 ifølge aldersangivelsen ved folketællingerne 1787 og 1801, og ved hendes død i 1815 siges hun at være 72 år, og skulle efter denne oplysning være født i 1743.

Vi ved imidlertid, at parret blev viet i Skovby kirke i juni 1778, og da havde Margrethe allerede et ægteskab bag sig med den i 1777 afdøde husmand Niels Knudsen, fæster under Harritslevgård. I dette ægteskab var der tre børn: Kirsten født 1763, Jørgen født 1769 og Peder født 1772, og efter deres fader er der i Overformynderiet indsat nogle penge til de efterladte børn og deres moder. Disse penge skal Hans Hendrich Laub administrere, så de må altså have kendt hinanden i nogen tid - måske har de været naboer?

Ægteskabet med Niels Knudsen findes ikke indført i Skovby kirke, så de er åbenbart ikke gift der, hvilket må være sket omkring 1761-62. I ægteskabet med

Hans Henrich Laub var der to børn:

Hans Henrik, født 16/5 1779, snedkermester, gift 1811 med Anne Marie Nielsdatter. Han døde i maj 1862.

Ane Margrethe født 25/3 1781. Hende vender vi tilbage til.

Alle børnene er døbt i Skovby kirke.

I den første tid af Hans Henrich og Margrethes ægteskab boede de i et hus i Skovby, som han ejede. Det blev dog hurtigt solgt til en gartner på Harritslevgård, og familien flyttede til Bogense, hvor Hans Henrich havde et hus beliggende "*på Torvets nordre side imellem Teylgaardsgyden paa den østre side, og Hans Skoemagers huus paa den væstre side..*" Huset var da på seks fag ud mod Torvet og fire fag nyopbygget i haven.

I 1784 havde Hans Henrich fået skøde på et hus fra sin moder Anne Margrethe Hansdatter (ane 101) og stedfader Peder Ibsen. Dette hus var da på tre fag, og var det hus, som moderen selv havde overtaget efter sin moder Dorthe Christensdatter (ane 203)

Samme dato i 1784 får Hans Henrich også skøde på et tre-fagshus sammesteds med tilliggende have "*solgt og afhændet*" af Jeppe Pedersens (ane 98) 3. kone, Bodil Pedersdatter, der kommer til at bo på en slags aftægt hos Hans Henrich, idet hun betinger sig, at han bygger et lille hus på to fag til hende i haven, i hvilket hus hun forbeholder sig frit ophold i sin levetid

De i begyndelsen omtalte folketællinger ses her:

Folketælling Bogense 1787

Torvet N° 20		
Hans Henrich Loug	*40 g[1]*	*Timmermand*
Margrethe Jørgensdatter	*45 g[2]*	*Kone*
Jørgen Nielsen	*18 ug*	*af hendes 1. Ægteskab*
Henrich Hansen	*8*	*af sidste Ægteskab*
Anna Hansdatter	*6*	*do*
Grethe Lougs	*65 E*	*Mandens Moder, lever af Almisse*
Bodil Jeppes	*60 E*	*Inderste, lever af Almisse*
Niels Tofts	*28 ug*	*Skipper*

Folketælling Bogense 1801

Torvet Matr N° 26 151 Fam.		
Hans Henrich Laub	*54 g[1]*	*Daglejer*
Margrethe Jørgensdatter	*63 g[2]*	*Kone*
Karen Wellings	*60 ug*	*logerende*
Christiane	*60 E*	*do underholdes begge af Fattig Cassen*

Som det ses af 1787-tællingen er Hans Henrich tømrer, og han har to logerende, nemlig sin mor og Jeppe Pedersens (ane 98) 3. kone, der begge er fattige og må have til livets ophold af det offentlige, hvilket også er tifældet med de logerende i den næste tælling. Det har jo nok skæppet lidt til indtægten at have sådanne logerende, hvor Hans Henrich nu angives at være daglejer, og som sådan har der nok ikke været de storer indtægter.

Desuden ses den ældste søn af Margrethes 1. ægteskab ikke anført, da han er død før faderen Niels Knudsens død i 1777.

I 1801 tællingen ses det endvidere, at sønnen Hans Henrik er snedkersvend sammen med Christopher Andreasen Wermuth, der er snedkerdreng hos Mathias Pedersen i dennes snedkerværksted på Adelgaden.

Hans Henrich (den gamle, faderen) optager i 1795 et lån i form af en obligation på 100 Rdl af Bogense fattigkasse. Til sikkerhed for disse penge pantsætter han sit hus på Torvet. Det består nu af 12 fag foruden *"Gaardsrum og Hauge"*, vurderet i brandkassen i alt til 162 Rdl.

I det nævnte pantebrev benævnes Hans Henrich som *"Postrytter her i Bogense"*, så nu kan vi konkludere, at han har haft tre forskellige jobs: tømrer, daglejer og post. Men det blev ikke ved det, som vi nu skal se:

Man havde i Bogense i året 1800 en vægter ved navn Hans Nicolaisen, som man var meget utilfreds med, idet han ikke passede sit embede ordentligt, trods mange påmindelser og irettesættelser, bøder, ja arrestation og endda på visse tider afsættelse. Trods alle disse tiltag havde det ikke hjulpet på hans indsats, og da han desuden også var drikfældig, var målet fuldt og han blev sat fra bestillingen, hvilket han erklærede at være meget fornøjet med!

Ved et rådstuemøde i februar blev de eligerede mænd (borgere valgt til byens styre sammen med byfogden) enige om, at der nu skulle være to vægtere, og man valgte Hans Henrik Laub som den ene - *"indtil videre"*, står der. Man var enige om, at det skulle være duelige og ordentlige folk, der kunne skrive deres navn samt *"læse Skrivt."* Deres løn skulle være 4 Rdl samt til deling, hvad der faldt af ved auktioner, skifter og som vitterligheds- og vurderingsmænd samt ved trommeslagning. Desuden fast af byens kasse 30 Rdl årlig

Den 7. September 1800 aflagde så Hans Henrik og Jacob Laursen ed på, at de ville holde sig loven efterrettelig, og de underskrev aftalen og fik udleveret deres mundering: blå kjole (lang trøje el. frakke), kasket og støvler. Og hermed var Hans Henrik Laub offentligt ansat for resten af sine dage.

Da Hans Henrik og Margrethe i 1802 var i midten af halvtredserne, fik de byfogden til at komme i deres hjem for at udstede et gavebrev til deres yngste datter Anna Margrethe, som var 23 år og ugift. Den ældste datter Kirsten, af Margrethes første ægteskab, var gift og havde fået et efter deres formue passende udstyr. Sønnerne fik jo efter deres forældres bortgang deres lovformelige broderlod. Nu ville de så sikre deres yngste datter en rimelig arv, der skulle udleveres hende efter forældrenes død.

Der blev forevist byfogden en del nye sengeklæder, som blev mærket i et hjørne med et segl til bevis på, at det var de rigtige sager, der til sin tid blev udleveret. Desuden blev forevist en blåmalet egedragkiste, et blåmalet sengested med blå trækkegardiner om og et par gammeldags messinglysestager, hvilke sager de ønskede skulle udleveres, når de var døde. Og da begge ægtefæller var sunde og friske, så byfogden ikke nogen grund til at nægte dem denne begærings opfyldelse. Hvorpå han bekræftede det med byens segl og to vidners underskrift.

Et par år senere købte Hans Henrik tre engstykker af afdøde skrædder Peder Mortensens enke for 49 Rdl. De var beligende udenfor byen, nærmere angivet: det ene *"imellem købmand Borrings agre"*, de andre to *"i Bechs eng"*, også imellem købmandens jorder. Det vides ikke på nuværende tidspunkt andet om engenes beliggenhed, end at de lå udenfor byen. Her kunne Hans Henrik avle hø, som han kunne fodre en hest eller ko med, for borgerne havde så godt som alle et enkelt eller to husdyr ved deres bolig inde i byen.

Ved denne lejlighed opretter han et lån på 50 Rdl hos farver og købmand Raffenberg, som er lavværge for afdøde byfoged Morten Roes enke Karen Borch for

at kunne betale de nævnte engstykker, og til sikkkerhed for pengene giver han 1. prioritets rettighed i disse tre engstykker. Byfogedenken havde nemlig året før givet et gavebrev til byens fattige, så disse kunne låne til et fornuftigt formål.

Vi husker, at Hans Henrik var blevet ansat som vægter i 1802, og siden fik han tillige hvervet at være arrestforvarer, og som sådan havde han flere gange ledsaget en arrestant til Odense tugthus, og alt var forløbet fint.

I sommeren1808 gik det imidlertid galt. Det gik således til: En hestetyv skulle efter dom ledsages til Odense, og han havde fået *"feltjern"* på (lænket fra hånd til fod) og var blevet anbragt på vognen, der kørtes af en kusk ved navn Hans Christensen. Da de var kommet til Søndersø kro, holdt de hvil for hestenes skyld, og Hans Henrik og kusken fik sig et krus øl, men ingen brændevin.

Således styrkede begav de sig videre mod Odense. Da de var kommet omkring ¼ mil videre, stod kusken af for at lade sit vand, og det samme bad arrestanten om, hvilket Hans Henrik tillod; han var jo i jern, så alt var godt. Hans Henrik blev siddende på vognen, men ikke så snart arrestanten var kommet af vognen, før han med feltjernet på sprang over et risgærde og var væk i skoven.

Hans Henrik sprang efter, mens kusken blev ved hestene, men al eftersøgning var forgæves. Hans Henrik kørte da videre til Odense for at aflevere nogle breve til stiftamtmanden samt en forseglet sæk med nogle tyvekoster i.

Vel ankommet til Odense ved ottetiden om aftenen, forklarede Hans Henrik om hændelsen med arrestanten. Stiftamtmanden skrev da et brev til byfogden i Bogense, hvori der stod, at Hans Henrik Laub erklærede, at han i de mange år, hvor han havde været fangevogter og vægter, uden problemer havde ført forbrydere til Odense, og han beklagede, at Peder Jensen, som hestetyven hed, og som så tilforladelig ud, alligevel skulle undvige. Han håbede dog på, at han i betragtning af sin alder - han var 60 år - at hans forseelse måtte blive så mildt ansèt som muligt.

Der blev holdt forhør nogle gange, og Hans Henrik Laub blev fremstillet og forklarede om hændelsen, og i september blev dommen afsagt:

Man erkender ved afhøringerne, at Hans Henrik Laub ikke har været medskyldig i arrestantens flugt, men tværtimod forsøgt at fange ham; desuden bekræfter stedets præst, at han ikke forhen har været tiltalt eller dømt for nogen forseelse, og i betragtning af dette, hans alder og hans ringe vilkår i øvrigt, må hans sag anses så moderat som muligt. Altså:

"Kjendes for Ret: Hans Henrik Loub bør for sin Forseelse i denne Sag, have sin Bestilling som Arrestforvarer forbrudt - dernæst bør han hensættes paa Vand og brød i 8te Dage..." Desuden skal han betale sagens omkostninger, som var 8 Rdl.

Så var Hans Henrik altså sat fra bestillingen som arrestforvarer, men han fungerede derefter adskellige gange som stokkemand - nogle gange benævnes han som *"sædvanlig stokkemand."*.

I juli 1812 overdrager Hans Henrik sit hus på Torvets nordre side samt en englod på 2 ¼ alb. og et grønmalet klædeskab til sin søn snedker Henrik Hansen Laub på betingelse af, at han selv og Margrethe Jørgensdatter må få fri beboelse i en af stuerne, fri adgang til madlavning samt brug af haven så længe de lever.

Dokumenmtet er underskrevet d. 18 juli, men det blev ikke lang tid, Hans Henrik fik som aftægtsmand hos sønnen, idet han døde mindre end en måned senere, nærmere betegnet den 10 august. Han blev begravet i *"8 skillings Jorden, gammel 64 Aar,"* står der i kirkebogen.

Hermed ved vi så også, at Margrethe Jørgensdatter var på aftægt hos sin søn. Denne periode kom til at vare i godt tre år, idet Margrethe døde i februar 1815.

GOTTLIEB DITZEL WERMUTH og ANE MARGRETHE HANSDATTER LAUB (Ane 24 og 25)

Dette ægtepars forældre er henholdsvis parykmageren Andreas Johansen Wermuth og Anne Jepsdatter (ane 48-49) og ovenstående Hans Henrik Laub og Margrethe Jørgensdatter (ane 50-51).

Gottlieb er født i Bogense den 17. marts 1779, og Anne Margrethe er født i Skovby 1781, døbt den 25. marts.

De er begge vokset op i fattige familier og har vel nok haft en ret streng barndom. Gottlieb, der var næstyngste barn af fire levende, har sikkert haft til opgave at hjælpe både sin far og mor med forefaldende arbejde, dels ved faderens parykmageri, dels ved havearbejde og andet, som moderen kunne finde fornødent, og det er ikke engang sikkert, at de er blevet mætte hver dag eller har haft mere tøj end strengt nødvendigt, ja, måske knap nok det.

Ane Margrethes forældre havde det måske lidt bedre, i hvert fald i de senere år, men børn dengang havde ikke megen fritid, de måtte hjælpe til, fra de var ganske små med opgaver, de kunne magte.

Skolegang blev det da også til, selv om børnene ofte forsømte, hvis der var brug for deres arbejdskraft derhjemme. I Bogense lå skolen på Torvet, så Gottlieb havde ikke langt at gå fra Adelgaden, hvor familien Wermuth boede.

Gottlieb kom - hvor og hvornår vides ikke - i sadelmagerlære, og han var udlært og havde fået lærebrev herpå den 2. oktober 1800. Nu skulle han have plads som svend et sted. Han søgte i forskellige købstæder, men fik ingen plads. Så søgte han i Bogense, og her fik han borgerskab i februar 1801 "*...da han er født her i Byen.*" Ved samme lejlighed får han besked på, at han efter anordningerne er befriet for militærtjeneste.

Borgerskabsbrevet er indsat som bilag.

Nu skulle Gottlieb have et sted, hvor han kunne drive sin virksomhed, og han købte da i sommeren 1802 et hus beliggende på Torvet. Huset var ikke stort, kun på fire fag med have, gårdsplads og fortov. Med i handelen fulgte også en jernkakkelovn. Det kostede 199 Rdl, men så mange penge havde han ikke, så han lånte dem af en gårdmand i Ejlby. Huset havde matrikelnummer 113 og var forsikret i brandkassen for 100 Rdl under nr. 159. Allerede i 1806 står der i margen af protokollen, at lånet er indfriet, men forinden havde han dog optaget et nyt lån på samme beløb hos en gårdmand i Jersore. Han stiller sit hus på Torvet, der nu er forsikret for 200 Rdl, som sikkerhed for lånet.

Gottlieb blev den 7. Maj 1803 gift med vægterens datter Ane Margrethe Hansdatter Laub. De fik følgende børn:

Andreas født. I marts1804. Han blev også sadelmager, gift med Maren Johansdatter fra Ringe. Bosat i Bogense; han døde i 1864.

Margrethe født december 1806, død året efter.

Hans Henrik født 1808, død 3 måneder gammel.

Margrethe født aug. 1809. Ugift. Var hos faderen, til han flyttede til Lindø, derefter i Odense hos nedennævnte brors søn, hvor hun døde i 1884.

Hans Henrik Lou født 1812, sadelmager, g. m. Anne Dorthea Sørensdattter. Han død i Bogense 1856.

Johan Henrik Alexander født 1815 ugift. Var også sadelmager.

Dødfødt pige 1818.

Niels Christian født 1820; ham vender vi tilbage til.

Nu boede og arbejdede Gottlieb altså med sin familie, der efterhånden talte syv personer, i et ganske lille hus på i alt 120 kvadratalen. Til sammenligning var Hans Henrik Laubs hus på samme tid (ved grundtakstberegningen i 1808) på 214 kvadratalen. Ligeså var Hans Henriks have dobbelt så stor som Gottliebs: 2458 kv.al. mod 1254 kv. al.

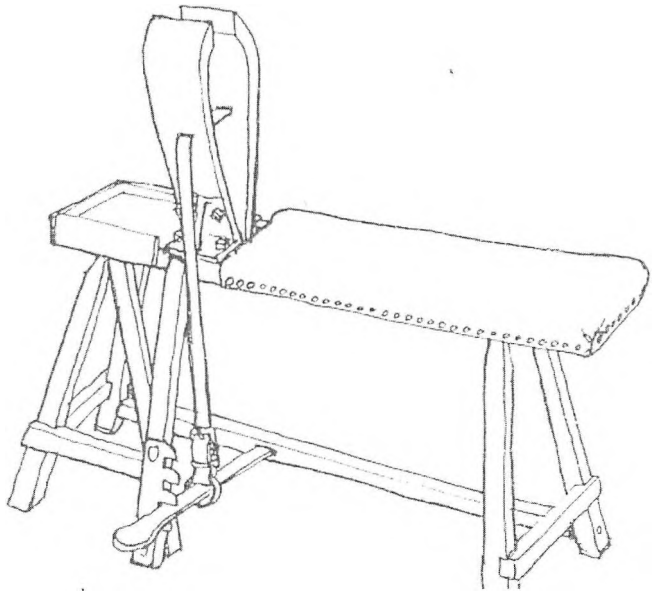

Syhest

Arbejdet som sadelmager foregik for en del ude hos kunderne, og derfor rejste Gottlieb meget rundt til disse. Det bestod dels i reparation af deres forskellige seletøjer til heste og vogne dels i levering af nyt af samme slags. Hjemme var der også noget arbejde med af mindre ting som tasker, punge og seletøjer. Sadler til heste har han ganske sikkert også fremstillet, selv om det krævede mere plads. Desuden besøgte han jævnligt diverse markeder på Fyn. Her har han sikkert haft sine hjemmefra tilvirkede varer med.

Når man skulle ud på en sådan rejse til kunderne, selvom det jo kun drejede sig om indenrigske rejser, krævedes der i 1800-tallet enten et pas eller tilladelse til rejse. Et sådant pas haves, da Gottlieb i januar 1822 skulle på en forretningsrejse til Samsø. Her ser man mange ting om ham: f ødested, profession, alder m.m.

Af dette skema fremgår det, at Gottlieb var sadelmager, født i Bogense, var 44 år, dansk sprog, liden af vækst, brunt hår, blå øjne og at han skulle til Samsø, samt at han var bosat i Bogense. Skemaet er indsat som bilag.

Af rejsetilladelser findes der en meget stor mængde, og i disse ser man, hvilke markeder han besøgte og hvornår. Her er et lille udpluk begyndende i 1822 og nogle år fremover:

1822	to. d.	22/2	Odense	1831	ma.	14/3	Odense
	to. d	11/7	do		on.	15/6	Faaborg
	on d.	18/9	Egeskov		lø.	25/6	Assens
1823	on d.	26/2	Odense		to.	14/7	Odense
	ti d.	24/6	Assens		sø.	11/9	Egeskov
	ma d.	14/7	Odense		ma.	26/10	Faaborg

Og så fremdeles.

Årstallene mellem 1823 og 1831 er ikke medtaget, men da rejste han også. De ovennævnte byer er de oftest besøgte, men også Middelfart, Horsens, Svendborg, Nyborg og Kalundborg er nævnt. Protokollen findes indtil september 1841.

I 1823 skifter Gottlieb med sin familie bopæl og flytter hen til en større ejendom i Adelgaden. Skødet er imidlertid først - uvist af hvilke grunde - udfærdiget juleaftensdag 1833, men salgsdatoen er 24/3 1823. Og der er *ikke* hverken læst eller skrevet forkert!

Sælgeren er Ole Jacobsen Thrane, der formodentlig på et tidspunkt har købt det af Gottlieb med familie hidtil beboede hus på Torvet. Der er dog, trods ihærdige anstrengelser, intet skøde fundet derom, men et dokument, dateret 14/11 1823, siger, at der ved offentlig auktion på rådhuset over Ole Thranes ejendom beliggende på Torvet under grundtakst No 159, som er huset, Gottlieb købte i 1805, bliver solgt til gårdmand Rasmus Hansen i Jersore. Det var ham, Gottlieb lånte penge af et par år efter, at han havde købt huset på Torvet.

Det var et større hus, bindingsværk, fem fag til gaden, fem fag baghus, gårdsrum og have i husets bredde "*ned til Stranden..*" Så vidt det kan skønnes, må det være "*ned til åen,*" der menes, da der er langt til stranden fra Adelgaden. I skødet benævnes Gottlieb som "*sadelmagermester.*"

Parti fra Adelgaden. Ved x boede G.D. Wermuth

Sadelmagermesteren må have siddet ret godt i det økonomisk set, for allerede i 1811 køber han sammen med svogeren Henrik Laub en overdrevslod beliggende ved den såkaldte Skittebæk, og nogle år efter huskøbet på Adelgaden køber han i 1819 og senere i 1833 englodder ved skoven af en brændevinshandler i byen, og i 1839 ved auktion nok en jordlod på 2 skp 3 fjk 4/5 alb beliggende i Bogense Nymark for 505 Rbd sedler, og denne betaler han på stedet!

Som før nævnt havde folk i byen husdyr ved deres ejendomme, og Gottlieb har ganske sikkert haft en eller to heste samt en vogn til sine mange rejser, så derfor var

det nødvendigt med nogle marker, hvor han kunne avle korn og hø til dyrene, ligesom han sikkert også har dyrket produkter til husholdningen, dog nok mest hjemme i haven - som Ane Margrethe og datteren vel har stået for.

Således er der gået en tid, hvor det ægteparret Gottlieb og Ane Margrethe har haft nogle gode år. Deres børn er kommet godt i vej: drengene er alle gået i faderens fodspor og blevet sadelmagere, Gottlieb har haft dem i lære, og i 1840 har han en fremmed ung mand i lære. Margrethe har hele tiden været hjemme og hjulpet moderen i husholdningen. Det var sådan, at både svende og lærlinge boede og spiste hos deres mester, så der har været nok at tage vare på for dem begge.

Et ægtepar fra Bogense på Gottlieb Wermuths tid. Sådan kan man tænke sig, at Gottlieb og Ane Margrethe har været klædt.

Gottlieb havde, som vi erindrer, en tre år ældre søster Christiane Benedikte. Da hun var omkring 30 år - det var på den tid, da de spanske soldater var i Bogense, hvor de eksercerede på Torvet - at Christiane blev gode venner med en af dem. Dette forhold fik følger, og Christiane fødte i 1809 en dødfødt søn. Soldaten rejste hjem, men Christiane fandt sig nogle år efter en anden soldat ved navn Andreas Ibsen Dalsgaard, med hvem hun blev gift og fik en datter, der imidlertid døde kort efter fødslen, og så kom der ikke flere børn.

Der skete imidlertid dette med Christiane, at hun i årene omkring 1822 kom ind på en dårlig vej, idet hun blev veninde med en stor pige fra byen, og hende tilskyndede hun til at stjæle hos sine bedsteforældre, hos hvem hun boede. Der var flere indblandet i sagen, der endte med, at pigen fik offentlig afstraffelse, og Christiane kom et år i fængsel i Odense Tugthus.

Christiane holdt sig derefter på dydens rene vej og passede hus og spandt for folk. Hun døde i begyndelsen af 1830. Andreas giftede sig igen, og da han året efter fik en datter, var Gottlieb og Margrethe faddere, så forbindelsen til svogeren holdt

ved, trods Christianes uheldige adfærd for nogle år siden.

Ligesom flere af sine forfædre er Gottlieb blevet udmeldt som stokkemand, hvilket skete første gang i 1802. En stokkemand skulle varetage hvervet i ½ år. Senere fik han andre offentlige hverv: rådmand, takserborger, markmand, kæmner (leder af kommunens regnskaber), rodemand (vedr. skatteopkrævning), så han har haft nok at se til foruden sit arbejde hjemme i værkstedet og de mange rejser til markeder.

Familien er med i alle folketællingerne:1834. 1840, 1845 og 1850. Den i *1840* er således:

Adelgade 18			
Gottlieb Wermuth	*63 g*	*Sadelmagermester*	
Ane Margrethe Laub	*61 g*	*Hans Kone*	
Andreas Wermuth	*29 ug*	*Sadelmagersvend*	
Hans -	*22 -*	*do*	*Deres Børn og alle*
Johan -	*18 -*	*Sadelmagerdreng*	*hjemme*
Niels -	*14 -*		
Margrethe -	*25 -*	*Datter*	

I 1847 - eller før - blev sønnen Johan syg af brystsyge, som var den tids betegnelse for tuberkulose, og han døde i februar 1847.

Et par år efter blev Ane Margtethe også syg; om det har været noget akut eller længerevarende, vides ikke, men i kirkebogen står dødsårsagen at være *"Mavefeber."* Ane Margrethe døde den 24 oktober 1849. Gottlieb købte ved denne lejlighed to gravsteder på kirkegården, et til Ane Margrethe og et til sig selv, står der i gravstedsprotokollen. Ane Margrethe blev begravet den 27. oktober.

Nu var Gottlieb så alene med sine børn; Niels og Margrethe boede stadig hjemme, men Andreas og Hans Henrik har på et tidspunkt før 1850 etableret sig for sig selv ude i byen. Andreas, 47 år, er ugift og bor i Adelgade nr. 57. Han bliver dog senere gift med Maren Johansdatter fra Ringe. De er viede i Bogense kirke 21/6 1850. De får i 1856 datteren Anna Johanne Caroline og i 1852 kommer Johan Gottlieb.

Hans Henrik er gift med Dorthe Sørensdatter, og de bor i Søndergade. De er henholdsvis 38 og 29 år. Deres børn er Anne Elisabeth Margrethe, født 1852 og Hans Henrik Laub, født 2/6 1856 kun 14 dage efter faderens død.

Nu går der et par år, hvor Gottlieb formodentlig lever stille og roligt i sit gamle hjem, men han må trods alt være blevet træt af at have sin sadelmagervirksomhed, for i april 1853 sælger han Adelgade 18, der her kaldes *"en Gaard"*, til skomagermester Johan Petersen i Bogense.

I handelen indgår bygningerne, som er på 266 kv.al., gårdsplads på 228 kv.al, og have på 1405 kv.al., og *"Med Bygningerne følger...et Sengested og et Skab i Stuen, 2 Sengesteder i Sovekammeret, Vadsken i Kjøkkenet, samt de over Stalden og Loen fastslaaede Lægter og Fjelle"*

Købesummen er 1400 Rigsbankdaler, hvoraf de 400 er kontant, resten er i panteobligation.

Men han ejede jo også nogle jordlodder, en i Nymark og to ved skoven, hvilke han samtidig sælger - den i Nymark til slagter Levin, mens begge lodderne ved skoven bliver overdraget til sønnen Niels Christian, der efter at have været sadelmager er overgået til landbruget og nu kaldes *"avlsforvalter."*

Nu går der et par år efter afhændelsen af ejendommene i Bogense, og i den tid har Gottlieb og Margrethe boet hos Niels Christian på Endelave. Se senere..

Man ved imidlertid, at Margrethe mange år senere kommer i huset hos sin bror Hans Henrik Laus søn af samme navn (ham, der blev født 14 dage efter faderens død.) Han blev skomager i Odense, og her døde Margrethe i en alder af 75 år i marts 1884.

I det sene efterår 1859 købte sønnen Niels Christian, der som nævnt var gået over til landbruget, en lille gård på Lindø, der dengang virkelig var en ø, der lå på nordkysten af Fyn, lidt syd for Æbelø. Hertil kom Gottlieb sammen med Niels Christian og hans familie. Her er han med i folketællingen i 1860, hvilken tælling blev foretaget i februar måned.

Om hvordan tiden som aftægtsmand hos Niels Christian er forløbet, vides der intet om, men sadelmageriet har han nok helt forladt, selv om Niels Christian var indehaver af en stor del sadelmagerredskaber..

Dermed forlader vi Gottlieb Ditzel Wermuth og fortsætter med hans søn

NIELS CHRISTIAN WERMUTH og INGEBORG RASMUSDATTER RUUS (Ane 12 og 13)

Niels var født den 30. November 1820. Han har nok været et lille skravl, der ikke så ud til at have meget liv i sig, for han blev hjemmedøbt dagen efter fødslen og først fremstillet i kirken den 28. Januar 1821. Som faddere i kirken var familie og bekendte tilligemed faderens afdøde søster Christianes mand Andreas Dalsgaard.

Niels har gået i skolen, der lå i St. Annagade, i den tid, hvor man dyrkede den såkaldte *"indbyrdes undervisning,"* en metode, der i 1820-erne slog vældigt an og først i 1865 blev officielt afskaffet.

Denne undervisning bestod i, at en af de ældste elever anbragte nogle *"læsetabeller"* på søm på væggene; børnene stillede sig derefter i små grupper, og ud af hver gruppe udnævntes en *"bihjælper."* Nu gav læreren et pift i en fløjte, og straks begyndte børnene at læse eller stave det, hjælperen pegede på. Det kunne f. eks. være ord som *"Dan-ne-brogs-fa-ne, E-le-phant-or-den, Gni-er-ag-tig-hed"* og flere lignende; man må formode, at ikke mange af disse ord har hørt til børnenes dagligsprog. Når man havde stavet en vis tid ved en tavle, fløjtede læreren, og børnene gik til næste tavle og fortsatte her. Medens der blev øvet, gik læreren rundt og mærkede sig hver enkelt elevs kunnen, noterede det ned og flyttede måske eleven til en anden tavle - lettere eller sværere.

Man må forestille sig, at der har været en forfærdelig larm i en sådan time, for det *var* en time, og når den var slut, fløjtedes atter, og frikvarteret oprandt med dets løjer og eventuelle slagsmål.

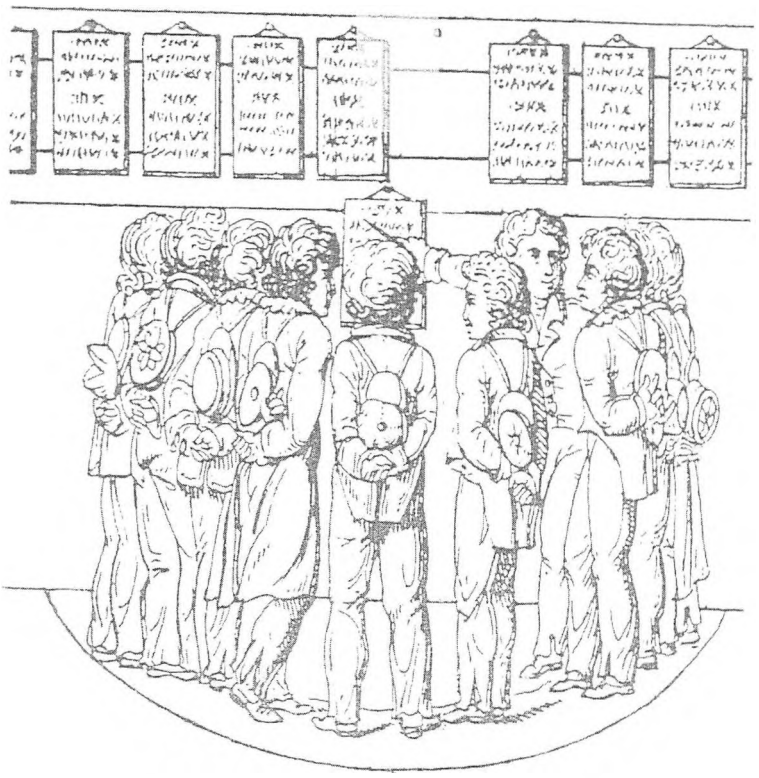

Elever i gang med den indbyrdes undervisning
(Illustration fra en engelsk lærebog)

Der haves et notat fra skoleprotokollen i 1834, hvor der i november var blevet afholdt eksamen i øverste klasse, og Niels Christian Wermuth fik karakteren *g*. Karaktererne til eleverne varierede mellem *mg, g* og *tg*.

Konfirmationsdagen oprandt den 26. april 1835, og her fik han karaktererne "*Meget god*" i både kundskaber og opførsel.

Efter endt skolegang kom Niels Christian i sadelmagerlære hos sin far. Hvor længe læretiden har varet, vides ikke, men i 1840-folketællingen benævnes han som lærling, så det formodes at læretiden har været ca. 5 år.

Da læretiden var overstået, var han svend hos faderen en tid, og han foretog ligesom faderen - og sikkert ind imellem sammen med ham - ture til forskellige markeder ligesom han også besøgte forskellige kunder ude omkring i landet.

Et af hans børnebørn har fortalt om en oplevelse, han havde, da han på en tur til Samsø besøgte et ældre ægtepar, som han arbejdede for. Ved sengetid fik han anvist plads i halmen i laden, og han gik til ro her. Imidlertid vågnede han ud på natten, ved at det puslede i hans nærhed. Det viste sig, at det var gårdfolkene, der nu stod der med hver sin kniv i hånden for at angribe ham. Mens de spiste, havde de nemlig set hans store pung, og de antog da, at han havde mange penge deri, og dem ville de nu have fat i. Men de tog fejl: Niels Christian var hurtigere til bens end dem, og han slap fra dem med både livet og pengene i behold.

På en anden af disse ture er hans vej faldet om ad Endelave, hvor han besøgte de forskellige bønder og reparerede deres seletøj og hvad de ellers havde af lædervarer. Således kom han sidst i 1840-erne til gårdmand Rasmus Jørgensen Ruus' gård "*Ruusgaarden*". (I 2008 "*Kongsvang*.") Når man fulgte Kongevejen ud af byen østpå og drejede af omtrent ved Snekkebjerget og fulgte vejen lidt nordpå, kom man

til den.

Her traf han husets unge datter Ingeborg, - født 25/3 1831 - og de forelskede sig i hinanden. Forholdet fik følger, og Ingeborg nedkom *15. maj 1854* med en datter, der blev døbt i Endelave kirke. Hun fik navnet

Ane Margrethe Johanne Wermuth Hun blev i 1875 gift med bådfører, senere købmand Rasmus Christian. Rasmussen på Endelave.

Der er en divergens i oplysningerne i kirkebogen om Ane Margrethes fødsel og forældrenes vielse; kirkebogen er efterset *mange gange,* og konklusionen må være, at enten er barnet født udenfor ægteskab, eller at har præsten har haft rod i sine indførsler i kirkebogen. Det er set før, jævnfør Christen Fanøe og hans kone, ane 406 og 407..

Præsten har ved dåben skrevet: *"Indsidder Niels Christian Wermuth og Hustru Ingeborg Rasmusdatter"* som forældre, men i kirkebogen står under vielser: *"1854 Niels Christian Wermuth 33 Aar Landmand og Pigen Ingeborg Rasmusdatter 22 ¾ Aar Tjenestepige - Trolovelsesdagen 23 December - Forlovere Rasmus Jørgensen Ruus og Rasmus Knudsen - Vielsesdagen 13 Januar 1855".*

Imidlertid har Niels Christian skiftet levevej. Der står følgende i Bogense kirkes afgangsliste i 1843: *"Afgang Niels Christian Wermuth 22½ Aar. Var hos sin Fader Sadelmager Gottlieb Wermuth som Svend. Til Lundegaard i Nr. Brobye for at lære Avlsvæsenet. Godt Forhold."* Lundegaard er en hovedgård beliggende ved Odense å i Nørre Broby, Sallinge herred. Ligeledes betegnes han ved et besøg på Endelave i 1845 i kirkebogens af- og tilgangsliste der som *"Avlsbestyrer kommende fra Nørrebrobye i Sallinge Herred."*

Til at begynde med lejede de sig i 1855 ind i den østre ende af huset matr. nr. 55 b, der lå inde i Endelave by, og som var ejet af Knud Nielsen Blok. Niels Christian og Ingeborg har så boet her i en periode, hvor han har ernæret sig som sadelmager. Herfra er der en folketælling fra *1855*:

Et Huus

Niels Christian Wermuth	*35 G*	*Bogense*	*Sadelmager*
Ingeborg Rasmusdatter	*24 G*	*i Sognet*	*Hans Kone*
Ane Margrethe Wermuth	*1 U*	*do*	*Deres Barn*
Gottlieb Wermuth	*76 E*	*Bogense*	*Sadelmager*
Margrethe Wermuth	*46 U*	*do*	*Hans Datter*

Som det ses, er Niels Christians far og søster Margrethe flyttet med til Endelave. Han havde jo også for kort tid siden solgt sit hus og jorder i Bogense.

Niels Christian og Ingeborg fik i maj 1857 en søn. Han blev døbt i Endelave kirke og fik navnet

Hans Gottlieb Ditzel Wermuth.

Imidlertid har lysten til at få foden under eget bord fået Niels Christian til at se sig om efter et egnet sted, og et sådant fandt han i 1859 på Lindø, der ligger syd for Æbelø på Fyns nordkyst. Det er en lille halvø, der kun var landfast ved en smal dæmning med vejen ind til fastlandet.

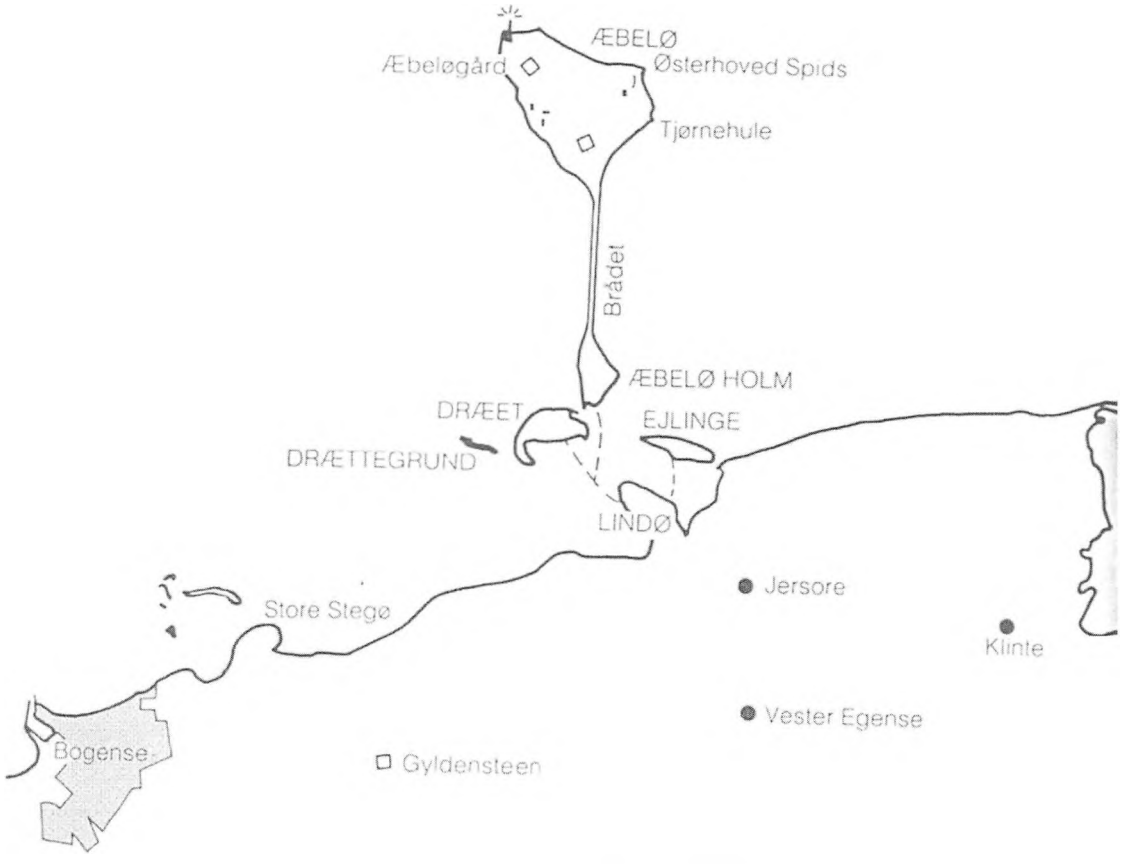

Kort over Lindø og omliggende øer.

Parcellen var på 3 skp 3 fdk 2½ alb, og købsprisen var 1000 Rdl. I løbet af 1859 har han på grunden fået opført en bygning, som i brandkassen er forsikret for 1450 Rdl. Skødet tinglæses i september 1860. Det er dog ikke det eneste Niels Christian køber: en lod mere på Lindø samt lodder på øerne Dræet og Æbleholm på i alt 1 td 1 skp 2 fdk ¼ alb; disse lodder koster ham 1500 Rdl, og skødet tinglæses i februar 1860.

Men han har ikke penge til alt dette, derfor må han oprette en panteobligation på 800 Rdl, og udlåneren, en husmand på Egense mark, får som sikkerhed pant i de nys købte jordlodder samt i den nyopførte gård på Lindø.

Der er en folketælling fra *1860*. Den ser således ud:

Niels Christian Wermuth	*40 G*	*f. Bogense*	*Gaardmand Huusfader*
Ingeborg Rasmusdatter	*29 G*	*f. Endelave*	*Hans Kone*
Ane Marg. Johanne W.	*6 U*	*do*	
Hans Gottlieb Ditzel W.	*3 U*	*do*	*Deres Børn*
Gottlieb Ditzel Wermuth	*82 E*	*f. Bogense*	*Huusfaderens Fader der af Ham forsørges*
Mette Marie Pedersen	*17 U*	*f. Asperup*	*Tjenestepige. Mormon*

Som det ses, er søster Margrethe ikke fulgt med til Lindø. Hvor hun har været mellem opholdet på Endelave og Odense, vides ikke.

Niels Christian og Ingeborg fik et par børn mere. De er begge døbt i sognets

kirke, som lå i Klinte:

Ane Kirstine født den 7. juli 1861. Hun blev i 1888 gift med bådskipper og lods Peder Kristian Pedersen på Endelave. Død 14/1 1955.

Hansine Erasmine født den 23. februar 1866. Hun blev gift på Endelave med vist nok en tapetserer, og hun gik noget ud og syede for folk.

Der skete det i februar 1866, at sønnen Hans døde, otte år gammel. Præsten skriver: *"1866 den 12 Februar...Hans Gottlieb Wermuth, Gaardmand paa Lindø Niels Christian Wermuths eneste Søn"*. Han blev begravet godt en uges tid efter på Klinte kirkegård. Det var en stor sorg for både forældrene og den gamle farfar.

Hvordan tiden ellers er gået for Gottlieb som aftægtsmand, vides der intet om, men sadelmageriet har han nok helt forladt, selv om Niels Christian var indehaver af en del sadelmagerværktøj.

Således forløb der nu knap et år, og i begyndelsen af januar 1867 lukkede Gottlieb sine øjne for bestandig, 88 år gammel. Niels Christian måtte til de offentlige myndigheder og meddele dødsfaldet, og der står i skifteprotokollen, at han *"efterlader sig myndige arvinger med hvilke der er skiftet. Efterlader sig ved sin død intet."*

Da han selv har skiftet med sine børn, findes der således intet skifte efter ham i skifteprotokollen. Niels Christian indrykkede denne bekendtgørelse, der den 8. Januar var at læse i Bogense Avis:

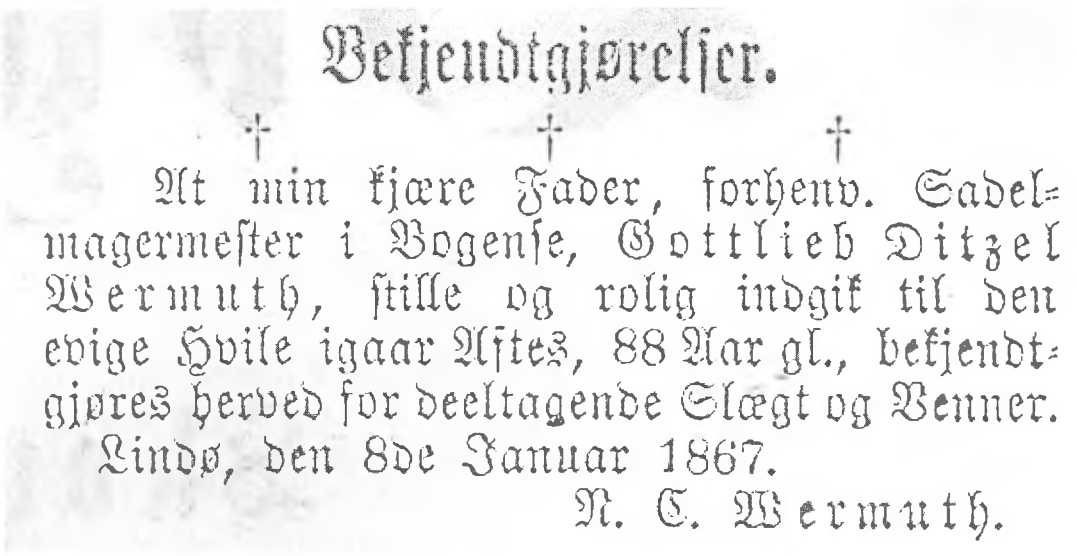

Bekjendtgjørelser.

† † †

At min kjære Fader, forhenv. Sadelmagermester i Bogense, Gottlieb Ditzel Wermuth, stille og rolig indgik til den evige Hvile igaar Aftes, 88 Aar gl., bekjendtgjøres herved for deeltagende Slægt og Venner.

Lindø, den 8de Januar 1867.

N. C. Wermuth.

Ingeborg havde ikke haft det så godt med at bo på Lindø - hun savnede Endelave rigtig meget, og Niels Christian var derfor begyndt at søge efter en køber til ejendommen på Lindø med de tilhørende jorder på Dræet og Æbelholm, og en sådan fandt han i begyndelsen af 1867, nemlig præstegårdsforpagteren i Klinte præstegård. Købekontrakten er underskrevet 6. Marts 1867 og det endelige skøde først i juni 1868. Salgsprisen var på 6000 Rdl, og Niels Christian forbeholder sig ret til at bo på ejendommen indtil senest den 15. april 1867. Det endelige skøde er underskrevet i Bogense i juni 1868. Skødet er indsat som bilag.

Imidlertid har Niels Christian også haft travlt med at finde et egnet sted på Endelave. Det fandt han kort tid efter faderens død, nemlig en gård ude østpå, helt ude ved havet. Den havde fået navn efter det fald eller ås, som den kort efter år 1800

flyttedes ud til, nemlig *"Konges Boe Agre"*, hvilket var blevet til *"Kongsbo"*. Gården bestod af to parceller matr. nr. 23 på 2 tdr- - 2 ¾ alb samt hovedparcellen af en nedlagt gård matr. nr. 80 på 7 skp 2 fdk ¾ alb. Prisen skulle med besætning og redskaber være 5000 Rdl. Skødet er underskrevet den 21 juni 1867.

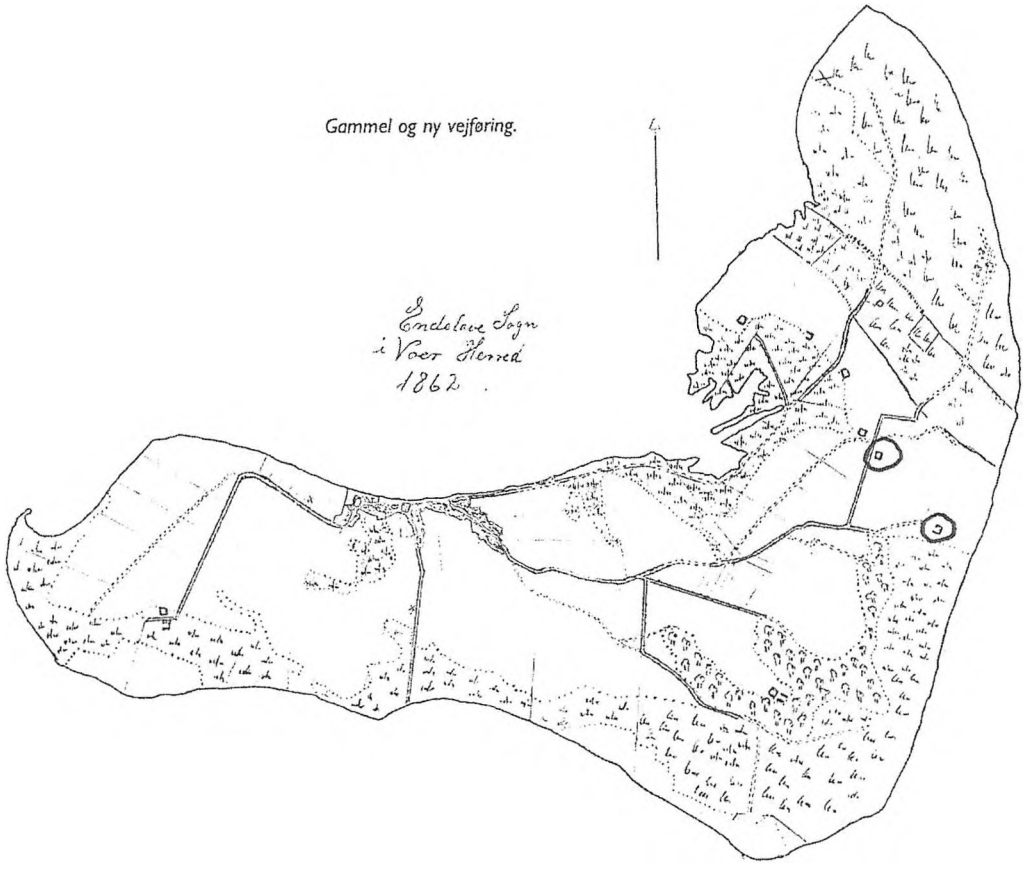

Kort over Endelave med Kongsbo og Ruusgaarden.
Ruusgaarden ligger nordligst, Kongsbo østligst

Familien var hermed klar til at drage hjem til Ingeborgs længe savnede *"fædreland"*, hvortil de ankom sidst på foråret 1867. Præsten skriver i tilgangslisten:*"Niels Christian Wermuth 46 ¼ Aar Gaardmand fra Klinte Sogn Skam Hrd. Odense Amt. Kone og 3 Børn"*. Det fjerde og sidste barn

Hans Gottlieb Ditzel blev født den 19. Juli 1868 og døbt i Endelave kirke den 18. oktober, opkaldt efter den afdøde broder. Hans blev 21/11 1890 gift med Caroline Conradine Nielsen fra Træden i Østjylland. Han døde 10/2 1951 på Endelave.

Nu var familien så kommet til Endelave og var flyttet ind på "*Kongsbo*", og hermed er vi så nået til vejs ende med beretningen "*Fra Fanø til Endelave*", og vi forlader Niels Christian Wermuth og Ingeborg Rasmusdatter. Interesserede kan dog læse mere om ham og Ingeborg, hendes forfædre og deres efterkommere i hæftet "*Der var engang...*", der er kommet i 1992 - men som påtænkes senere at komme i en revideret og forbedret udgave.

Kilder.

Diverse kirkebøger
Diverse folketællinger
Bogense Skøde-og Pantebog 1696-1839
Skifteprotokol, Bogense, div. år
Skøde- panteprotokol, Bogense 1704-1724
Navneregister til ovenstående
Realregister til Skøde-pantebog 1790-1824
Borgerskabsprotokol, Bogense 1625-1866
Tingbog, Bogense 1663-1710
Tingbog, Bogense 1803-1835
Rådstueprotokol, Bogense 1625-1866
Skolevæsensprotokol, Bogense 1804-64
Stolestade- og begravelsesprotokol, Bogense 1780-1867
Begravelsesprotokol, Bogense 1625-1866
Kirkeregnskaber, Bogense 1694-1806
Pasprotokol Bogense, 1822-1831
Johs. Fog: Kirken på Bøgenæsset
C.A. Clemmensen : V ægterbogen
Jørgen Sprogøe Koster: Sadelmageriet
Aa. Mørch: Haar- og Parykmagerbog
Det kongelige danske postvæsen gennem 3 århundreder
G.L.Wad: Fra Fyns Fortid, bd. 4
Literis Mando: Bogense Bye og Skovbye Herreds Historie
Emmy Larsen: Fra det gamle Bogense
Hans Hansen: Bogenses historie 1
Hans Henrik Jacobsen: Bogenses historie 2 + 3
Skifteprotokol Skovby Herred 1866-1879
Skovby Herred: Arveafkald og testamenter
Gyldensteen birk (Klinte - Grindløse)
Skovby skøde - panteprotokol 1859- 1863
Realregister til Skøde- panteprotokol (Grindløse) ca. 1850-1923 II
Skøde- panteprotokol, Voer-Nim Hrd. (Endelave)
Odense Tugthus, fangeprotokol 1798-1853
Hans Chr. Hansen: Odense bys historie. Næring og bystyre. 1700- 1789
Finn Grandt Nielsen: Holbergtidens Odense
Karsten Skjold Petersen: Geworbne krigskarle
N.M. Kromann: Fanøs historie
Joh. Hvidtfeldt: Skudehandelen i det 17. århundrede.
Bogense Avis 1867
Trap Danmark 1920, bd. IV
Heini Madsen: Ordbog for slægtsforskere
Bo Bramsen: Gamle Danmarkskort
Diverse kort fra Bogense lokalarkiv
Svend Schou og Steffen Hahnemann: Vandringer på Endelave
Svend Schou: Oplysninger til FT 1855 m.v.

Skifte efter Malene Hellesdatter - (1) - Jeppe Pedersen Vægters 2. kone.

Skiftteforetning eftter Jeppe vegters afgangne Hustrue medeeles som følger
N° 2 C7 timus 3 Gang 24 Skilling -

Martinus Holst Kongelig Majestæts byefoged udj Bogense Kiøbing og Morten Roe byeskriver Sammesteds giøer Vitterlig at aar 1769 - den 3 Iulij, haver eftter lovens bydende paa Rettens og Embeds veygne indfunden os udj Jeppe Pedersens huus her sammesteds, som er 30te dagen eftter hans Sl: hustrue Malene Hellesdatters dødelig afgang for at Registere og Vurdere Stervboets ringe effecter til videre paafølgende Skiftte og Deeling imellem ermelte Enkemand og Deres tre sammenavlede Børn nemlig een Søn og 2de Døttre, Sønnen Hans Ibsen Rytter, een Datter Anna Marie Ibs Datter, havende til Egte Andreas Paruqvemager her i Bogense og anden Datter ugift og tienende i Middelfart, paa den ene Siide, og Stervboets Eiede i paa den anden Siide. Til denne Forretning medhavende 2de Vurderingsmænd, Naunlig Søren Holst og Christen Strøyborg, begge her ibidm, og da Forrettet som følger:

	Rd	Mk	Sk
Eet gammelt Fyr Bord med Kryds Foed	-	-	8
Eet gammelt hviit Fyr Skab	-	1	8
Een gl: Fyr heel Kiiste	-	2	-
Een Fyr Fierding	-	-	4
Een gl: Kierne og en gryn bøtte	-	-	4
Een gl: Eege halv Kiiste	-	2	-
Derudi den Salig Koenes gang Klæder			
Eet grønstribet hvergarns Skiørt	-	1	8
Een Sarsis Trøye	-	-	4
Een gl: Cartuns Kaabe	-	-	6
Een gl: sort Vadmels Kiortel	-	-	12
Een sort Kyese	-	-	2
Een sort Damaskes Hue med Ører tasker	-	-	8
Eet hviid Kram lærrets Tørrklæde, et pr: Ermer og et liin	-	-	6
Een gl: Benke Kiiste	-	-	4
Een gl: Stoel med smæcke}			
Een Dito uden smæcke}	-	-	4
2de leer Fade, 5 Dito Potter, 3de Dito Tallerkener	-	-	8
eet gl: Sette? Sengestæd	-	-	4
Derudi			
Een gl: grønstribet ulden Overdyne	-	1	8
Een Rød og Blaaestribet Dito underdyne	-	1	-
2de gl: Hoved Puder	-	-	12
Eet pr gl: blaarg: lagen	-	1	-
Eet pr. Dito	-	1	-

Eet liidet Fyr hængeskab	-	-	4
Een gl: Puster, en Jern Pande	-	-	4
2de Træe Fade, 4re Dito Tallerkener, een Træe tragt	-	-	4
een gl: Jern gryde, et Fyr Fad	-	1	-
Eet liidet Skriin og eet Salt Kar	-	-	8
Een gl: Spinderock	-	-	8

Paa lofttet

Een gl: Spade og noget gl: træe tøy	-	-	2

Som og foranførte 2de Vurderings mænd tiligemed 2de tiltagne nemlig Rasmus Ombach og Christen Andersen for at Vurdere Stervboets Huus beliggende ved Teilgaards Gyden, paa den ene siide og Rytter Peder Ipsens Huus paa den anden Siide, bestaaende af 6? Brøstfældige Fag med tilliggende Hauge, som blev vurderet for 6 4 -

---

9 Rd 5 Mk 12 Sk

Viidere blev Enkemanden af Skiftte Retten tilspurgt om hand var meere bevidst Stervboet tilhørende, hand senere vilde angive, hvorpaa hand svarede Ney, ey meere tilhørende end sager allereede foreviist og Vurderet er,og som ey viidere for denne sinde kunde tilhandles, blev Skifttet til gieldende modtagelse udsadt til den 13de Iunii førstkommende Kl 1 Efter dagen i dag.

Datum Stervboen ut supra. M: Holst M: Roe

Jeppe Pedersen Andreas A: W: M: Wermuth

Som Vurderingsmænd S. Holst C: K: Strøyborg Christen Andersen Rasmus Ombach

Skifte efter Malene Hellesdatter - (2)

Anno 1769 den 13 Iunii haver Byefogden Martinus Holst og Byeskriver Morten Roe indfunden Os udi foranmelte? Stervboe /:efter forhen givne tillysning, paa Bogense Byeting:/ for at imodtage visse? Fordringer nogen til Stervboen maatte have, med viidere til Skifttets Fremme.

1/ Fremlagde Enkemanden sin Regning paa sin Sal: Koenes Begravelses Bekostning, for hvilken Hand ved? nu til en og anden findes skyldig, hvilken Regning Hand begiærede læst og paaskreven til Skiftte brevets indlæmmelse og udlæg af Stervboets Gods, der er som følger:

	1 Rd	5 Mk	0 Sk
2/ For een liigkiiste			
til Bedemanden	-	1	-
Til liiden Tractemente for Koenerne som tog liiget af sengen, klædte det og lagde udi Kiste for 2 Kander Brændeviin	-	4	-
Brød for	-	1	4
Øll 3 Kander a' 3 Sk	-	-	9

Bogense den 13 Iunii 1769. Jeppe I: P: S: Pedersen

Liigeleedes paastoed Enkemanden sin egen Begravelse her af Skifttet udlagt lige med sin Salig Koenes med	2	5	13
3/ Enkemanden angev at være skyldig til Niels Møller i Neder Mølle for 2 skp Meel a' 2 Mk 8 Sk	-	4	8
4/ Enkemanden udlagt for Stemplet papiir til dette Skiftte Brev	-	5	-
5/ Endnu angav Enkemanden at være skyldig til Niels Johansen i Norchou Mølle for 1 læs Tørve	-	1	10
6/ Byefogden for Registering Vurdering og Skifttets viidere Forretning fordrede	-	4	-
7/ Byeskriveren for Registering Vurdering og viidere havte umage i Skiftte Samling, samt Skiftte Brevets Forfærdigelse og protocollering tilkommer efter loven a' Ark 3 Mk er for 3 Ark	1	3	-
8/ Byeskriveren for Skifttets Tillysning paa Bye Tinget at protocollere kunde tilkomme 1 Mk 8 Sk mens foranlediget af Stervboets slette tilstand ville samme efttergives. -			

Hvornæst Enkemanden var begierendes at Skifttet i Dag maatte optages til slutning og Hannem gives beskreven, formedelst Hannem Magt paaliggende [Clips] og som ingen viidere Fordringer indfandt sig, eller andet findes at be..[Clips] blev Skifttet optagen til endelig slutning og udlægs giørelse.
Datum Stervboen ut supra.

M: Holst M: Roe

Jeppe I: P: S: Pedersen Andreas A: W: M: Wermuth

Skifte efter Malene Hellesdatter (3)

Anno 1769 den 14 Iunii er til forskrevne Stervboe anførte bortskyldige Gield giort udlæg af Stervboets Gods som følger:

1/ fordrede Enkemanden efter Hands forhen i Skiftet indleverede Regning Hands Salig Koenes begravelses bekostning med Penge.....2 Rd 5 Mk 13 Sk
Derfor til betaling udlægges Hannem anpart udi Stervboets huus for.....2 Rd 5 Mk 13 Sk

2/ Enkemanden paastoed sin egen begravelses bekostning udlagt liige imod Hansd Salig Koenes med Penge.....2 Rd 5 Mk 13 Sk
Derfor til betaling udlægges Hannem anpart udi Stervboets Huus for.....2 Rd 5 Mk 13 Sk

3/ Enkemanden fordrede for skyldige 2 skp Meel til Needer
Mølle Penge.....- 5 Mk -
Og til Niels Johansen i Norschou for 1 læs tørve.....- 1 10
er 1 Rd - 10 Sk

derfor til betaling udlægges Hannem anpart udi
Stervboets Huus for.....- 4 Mk 6 Sk
Een gl: Eege halv Kiiste for.....- 2 -
Een gl: Kierne een gl: gryn bøtte.....- - 4
er ---------- 1 Rd - 10 Sk

4/ Enkemanden udlagt for Stemplet papiir til dette Skiftte Brev .....- 4 Mk 8 Sk
Derfor til betaling udlægges Hannem af Stervboets Gods:
Een gl: Fyr heel Kiste.....- 2 -
Eet gl: Hviid Fyr Skafe.....- 1 8
Een Jern gryde et Fyr Fad.....- 1 -
er ---------- - 4 8 Sk

5/ Byefogden fordrede for Skifttets Forretning, Registering, Vurdering med viidere Penge.....- 4 Mk -
Derfor til betaling udlægges Hannem af Stervboets Gods:
1 gl: Fyr Bord med Kryds Foed.....- - 8 Sk
1 Fyr Fierding.....- - 4
1 grønstribet Hvergarns Skiørt.....- 1 8
1 Sarses Trøye.....- - 4
1 gl: Cartuns Kaabe.....- - 6
1 gl: sort Vadmels Kiortel.....- - 12
1 gl: sort Kyese.....- - 2
1 gl: Puster og en Jern.....- - 6
er ---------- - 4 -

6/ Byeskeiveren for Registering Vurdering og havde umage i Skiftte Samlinger samt Skiftte Brevets forferdigelse og protocollering tilkommer a' Ark 3 Mk er for 3 Ark.....1 Rd 3 Mk -
derfor til betaling udlægges Hannem af Stervboets Gods:

Eet sort Damaskes Hue med Straae taske	-	-	8
Eet hviid Kramlærrets tørklæde, et pr: Ermer, et liin	-	-	6
Een gl: Bænke Kiiste	-	-	4
Een gl: stoel med smæcke, en dito uden smæcke	-	-	4
2de træe fade, 4re træe Tallerkener, en træe tragt	-	-	4
2de leer fade 5 dito Potter, 3de Dito Tallerkener	-	-	8
et gl: Sette Sengested	-	-	4
en gl: grønstriibet ulden overdyne	-	1	8
1 Rød og Blaaestribet dito underdyne	-	1	-
2de Hoved Puder	-	-	12
Et pr: Blaargl Lagen	-	1	-
Et pr. dito	-	1	-
Et liidet Fyr Hænge Skab	-	-	4
Et liidet Skriin et Salt Kar	-	-	8
een gl: Spinderok	-	-	8
en gl: spade og noget gl: træ tøy	-	-	2

er ---------- 1 Rd 3 Mk

Forskrevne Stervboet bortskyldige Gields giorte udlæg bedrager sig til Penge.....9 Rd 5 Mk 12 Sk
Som er Stervboets gandske Formue

Og efter Stervboets saaledes befundne slette tilstand er ey noget for Arvingerne til deeling. Hvorved dette Skiftte er saaledes tilendebragt det Vi med Vores underskrevne Hænder og hostrøgte Signetter bekræfter.
Datum Bogense ut supra. -

M: Holst (L:S:) M: Roe (L:S:) Jeppe I: P: S: Pedersen Andreas A: W: M: Wermuth.

Som Vurderingsmænd S. Holst C: F: Strøyberg Chresten Andersen Rasmus Ombach

Kilde: Bogense Skifteprotokol 17 -1776 side 481. Filmrl. 5732 (allersidst på rl.) RA.

Bemærkning: Skriveren må have skrevet fejl måned (juli) i begyndelsen af dokumentet. De øvrige steder sidenhen står der juni, hvilket passer med Malenes begravelse, der iflg. kirkebogen fandt sted den 8. maj, og det passer også godt med, at skiftet er påbegyndt 30 dage efter hendes død, hvilket så må være den 3. maj.

Skifte efter Andreas Johansen Wermuth.

1791 d. 28 Febr. Indfandt sig som Skiftte Forvalter Byefoged og Skriver Niels Thygesen Bang i Bogense, efter anmeldelse, hos Andreas Wærmuth Borger og Paruquemager her i Byen boende i No 26 i Adelgaden, hans Kone Anne Marie Ibsdatter, med tiltagne 2de Testes Chresten Peitersen og Jacob Andreasen, for at holde Registering og vurdering til Skifttets Endelige Slutning, efter hendes nu nyelig afdøde Mand Andreas Wermuth, imellem Encken og hendes med den afdøde i 25 Aars Egteskab sammen aulede 4 børn neml 1. Johan Heinrich Alexander 16 Aar. 2. Christiane Benedicte 14 Aar 3. Gotlieb Dissel 12 Aar, 4. Christopher Wermuth 9 Aar; Ved ankomsten var tilstæde Encke konen, med hendes Laug værge Hans Holst og paa børnenes vegne som tilsyns værge Ierre Pedersen, og da De samtlige Declarerede at der icke var flere Børn /:der alle vare hiemme:/ ~~med~~ end hans benævnte 4re, og Encke konen forsicrede, at Boets udgifft icke var saa vidtløftig, det hun jo haabede, at give enhver sit, item var overbeviist om, at Boet var meget Fattig i hvilken Andledning, den efter Konens anmodning, da hendes mand endnu var lig i Huuset, udsadte Skifttets Registering, vurdering og Slutning til 30 Martz f: k: at saaledes er passeret Testerer
Bogense d. 28 febr. 1791

N. Bang

Anne Marie Ibsd.

Paa Børnenes Vegne
Ierre Pedersen

Som Laugværge
H. Holst

Som overværende Testes
C. Peitersen Jacob Andersen

Ane 48

Skifte efter Andreas Johansen Wermuth - fortsat.

Anno 1791 d. 30 Martzii Jndfandt sig som Skifte Forvalter Byefoged og Skriver Niels Thyggesen Bang i Bogense, med tiltagne Testes Chresten Peitersen og Jens Hans Peiter, hos afgangne Andreas Wermut Paryk Mager ib: hans Encke i hindes bemelte huus N° 26, for at registere, vurdere og om muuelig at slutte Skifte eftter den afdøde, imellem hans og eftterladte Encke og hendes med ham avlede, sidste skiftte Samling nævnte, 4re Børn; ved Samlingen var tilstæde, Enckens Laugværge Hans Holst, og som værge for børnene Ierre Pedersen, hvorda passerede saaleedes - det forefundne blev vurderet som følger. -

1/ Huuset bestaar af 5 Fag, Teglhængte paa begge Siider med Hauge Plads, staaer i Brandkassen for 55 Rd blev vurderet for	60 Rd		
2/ et liidet Madskab med nøgle og laas		2	?
3/ en gl: liiden gryde		1	?
4/ et gl: fyhr Bord med Skab under		2	?
5/ en liiden Jern Kackelovn med jern Tud	8		
6/ en liden Messing Kedel		2	
7/ en gl: Peramide			?
8/ i Peramiden lidet gl: beskadiget The Tøy			10
9/ En gammel fyhr Kiste med Laas		2	?
10/ en gl: Rock		1	8
11/ et liidet Hænge Skab, meget beskadiget og i Tu			?
12/ en Haspe			12
13/ et par gl K.... 2de Kurve smaa, en lygt			?
14/ et gl: S... til et Skrin, og 3 gl: Træstole		1	2
15/ en liden Skammel, 1 Trebenet Stoel , og et lidet gml: beskadiget Speil			?
16/ I alkoven hvori var,			
1 brun og hvid Stribet Hoved Pude		2 Mk	
1 blaa og hvid Stribet overdyne, ingen fyld, og sammenlagt		1	8
2 Stk Blaaergarns Lagener		2	
til underdyne var kun et gl: vahr			6
17/ En anden alkove			
1 blaa og hvid over dyne	1	2	?
1 par blaar garns Lagen		3	?
1 liden brun Stribet Hoved Pude		1	?
til under Dyne var kun et gl: vahr		3	?
18/ et lidet Bord og en Paruck Eske		1	8
19/ et gl: fyhr bord		1	8
20/ et gl: bord, en Bæncke, en Tind Reck og et Salt Kar, alt gl:		2	?
21/ en Jld Tange, en gl: lyse Plack? , og 1 gl: Jern Pande			6

(Boet opført i to rækker; Sk. mod midten af bogen ulæselig. Hver række sammenlagt for sig)

70 Rd 1 Mk 12 Sk 4 Rd 4 Mk ?? Sk

Mere end det anførte fandtes ej, og Encken declarerede at Da? [ ] hun og hendes Sal: Mand vare saa yderlig fattige at de icke eyede enten? [ ] [ ] meere end De havde paa Kroppen, icke heller til at Skiftte paa Sengen kort slet intet, hendes tilstædeværende Laug værge, saavelsom Børnenes værge, tilstod at hendes declaration var rigtig og hvad den afdødes eneste Pialtet Kiole, og usle øvrige Klæder angick, havde ingen noget imod, at den Eldste Søn beholt samme; da intet viidere var som til indtægt at beregne, blev Boens udgiftt beregnet saaleedes

1/ Knud Pedersen Ladefoget paa Haredslevgaard har 1ste
Prioritet i Huset for den Summa.....60 Rd
Tolder Bøgvad er for denne Summa Cautionist, men
har sendt til denne Skifte Samling bud, at hverken Creditor
eller han, havde noget imod, at Enken beholdt ovenmelte
60 Rd i huset til videre, naar ellers ingen Creditor var Paastaaende for sit. -
2/ til Hr Jørgensen skylte hun..... 2 Rd 4 Mk
3/ til hendes Laug værge Hans Holst..... 1 3 8
4/ angav hun i Klatgield at være skyldig i smaa portioner til
adskellige, som hun opregnede der beløb sig til 4 3 8

69 Rd 1 Mk 0 Sk

meere Boen til udgiftt vidste hun ey at angive.
Dernæst anførte Retten, for havte umagen, Skiftte Brevets
beskrivelse, forseigling, stemplet Papiir, etc, i alt siden Boet
var saa usel og ringe kuuns.....2 Rd
og til mændene 2 Mk hvilcke 2 Rd 2 Mk blev hende efttergivet..... 2 Mk

71 Rd 3 Mk 0 Sk

og da samtlige Creditorer, har declareret, at de ey forlangte Deres Fordringer nu udbetalt men Encken, i betragtning af hendes smaa uopdragne Børn, maatte henside, dermed, uden at stille Dem nogen Sickerhed, saa heller icke bliver noget at arve, blev dette Skiftte saaleedes Sluttet, at saaleedes er passeret. Testerer

N Bang

Anne Marie Ibsdatter.

Som Laug værge
H. Holst
begge med paaholden Pen

Som værge for Børnene
Ierre Pedersen

som vitterligheds Mend C. Peitersen Jens Hans Peitter

Kilde: Bogense Skifteprotokol 1782-1806 side 152 f Filmrl. 5733. RA.

Borgerskab til Gottlieb Wermuth.

Anno 1801 den 14de Februarii blev en Raadstue Rett sadt paa Bogense Raadstue af Bÿefogden Niels Thÿgesen Bang i Overværelse af Testes Jens Arreboe og Povel Buch hvor da fremstoed Gottlieb Wermuth der havde i Følge hans Lære=Brev af 2den Octbr 1800, lært den lovlige Sadelmager= Proffession, og begiærede at vinde sit Borgerskab her i Byen for af samme at ernæhre sig, og da hand er født her i Byen, saa hand efter Anordningerne er befriet for Udskrivning til hans Maÿestæts Tieneste[;] han viiste Rigtighed for at have søgt Tieneste som Svend i andre Kiøbstæder, men kunde ikke faa Arbeÿde, saa kunde Retten ikke nægte ham at ernæhre sig af sin lærte Profession, han aflagde derpaa paa Lovbefalet Maade under samme Paalæg og Vilkaar, som hernæst Ovenfor er anført. Og saaledes blev hand som en denne Bÿes Borger antagen.

Actum ut supra

Til Vitterlighed N. Bang

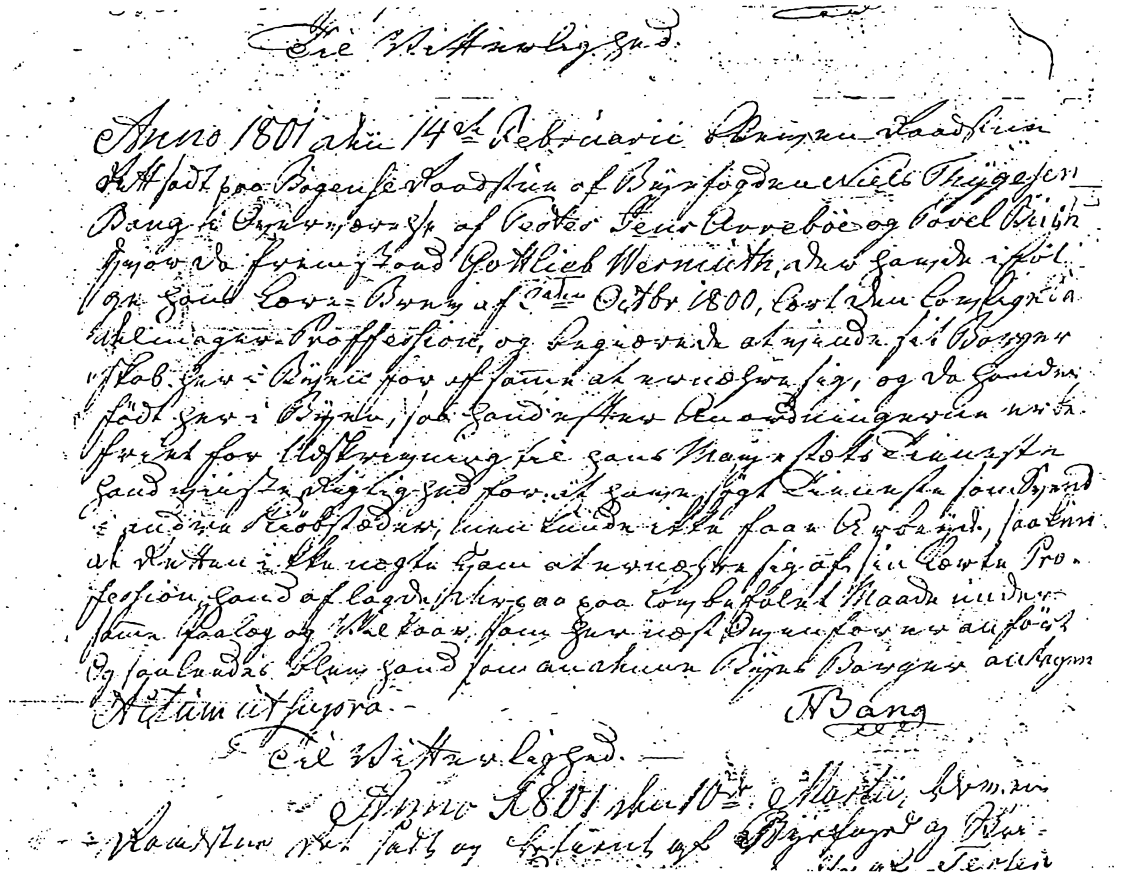

KØBEKONTRAKT.

Stempel Taxt
33 Rd 32 Sk

Underskrevne Rasmus Peder Christiansen, sælger til Niels Christian Wermuth, en mig paa Endelave tilhørende Eiendom nemlig:

1. Matr. N: 23 a af Hartkorn 2 Td - - 2 ¾ alb, Gammelskat 20 Rdl 7 Sk
2. Hovedparcellen af en nedlagt Gaard sammesteds der under Matr. No. 80 er skyldsat for Hartkorn 7 Skp 2 Fdkr ¾ alb., Gammelskat 6 Rdl 80 Sk mig tilhørende efter Skjøde af 3o April 1859, thinglæst 1859 d. 27 Mai næstefter, med Konge og Kirketiende af begge ovennævnte Matriculsnumre, tilligemed Gaardens Bygninger saaledes som den befindes med alt nagelfast, og med Besætning 3 Heste, 7 Qvæghøvder, 17 Stk Faar, 2 Vogne, med Tilbehør, 2 Plouge, 2 Harver, 2 Raspere.
   Kjøberen modtager Gaarden med Jordlodder og den omtalte Besætning førstkommende 1ste April og staaer efter den Tids Forløb for Kjøberens Regning og Risico. Sælgeren forbeholder sig i Gaarden Beboelsesleilighed for sig og Familie til 1ste Mai d. a. Sælgeren forbeholder sig al Indbo og Inventarium saavelsom Bryggerkjedlen og Kakkelovnen.
   Al Gjødning samt det Foder af Hø og Halm som haves i Behold ved Aflevering tilfalder Kjøberen. Skatterne paa Amtstuen som først efter opkræves udredes af Kjøberen. Skatter og Afgivter til communal svarer Sælgeren til 1ste April nemlig hvad der i den Tid opkræves, Bygnings tilsvares af Sælgeren saalænge han benytter denne, dog hvis de imidlertid skulde forgaa ved Ildsvaade, hæver Kjøberen Assurancen og bygger selv.
   Kjøbesummen for Eiendommen 5.000 Rd, siger Fem Tusinde Rigsdaler, der udredes saaledes: 1' Juni Termin 1867, 1000 Rd , siger Eet Tusinde Rigsdaler, 1' December Termin 1867 betales 1000 Rd, siger Eet Tusinde Rigsdaler, i Juni Termin 1868 Resten 2950 Rd , siger To Tusinde, Ni Hundrede og Halvtredsindstyve Rigsdaler. - Fra 11 Juni d.a. forrentes det da resterende med fire Procent, aarlig og Resten betales med Halvdelen i December Termin 1867., og Resten i Juni Termin 1868.
   Ved den første Betaling erholder Kjøberen Skjøde, som baade Sælger og Kjøberen fælleds med hinanden betaler, baade Stempel Papiir og alle Omkostninger som der af denne Handel vil blive flydende.

Endelave , den 12 mai 1867.

Rasmus Peder Christiansen Niels Christian Wermuth Til Vitterlighed
I. C. Buhl O. J. Hansen

Et Tusinde Daler siger eet Tusinde Rigsdaler som ere forfaldne i Juni Termin 1867 ere betalte. Rasmus P Christiansen.

Skjøde!

Da Kjøbeen nu i det Hele har betalt mig den accorderede Kjøbesum 5.000 Rd, skriver Fem Tusinde Rigsdaler Rigsmønt, saa fraskriver jeg mig herved al videre Ret til udi den omhandlede Gaard: 1. Matr. No. 23 a af Hartkorn 2 Tdr - - 2 ¾ alb, Gammelskat 20 Rd 7 Sk. 2. Hovedparcellen af nedlagt Gaard der under Matr. No. 80 er skyldsat for Hartkorn 7 Skp 2 Fdkr ¾ alb. Gammelskat 6 Rd 80 Sk paa Endelave med Konge - og Kirke Korn og Qvægtiende af dette Hartkorn, hvorimod samme herefter skal følge og tilhøre Niels Christian Wermuth og hans Arvinger med fuldkommen Eiendomsret, og det samme Heerligheder, Rettigheder, Byrder og Pligter, hvormed jeg det har eiet og besiddet den, fri for Alles Paatale.

Til Bekræftelse med min Underskrivt i Vidners Overværelse. -

Endelave , den 21 Juni 1867

Til Vitterlighed
O. G. Hansen J. C. Buhl Rasmus Peder Christiansen

Af min indbemeldte Eiendom rester ingen Skatter eller Afgivter hertil, hvilket herved attesteres.

Skanderborg Amtstue den 29 juni 1868. -

Møller Fm.

Læst inden Voer og Nim Herreders Ret den 10 Juli 1868 og prot. No 24 Fol 630. Anm. Paa den solgte Eiendom hefter Aftægt til Søren Nielsen Iversen og Pantegield til Voer og Nim Herreders Overformynderie 454 Rd 5 Mk 1 Sk

O: M: Hersleb

SKEMA NR. .....

ANETAVLE 1

Nr. 1 på dette skema er
samme person som Nr. .....
på skema Nr. .....

1 Inger Wermuth Jensen
Født 17-02-29
Hvor Søby, Rosk. a.
Gift 23/12 1952
Død
Hvor

Evald Jensen
Navn på ægtemand / hustru
1915 - 2006

2 Aksel Baajer Larsen
Født 13-9-1893
Hvor Søby, Rosk a.
Gift 25-3-1928
Død 9-3-1972
Hvor Skrodsbjerg - (Køge sygehus)

3 Sigrid Wermuth
Født 6-2-1899
Hvor Endelave
Død 24-4-1992
Hvor Taastrup, Kbh. a.

4
Født
Hvor
Gift
Død
Hvor

5
Født
Hvor
Død
Hvor

6 Hans Gottlieb D. Wermuth
Født 19-4-1868
Hvor Endelave
Gift 21-11-1870
Død 10-2-1951
Hvor ENDelave

7 Karoline Konradine Nielsen
Født 18-12-1865
Hvor Trøden, Skand. a
Død 16-9-1920
Hvor Endelave

8
Født
Hvor
Gift
Død
Hvor

9
Født
Hvor
Død

10
Født
Hvor
Gift
Død
Hvor

11
Født
Hvor
Død

12 Niels Chr. Wermuth
Født 30-11-1820
Hvor Bogense
Gift 13-11-1855
Død 21-3-1905
Hvor Endelave

13 Ingeborg Rasmusd.
Født 25-3-1831
Hvor Endelave
Død 14-10-1913

14
Født
Hvor
Gift
Død
Hvor

15
Født
Hvor
Død

16 Ovennævnte ane fortsættes på skema
17 Ovennævnte ane fortsættes på skema
18 Ovennævnte ane fortsættes på skema
19 Ovennævnte ane fortsættes på skema
20 Ovennævnte ane fortsættes på skema
21 Ovennævnte ane fortsættes på skema
22 Ovennævnte ane fortsættes på skema
23 Ovennævnte ane fortsættes på skema
24 Ovennævnte ane fortsættes på skema
25 Ovennævnte ane fortsættes på skema
26 Rasmus Jørgensen Ruus
Ovennævnte ane fortsættes på skema
27 Ane Kirstine Jensdat.
Ovennævnte ane fortsættes på skema
28 Ovennævnte ane fortsættes på skema
29 Ovennævnte ane fortsættes på skema
30 Ovennævnte ane fortsættes på skema
31 Ovennævnte ane fortsættes på skema

Ypsma 2

Anefortskydning.
202 og 203 = 196 og 197
808 og (809) = 392 og (393)

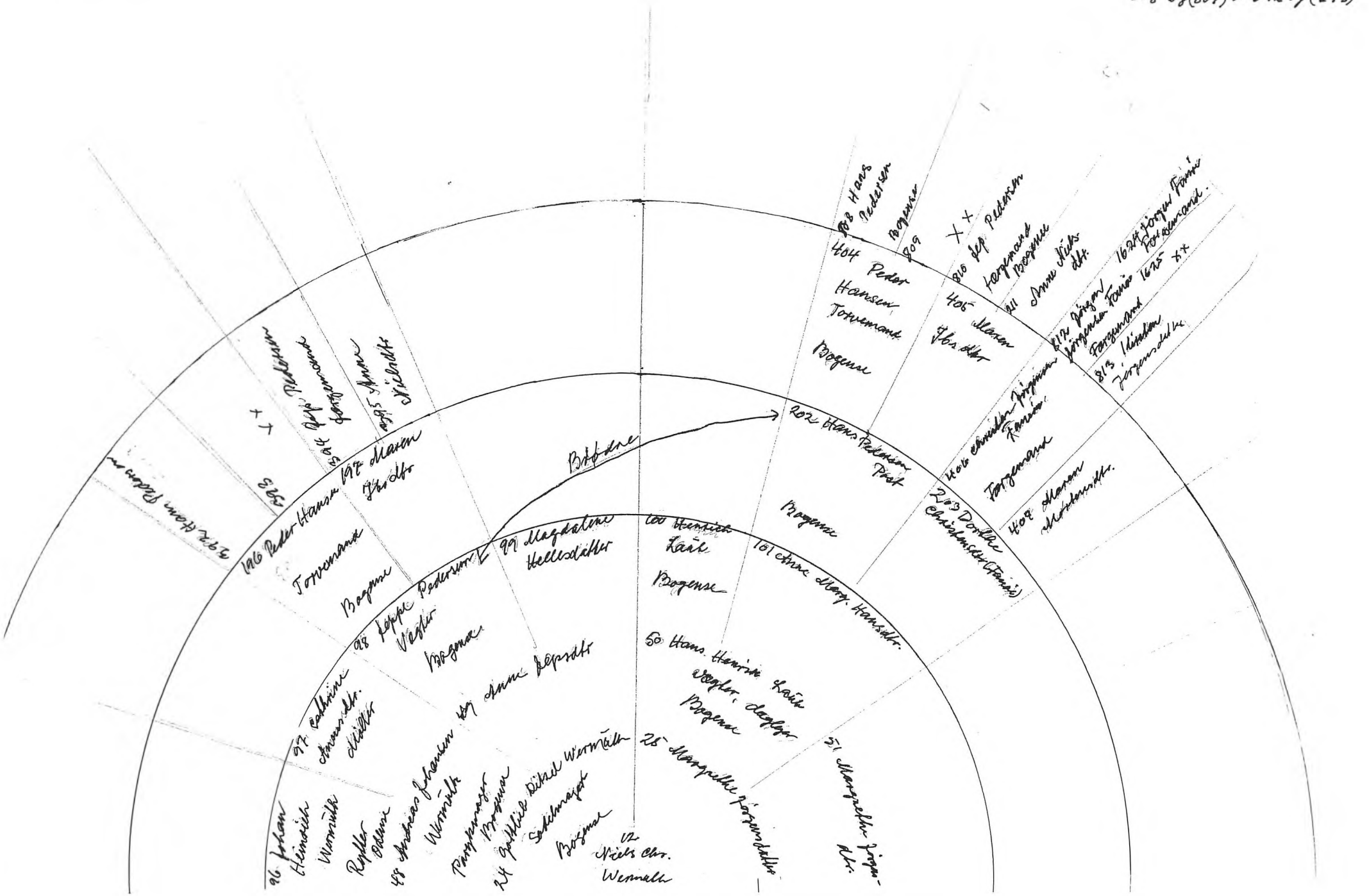

Tilføjelse til side 11 m. fl:

delation = dilation - *udsættelse, forhaling*

hb ocv udl

99 94 Fanøe
Wermuth Jensen, Inger
Fra Fanø til Endelave

2 892 631 6